

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ**

**4- 6 YAŞ OTİZMLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN TUTUMLARININ
ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞ ÜZERİNE
ETKİSİ**

**ÖZGE ERŞAN AKSOY
(Yüksek Lisans Tezi)**

Danışman: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ OKTAY TAYMAZ SARI

İstanbul-2019

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ**

**4- 6 YAŞ OTİZMLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN TUTUMLARININ
ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞ ÜZERİNE
ETKİSİ**

**ÖZGE ERŞAN AKSOY
(Yüksek Lisans Tezi)**

Danışman: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ OKTAY TAYMAZ SARI

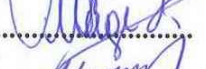

İstanbul-2019

**Tüm Kullanım Hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne Aittir.
© 2019**

ONAY

Özge ERŞAN AKSOY tarafından hazırlanan “4- 6 Yaş Otizmli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının Çocukların Sosyal Beceri Ve Problem Davranış Üzerine Etkisi” konulu bu çalışma, 24 Haziran 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
TEZ DANIŞMANI	Dr. Öğr. Üyesi Oklay TAMAR SAĞI	
JÜRİ ÜYESİ	Dr. Öğr. Üyesi Müge AKBAĞ	
JÜRİ ÜYESİ	Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YAMAN	

ÖZGEÇMİŞ

Eğitim

2014- Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Zihin Engelliler Öğretmenliği

2016- Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programına Giriş

İş

2014- MEB Osman Zeki Üngör İlkokulu Özel Eğitim Öğretmenliği İlk Atama

2016- MEB Küçükçekmece Rehberlik ve Araştırma Merkezi Görevlendirilmesi

2017- MEB Akçansa Fatih Sultan Mehmet Ortaokulu Özel Eğitim Öğretmenliği

2018- Halen MEB Büyükçekmece Rehberlik ve Araştırma Merkezi Görevlendirilmesi

Proje Katılımı

2015- Özel Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi (ÖZEGEP) – Bütünleştirme Uygulamaları Eğitici Eğitimecisi

2016- 2017: Eğitime İlk Adım: Okul Öncesinde Kaynaştırma Projesi- Özel Eğitim Mentörlüğü ve Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik Teorik ve Uygulamalı Mentörlük Deneyimi

İletişim Bilgileri

Görev Yaptığı Kurum: İSTANBUL/ Büyükçekmece Rehberlik ve Araştırma Merkezi

E-posta: ozgersan23@gmail.com

Telefon: (0531) 8513532

ÖNSÖZ

Tez yazım sürecimin başından sonuna kadar sorularımın yanıtlarını bulmamı ve bilimsel merakımı keşfetmemi sağlayan, her daim beni öğrenmeye motive eden tez danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Oktay TAYMAZ SARI' ya destekleri için sonsuz şükranlarımı sunarım.

Araştırmamda yaptığı ölçek tavsiyelerinden dolayı kendisi ile çalışmaktan keyif duyduğum Sayın Prof. Dr. Bülbin SUCUOĞLU'na teşekkür ederim.

Araştırmamda yararlandığım ölçeklerde izinleri ve tezime yaptıkları katkılardan dolayı Prof. Dr. Yeşim FAZLIOĞLU, Öğr. Gör. Dr. Lale ASLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ILGAZ'a, Prof. Dr. Gül ŞENDİL ve Evren KARABULUT'a teşekkürlerimi sunarım.

Öğrenim hayatım boyunca benden düşüncelerini ve bilgilerini esirgemeyip, bana yeni bakış açıları kazandıran saygıdeğer hocalarıma teşekkür ederim.

Araştırmaya gönüllü olarak katılan, bilime inanan ve katkı sağlayan okul müdürleri ve öğretmenlere, uygulama sürecinde ortaya koyduğum verilerden çok daha fazlasını öğrenmemi sağlayan velilerime, öğretirken öğrendiğim tüm çocuklara teşekkür ederim.

Bu süreçte yanımda olarak kendimi iyi hissetmemi sağlayan değerli çalışma arkadaşlarıma, desteğini benden esirgemeyen müdürüm; Sayın Hayrullah CAN'a şükranlarımı sunarım.

Hayatımın uzun bir döneminde beraber olduğumuz gibi tez sürecimde de yanımda olan, biricik duygudaşım Uzm. Psk. Merve D. YATAR'a teşekkür ederim.

İlk öğrenim yıllarımdan itibaren zorlandığım, sendelediğim zamanlarda bana hep yapabileceğimin inancını veren anneme, yaptığım her şeyin en iyisi olması gerektiğini öğreten babama, destekleri için ablama, abim ve eşine, varlığıyla her gün mutlu olabildiğim canım kardeşime teşekkür ederim.

Bana öğrettikleriyle hayatıma yön veren yol arkadaşım Fatih AKSOY' a desteği, sabrı, fedakarlığı ve her zaman yanımda olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 4- 6 yaş otizmi olan çocukların ebeveynlerinin tutumları ile çocukların sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. İlişkisel tarama modeline uygun olarak ortaya konulan araştırmanın diğer amaçları ise ebeveynin demografik özellikleri ve çocuğun özelliklerine göre ebeveynin tutumlarının ve çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir.

Araştırmanın örneklemini, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullara devam eden 4-6 yaş yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm tanısı almış 41 çocuk ve ebeveyni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, 2-6 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinin tutumlarının belirlenmesi amacıyla geliştirilen Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) kullanılmıştır. Bunun yanında 3-6 yaş arasında okul öncesi ve anaokuluna devam eden çocukların problem davranışları ve sosyal becerilerini ölçmek için tasarlanan Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ) kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda aşırı koruyucu tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarının sosyal becerilerini olumsuz şekilde etkilediği belirtilmektedir. İzin verici tutumu benimseyen ebeveynlerin ise çocuklarının sosyal becerilerini olumlu şekilde etkilediği ortaya konulmuştur. Ebeveynlerin tutumları ile çocuklarının problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Eğitimi düzeyi yüksek olan ebeveynlerin izin verici tutum sergilediği ve çocuklarında sosyal bağımsızlığı olumlu yönde etkilediği bulgular arasındadır. Eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin ise aşırı koruyucu tutum sergiledikleri belirtilmektedir. Öte yandan, çocuklarına daha fazla destek eğitim hizmeti aldırın ve çocukları uyku problemi yaşayan ebeveynlerin otoriter tutum benimsedikleri belirtilmiştir. Örnekleme yer alan çocukların neredeyse yarısının medikal destek aldığı, uyku, beslenme ve metabolik sorunlarının olduğu çarpıcı bir bulgu olarak yer almıştır. Her ne kadar otizm tanısı alan çocuklar örneklem grubu olarak seçilse de, otizm spektrum bozukluğu tanısının bir yelpaze olduğu ve bu yelpazede otizmden hafif derecede ya da otizmden yüksek derecede etkilenen çocukların ebeveyn tutumlarının farklı şekillerde

etkilendiği düşünölmektedir. Bu sebeple bir sonraki araştırmalarda çocuklardaki otizmden etkilenme derecesinin de değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Tutumu, sosyal beceri, problem davranış, otizm spektrum bozukluğu olan çocuk.

ABSTRACT

This research has been conducted to determine the relationship between the attitudes of the parents of children with autism and children and their social skills and challenging behaviors. The other aims of the research, which were determined in accordance with the correlational survey design, were to determine whether the parental attitudes and children's social skills and challenging behaviors differ according to the demographic characteristics of the parent and the characteristics of the child.

The sample of the research consisted of the parents and teachers of 41 children who had been diagnosed with autism as 4-6 years of age, who were continuing education in schools affiliated to the Ministry of National Education. Parental Attitude Scale, which was developed in order to determine the attitudes of parents of children aged between 2 and 6 years, was used as a data collection tool. In addition, Preschool and Kindergarten Behavior Scale-2 (PKBS-2), which was designed to measure challenging behaviors and social skills of children who attend preschool and kindergarten between 3-6 years old, was used.

According to the result of the research, it is stated that parents who adopt an overprotective attitude negatively affect the social skills of their children. Parents who adopt the permissive attitude positively affect their children's social skills. There was no significant relationship between the parental attitudes and their children's challenging behaviors. Among the findings, parents with high levels of education have a permissive attitude and have a positive effect on social independence in their children. Parents who have low levels of education have an overprotective attitude. On the other hand, it is stated that parents who adopt more supportive education and their children have sleep problems have an authoritarian attitude. Almost half of the children in the sample had medical support, and there was a remarkable finding that they had sleep, nutrition and metabolic problems. Although the children diagnosed with autism are selected as a sample group, it is thought that the diagnosis of autism spectrum disorder is a spectrum and that parental attitudes of children affected by autism mildly or autism are affected in different ways.

Therefore, it is recommended to evaluate the degree to which children are affected by autism.

Keywords: Parental Attitude, Social Skill, Challenging Behavior, Autism Spectrum Disorder.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	<i>ii</i>
ÖNSÖZ	<i>iii</i>
ÖZET	<i>iv</i>
ABSTRACT	<i>vi</i>
İÇİNDEKİLER	<i>viii</i>
TABLolar LİSTESİ	<i>x</i>
ŞEKİLLER LİSTESİ	<i>xiii</i>
KISALTIMA VE SEMBOLLER	<i>xiv</i>
BÖLÜM I: GİRİŞ	<i>15</i>
1.1. Problem.....	<i>15</i>
1.2. Araştırmanın Amacı.....	<i>18</i>
1.3. Araştırmanın Önemi	<i>19</i>
1.4. Sınırlılıklar	<i>20</i>
1.5. Sayıtlar	<i>21</i>
1.6. Tanımlar	<i>21</i>
BÖLÜM II: ALANYAZIN TARAMASI	<i>23</i>
2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar	<i>23</i>
2.1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların DSM-5'e Göre Tanı Ölçütleri.....	<i>24</i>
2.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar Ve Sosyal Beceri.....	<i>25</i>
2.1.3. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar Ve Problem Davranış.....	<i>27</i>
2.1.4. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Uyku Sorunları Ve Problem Davranışlar	<i>28</i>
2.2. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Tutumları.....	<i>30</i>
2.2.1. Ebeveyn Tutumları	<i>30</i>
2.2.3. Ebeveyn Tutumlarının Sosyal Beceri Ve Problem Davranışlara Etkisi.....	<i>34</i>
2.2.4. Ebeveyn Tutumlarını Etkileyen Faktörler.....	<i>35</i>
2.2.5. Otizmlili Çocukla Sahip Ailelerin Yaşadıkları Güçlükler Ve Tutumlarına Etkisi.....	<i>35</i>
2.3. İlgili Araştırmalar	<i>37</i>
2.3.1. Konu ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	<i>37</i>
2.3.2. Konu İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	<i>41</i>
BÖLÜM III: YÖNTEM	<i>47</i>
3.1. Araştırma Modeli	<i>47</i>
3.2. Evren ve Örneklem	<i>47</i>
3.3. Veri Toplama Araçları.....	<i>51</i>
3.3.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği.....	<i>52</i>
3.3.3. Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği.....	<i>54</i>
3.4. Verilerin Analizi	<i>58</i>
BÖLÜM IV: BULGULAR	<i>60</i>

4.1. Otizmlı Çocuğu Olan Ebeveynlerin ETÖ Puanları ile Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların AODÖ Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular	60
4.2. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Yönelik Fark Analizleri.....	67
4.2.1. Ebeveynlerin ETÖ Puanlarına Yönelik Bulgular	67
4.2.2. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Çocukların AODÖ Puanlarına Yönelik Bulgular	73
4.3. Çocuğun Özelliklerine Yönelik Fark Analizleri	79
4.3.1. Çocukların Özelliklerine Göre Ebeveynlerin ETÖ Puanlarına Yönelik Bulgular.....	79
4.3.2. Çocukların Özelliklerine Göre AODÖ Puanlarına Yönelik Bulgular.....	86
BÖLÜM V: SONUÇ	93
5.1. Yargı	93
5.2. Tartışma	93
5.3. Öneriler	107
KAYNAKÇA	109
EKLER	123
Ek 1: Kişisel Bilgi Formu.....	123
Ek 2: Ebeveyn Tutum Ölçeği.....	126
Ek 3. Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği.....	129
Ek 4. Valilik Oluru.....	133
Ek 5. İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni	134
Ek 6. Ölçek Kullanma İzni.....	135

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları ...	49
Tablo 2 Otizmli Çocukların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	50
Tablo 3 Ebeveyn Tutum Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	53
Tablo 4 Sosyal Beceri Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	56
Tablo 5 Problem Davranış Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	57
Tablo 6 Ebeveyn Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler	61
Tablo 7 Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Gösterme Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler	63
Tablo 8 Ebeveynlerin ETÖ Puanları İle Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların AODÖ Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Katsayıları	65
Tablo 9 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Yaşa Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	67
Tablo 10 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	68
Tablo 11 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	69
Tablo 12 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	70
Tablo 13 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	71
Tablo 14 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Otizme Dair Destek Ya Da Eğitim Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	72
Tablo 15 Ebeveynlerin Yaşına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	73
Tablo 16 Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	74
Tablo 17 Ebeveynlerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	75

Tablo 18 Ebeveynlerin Gelir Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	76
Tablo 19 Ebeveynlerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	77
Tablo 20 Ebeveynlerin Otizmlili Çocukları İle İlgili Eğitim Almalarına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	78
Tablo 21 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocukların Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	79
Tablo 22 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Otizmlili Olan Çocuğun Tanımlanmış İkinci Bir Yetersizliği Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	80
Tablo 23 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Aldığı Özel Eğitim Destek Türüne Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	81
Tablo 24 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun İletişim Performansına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	82
Tablo 25 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Medikal Destek Almasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	83
Tablo 26 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Süreğen Metabolik Durumu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	84
Tablo 27 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Uyku Sorunu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	85
Tablo 28 Çocukların AODÖ Puanlarının Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	86
Tablo 29 Çocukların AODÖ Puanlarının İkinci Bir Yetersizlik Tanısı Almalarına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	87
Tablo 30 Çocukların AODÖ Puanlarının Aldıkları Özel Eğitim Destek Türüne Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	88
Tablo 31 Çocukların AODÖ Puanlarının Gösterdikleri İletişim Performansına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	89
Tablo 32 Çocukların AODÖ Puanlarının Medikal Destek Almalarına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	90
Tablo 33 Çocukların AODÖ Puanlarının Süreğen Metabolik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	91

Tablo 34 Çocukların AODÖ Puanlarının Uyku Sorunu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu	92
---	-----------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Ebeveynlerin Ebeveyn Tutum Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanlar.....	61
Şekil 2 Çocukların Sosyal Beceri Gösterme Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanları	63
Şekil 3 Çocukların Problem Davranış Gösterme Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanları.....	64

KISALTMA VE SEMBOLLER

ETÖ: Ebeveyn Tutum ölçeği

AODÖ: Anaokulu ve Okul Öncesi Davranış Ölçeği

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

YGB: Yaygın Gelişimsel Bozukluk

APA: The American Psychological Association

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

İnsan ve davranışı, bir araya geldiği çevre ve toplumda birbirlerini ilişkisel olarak etkilemektedir. Birey, çevresi ile etkileşime girdiğinde sosyal olarak gelişir ve bulunduğu çevreyi farklı düzeylerde etkilemeye devam eder. Çocuğun doğumu ile birlikte sosyalleşmesinin ilk basamağı olarak görülen ailenin çocuğu etkilemesinin yanında, çocuk da içinde olduğu aile ortamını ilişkisel olarak etkilemektedir. Aile bireyleri ile ilk olarak deneyimlenen sosyal çevre etkileşimlerinin sürdürülebilmesi için birtakım davranışların ve sosyal becerilerin edinilmesi ve sergilenmesi gerekmektedir.

Sosyal beceriler ve uyumsal davranışlar sosyal yeterliliğin oluşumunda iki alt alan olarak görülmektedir. Uyumsal davranışlar, bireyin toplumsal sorumluluk ve kişisel bağımsızlığın yer aldığı kültürel/ sosyal standartlar ile baş edebilmesi ve bunun etkililiği olarak; sosyal beceriler ise belirli durumlarda, öngörülebilir önemli sosyal sonuçlar içeren davranışlar sunmaktadır (Gresham ve Elliott, 1987).

Libet ve Lewinson (1973) 'e göre sosyal beceriler, diğerleri tarafından ortaya çıkarılan cezaların şiddetini azaltmak ve pekiştiricilerin oranını en yükseğe ulaştırmak için gerçekleştirilen karmaşık beceriler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal beceriler; öğrenilmiş kabul edilebilir davranışların diğer insanlar tarafından olumlu etkileşim kurmalarını sağlarken olumsuz iletişimlerden kaçınmalarına olanak sağlar (Cartledge ve Milburn, 1983; Gresham and Elliott,1984).

Sosyal açıdan kabul edilebilir ve öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanan sosyal becerilerin gelişimi; yaşamın ilk zamanlarında başlar ve gelişimi çocuktan çocuğa farklılık gösterir. Bu farklılıklar bireyin kişilik özelliğinden kaynaklanabildiği gibi yetiştiği aile tipi (geniş ya da çekirdek aile), ailenin özellikleri, yaşanılan kültür gibi aile türlerinden de kaynaklanarak sosyal becerilerin gelişimini etkileyebilmektedir ce çocuğun yakın çevresinin özellikle anne babasının özelliklerine önemle değinilmektedir (Özabacı, 2006).

Ebeveyn ve çocuk ilişkisini inceleyen teoriler, ailenin çocuğun gelişiminde rol oynayan temel unsur olduğunu öne sürmektedir. Genel gelişim gösteren çocukların sosyal beceri

ve problem davranışlarını etkileyen bir çok etmen olmasına rağmen ebeveyn tutumlarının çocuğun sosyal beceri ve problem davranışı ile yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir. (Yıldız, 2004; Seven, 2007; McLeod, Wood ve Weisz, 2007; Özkafacı, 2012; Rinaldi ve Howe, 2012; Wang, 2014; Özyürek, 2015).

Alan yazında ebeveyn tutumlarının genel gelişim gösteren çocukların akademik başarıları (Wang, 2014), saldırganlık düzeyleri (Yıldız, 2004), kaygı bozuklukları (McLeod, Wood ve Weisz, 2007), psikolojik şikayetler (Lopes, Van Putten ve Moormann, 2015; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010) üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur.

Öte yandan özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynler ile yapılan çalışmalarda, ailelerin çocuklarının özel gereksinim durumlarından etkilendikleri ve ebeveynlerin yaşantılarının farklı açılardan çocukları etkilediği ortaya konulmuştur (Dumas, Wolf, Fisman ve Culligan 1991; Yeager, 2000; Civick, 2008; Hall, 2008; Yassıbaş ve Çolak, 2015; Kars,2017).

Sosyal beceri eksikliği otizmin tanılanmasında ana unsur olarak göze çarpmakta; Otizmliler çocukların, sosyal beceri gelişiminin akranlarına göre farklılaşmakta ve diğer gelişimsel geriliği olan çocukların yanında Zihin seviyesine bakılmaksızın bilişsel, sosyal ve duyuşsal alanda yetersizlik sergilemektedirler (Yirmiye ve Sigman, 1991; Weiss ve Harris, 2001; Romanczyk, White ve Gillis, 2005).

Otizm Spektrum Bozukluğunun tanılanmasında sosyal beceri eksikliği gözlemlenmesinin yanında sıklıkla yönergelere uymada güçlük, kendini yaralayıcı ya da saldırgan davranışlar, tanılamada ölçüt olarak kabul görmese de, otizm tanısı almış çocuklarda sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Gözlemlenen bu davranışlar çoğunlukla ebeveynler ve eğitimciler için zorlayıcı ve stres yaratan durum olarak karşılanmaktadır (Sucuoğlu, 2013).

Bu sebeple çocuğu otizm spektrum bozukluğu tanısı almış ebeveynlerin davranışlarının çocuğun özel gereksiniminden etkilendiği ve bu davranışların tutumlara dönüşmesinin yanında, farklılaşan ebeveyn tutumlarını hali hazırda otizmden etkilenen çocuğun sosyal becerilerini olumsuz etkilediği ve problem davranışlarının arttırabileceği düşünülmektedir. Alan yazında yapılan araştırmalara göre benzer şekilde Hasting (2003), çocuğu tanı alan ailenin stres seviyesinin yükselmesi ile ebeveyn davranışları tepkisel bir

eğilim göstermekle birlikte sinirlilik durumları çocuklarda sonradan gelen problem davranışların artışı ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Esposito ve Venuti (2008) tarafından yapılan araştırmada otizm spektrum bozukluğu olan çocukların açıklanamayan ağlama davranışlarına karşılık ebeveynlerinin verdikleri tepkiler ile aynı yaş grubunda otizmi olmayan çocukların ebeveynleri tarafından verilen tepkiler arasında oldukça farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın ebeveyn ile çocukları arasında duyguların paylaşımında ebeveyn girişi ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Otizm tanısı alan çocukların sosyal becerileri kazanmalarında aile tutumunun etkisinin yanında, çocuğun problem davranışlarının da ebeveyn davranışları üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Özel eğitime erken çocukluk döneminde başlayan çocukların olmasına rağmen, çocuğun uyum süreci oyun grupları ile başlamaktadır. Bu ortamlarda çocukların iş birliği yapma, karşılıklı etkileşim, kurallara uyma gibi sosyal becerilerin öneminin fark edilmesiyle birlikte, otizmi çocukların iletişim ve sosyal becerilerinin eksikliğinin neden olduğu problem davranışlar da genel gelişim gösteren çocuklarla farklılaştığı okul öncesi sınıflarda gözlemlenebilmektedir.

Alan yazın tarandığında okul öncesi dönem genel gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerin tutumları ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışları üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır (Yıldız, 2004; McLeod, Wood ve Weisz, 2007; Seven, 2007; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010; Rinaldi ve Howe, 2012; Lopes, Van Putten ve Moormann, 2015; Özyürek, 2015; Özkafacı, 2012).

Otizmi çocukların problem davranış müdahale yöntemleri ve sosyal beceri kazandırılması üzerine çalışmalar bulunmasına rağmen ebeveyn tutumlarının problem davranış ve sosyal beceri üzerindeki etkisini inceleyen az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır.

Bu nedenlerle ebeveynlerin, özellikle otizmi çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarında çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri ve problem davranışları ile ebeveynlerinin tutumları üzerindeki etkisini belirlemek bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmalar okul öncesi dönemde genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerin tutumlarının çocukları üzerinde sosyal beceri ve problem davranışları bağlamında ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Özel gelişim gösteren ve yaygın gelişimsel bozukluk ya da otizmden etkilenmiş çocuklar ile yapılan araştırmalar ebeveyn çocuk etkileşiminin çocuk üzerindeki gelişiminin önemi üzerinde durmaktadır (Dumas, Wolf, Fisman ve Culligan 1991; Yeager, 2000; Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Hall, 2008; Civick, 2008; Kars, 2017; Yassıbaş ve Çolak 2019; Diken, 2009). Bu araştırmanın genel amacı 4- 6 yaş otizmi olan çocukların ebeveynlerinin tutumlarını ve ebeveynlerin tutumları ile çocukların sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıda belirtilen alt amaçlar oluşturulmuştur:

1. Otizmlili çocuğı olan ebeveynlerin Ebeveyn Tutum Ölçeğı (ETÖ) puanları ile otizm spektrum bozukluğı olan çocukların Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğı (AODÖ) puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ebeveynin demografik özelliklerine göre Ebeveyn Tutum Ölçeğı (ETÖ) ve Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğinden (AODÖ) alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 2.1.Ebeveynin yaşına göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 2.2.Ebeveynin medeni durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 2.3. Ebeveynin eğitim durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 2.4.Ebeveynin çalışma durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 2.5.Ebeveynin gelir düzeyine göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?

- 2.6. Ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısına göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
- 2.7. Ebeveynin otizme dair destek ya da eğitim alma durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
3. Çocuğun özelliklerine göre Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ve Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeğinden (AODÖ) alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.1. Çocuğun cinsiyetine göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.2. Çocuğun eşlik eden ikinci bir tanı alma durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.3. Çocuğun aldığı özel eğitim destek türüne göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.4. Çocuğun ifade edici iletişim özelliklerine göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.5. Çocuğun medikal destek kullanma durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.6. Çocuğun süregelen metabolik durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?
 - 3.7. Çocuğun uyku durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumun en küçük birimi olarak aile ve eğitimin birçok ortak unsurlarının olmasının yanında değişik açılardan birbiriyle ilişkili ve bağlantılıdır (Yapıcı,2010). 20.yüzyılın son on yılı içerisinde sosyal çevre hakkındaki araştırmalar; ebeveyn tutumlarını, ailenin ortamını, çocuğun aile ortamındaki yerini ve anne-çocuk ilişkilerini irdeleyerek daha belirgin bir alana yayılmıştır (Bronfenbrenner ve Morris, 2006).

Mevcut çalışmada 4-6 yaş arasındaki otizmlili çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının ebeveyn tutumları arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılacaktır. Alan yazın

incelendiğinde genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin tutumları ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu değişkenler çocukların problem davranışları, öz düzenleme becerileri, mizaç ve okula uyum süreçleri, düşünme stilleri ve problem çözme becerileri olarak rastlanılmıştır (Palut, 2010; Derman ve Başal, 2013; Yalçın, 2016; Yoleri, 2017; Eke, 2017; Görücü ve Karakuş, 2017).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının sosyal becerilerine ilişkisinin incelediği çalışmada (Aydın ve Sönmez, 2014) ebeveynlerin çocuğa ilişkin tutumları onların davranışlarına yön verirken sosyal becerileri edinmelerin ve bunları genellemelerin sağlamlasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Alan yazında otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarda iletişim, oyun ve sosyal becerilerin kazanılmasında zorluk yaşadıkları (Diken ve Güven, 2014) ve bu becerilerin kazanılmasında ebeveyn- çocuk ilişkisinin önemli olduğunu ortaya koymuştur (Öngider, 2013). Bu nedenle ebeveynlerin, özellikle otizmliler çocukların sosyal becerilerinin kazanılmasında çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Yapılan alan taramasında İstanbul ilinde yaşayan okul öncesi dönem otizmliler çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının ebeveyn tutumları ile ilişkisinin incelendiği araştırmalara az sayıda rastlanılmıştır. Bu araştırmanın bulguları otizmliler çocukların ailelerinin eğitimlerinde çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının değiştirilmesi için yapılacak çalışmaların farklılaştırılmasını ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının açıklanmasında farklı boyutlarda yaklaşmayı sağlayabilir. Bunun yanında çocukları otizm tanısı alan ebeveynlere karşı Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde uzmanlar tarafından izleme ve yönlendirmeye yönelik çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırmanın uygulama verileri İstanbul'un Büyükçekmece, Küçükçekmece, Bağcılar ilçelerine ikamet eden ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullara devam eden 4-6 yaş arasında Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm tanısı almış çocuklar ile sınırlıdır.

2. Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin tutumlarının “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)”nden alınan veriler ile sınırlıdır.
3. Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların sosyal davranışlarını belirlemede öğretmenlerinin “Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ)” ile verdikleri bilgiler ile sınırlıdır.
4. Örneklemede Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların otizmden etkilenme derecesini belirlemede Kişisel Bilgi Formundaki bilgiler ve OSB olan çocukların devam ettiği Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında eğitimini sürdürmesi için Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından verilen kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları kararı ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlılar

1. Öğretmenlerin “Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ)” indeki sorulara ve ebeveynlerin “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” indeki sorulara içten ve yansız cevap verdikleri varsayılmıştır.
3. Örneklemin İstanbul iline bağlı ilçelerden alınarak evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Otizm Spektrum Bozukluğu: Sosyal etkileşim ve iletişimde yetersizlikler, sınırlı ve yineleyici ilgi ve davranış özelliklerine sahip olan, dil gelişiminde, oyun becerilerinde ve sosyal beceri gelişimlerinde gerilik gözlemlenen ve tüm bu özelliklerin gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkan nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association, 2013).

Ebeveyn Tutumu: Ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinde, çocuklarına karşı tutum, görüş, yargı ve davranışlarını içine alan bir ifade ediş biçimi olarak tanımlanmıştır (Sears, Maccoby ve Levin,1957).

Sosyal Beceri: Sosyal bağımsızlık, sosyal etkileşim ve sosyal iş birliği olmak üzere üç alt boyutta incelenen ve sosyal becerileri pozitif insan ilişkileri ve sosyal sonuçları olan olumlu ve uyumsal davranış dizinidir (Merrell,2003).

Problem Davranış: Problem davranışlar kültürel olarak uygun olmayan ve yoğunluk, sıklık, süreklilik bağlamında kişinin ya da başkalarının yaşam kalitesini düşüren, güvenliğini tehlikeye atan ve kişinin toplumsal yapılardan uzak kalmasına neden olan davranışlar olarak tanımlanır (Emerson,2001).

BÖLÜM II: ALANYAZIN TARAMASI

2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar

Leo Kanner, “Autistic Disturbances of Affective Contact” adındaki bilimsel yayını ile birlikte otizmin birtakım özelliklerini 8 erkek ve 3 kız çocuğu vakalarının üzerinden örnekleyerek ortaya koymuştur. Kanner’a göre bu vaka örneklerin; diğer insanlar ile ilişki kurmada yetersizlik, ekolali ya da gecikmiş ekolaliye sahip, kişi zamirlerini duyduğu gibi tekrar etme, yüksek ses ve hareketlerden rahatsız olma ve aynılıkta direnme gibi davranış özelliklerine sahip olduklarını söz ederek ‘aşırı otistik yalnızlık’ gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca, sözü edilen vakalarda gözlemlenen beslenme sorunlarına ve kimi besinleri reddetme eğilimlerine de dikkat çekmiştir (Kanner, 1943).

Buna karşın Kanner’ın belirttiği otizmlili çocuğa sahip ailelerin yüksek zekaya sahip oldukları ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların fiziksel görünüşlerinin akranlarından farklı olmadığından dolayı organik bir bozukluk olmadığı gibi düşünceleri günümüzde kabul görmeyen görüşlerdendir (Happe, Fletcher-Watson, 2005; Kırcaali-İftar, 2013).

Tarihsel gelişimi boyunca Otizm kategorisi; yaygın gelişimsel bozukluk, çocukluk otizmi, otizm, otistik bozukluk gibi tanımları içinde barındırmış (Rutter,1978; World Health Organization,1992; Evans, 2013) ve Amerikan Psikiyatr Birliği’nin 2000 yılında DSM dördüncü ve gözden geçirilmiş baskısında Otizm Spektrum Bozukluğu olarak yer etmiş ve özellikleri (a) Sosyal Etkileşim Yetersizlikleri, (b) İletişim Yetersizlikleri ve (c) Sınırlı Ve Yineleyici Davranış Özellikleri olarak belirlenmiştir.

Ancak halen gelişen Otizm Spektrum Bozukluğunun tanı ölçütleri 2013 yılında yayımlanan DSM-5’te dördüncü baskısından farklı olarak (a) Sosyal Etkileşim ve İletişimde Yetersizlikler, (b) Sınırlı ve Yineleyici İlgi Ve Davranışlar olarak belirtilmektedir. Nörogelişimsel bozukluk olarak açıklanan Otizm Spektrum Bozukluğunun söz konusu özellikleri aşağıdaki bölümde incelenecektir.

2.1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların DSM-5'e Göre Tanı Ölçütleri

Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınlamış olduğu DSM-5'te "Nörogelişimsel Bozukluklar" bölümünde Otizm Açılımı Kapsamında Bozukluk alt başlığı olarak yer alan tanı ölçütleri aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

2.1.1.1. Sosyal İletişim Ve Sosyal Etkileşimde Süreğen Yetersizliğin Üç Farklı Bağlamda Ortaya Konulması

Tek taraflı olan iletişim ve sosyal girişim, başkalarının duygularına uygun olmayan cevaplar verme, akranları ile iletişim kurmada ve duygusal paylaşımlarda yetersizlik, başkalarının mutluluğunu ya da kendi ilgilerini paylaşmama, duygusal ifade edici jestlerde eksiklikler ile açıklanabilen; *Karşılıklı Gelişen Sosyal- Duygusal Sınırlılıklar.*

Sözel olmayan iletişimin olmaması ya da garip olması, zayıf göz kontağı, karşdakine kısa bakışlar atma, beden dili kullanımında olağandışılık, yüz ifadelerini, el kol devinimlerini anlama ya da kullanma da yetersizlikler ile açıklanabilen; *Sosyal Etkileşimde Kullanılan Sözel Olmayan İletişim Davranışlarında Sınırlılıklar.*

Davranışları farklı sosyal bağlamlarda ayarlama güçlükleri, hayali oyun paylaşma ya da arkadaş edinmede zorluk, -miş gibi oyunu oynayamama ile açıklanabilen; *Farklı İlişkileri Geliştirme, Sürdürme Ve Anlamadaki Sınırlılıklar.*

2.1.1.2. Sınırlı, Yineleyici İlgi, Aktivite Ve Davranış Kalıplarının En Az İki Bağlamda Gözlemlenmesi

Basit streotipik hareketler (kolların ya da ellerin olağandışı hareketi, sallanma veya dönme davranışları gibi), ekolali, objelerin tekrarlı şekillerde kullanımını, kendine özgü kalıplaşmış ifadeler, konuşmada ses tonunun sıradışılığı olarak açıklanabilen; *Motor Hareketlerde, Konuşmalarda Ya Da Nesnelere Kullanımında Tekrarlayan Streotipik Davranışlar.*

Rutinlerin de, aynı yiyeceklerde veya çevrenin aynılığında ya da mükemmellikte ısrar etme, ufak değişikliklerde aşırı stres olma veya geçişlerde zorluk olarak açıklanabilen; *Aynılıkta Direnme, Rutinlere Bağlılık Ya Da Sözel Ya Da Sözel Olmayan Davranışların Ritüelleştirilmesi*

Alışılmayan nesnelere aşırı bağlanma, ve bu nesnelere karşı tekrarlayıcı ve sınırlı ilgiler (nesneleri toplama, nesnelere farklı yollarla ve aşırı şekilde ilgilenme) olarak açıklanabilen; *Yoğunluğu Ya Da Odak Noktası Olağandışı Olan Sınırlı Ve Değişkenlik Göstermeyen İlgil Alanları*

Nesnelere ya da insanlara dokunma ya da onları koklama, acı ya da sığağa karşı duyarsızlık, bazı seslere ya da dokulara karşı duyarlılık (seslerden dolayı stres olma), ışık ya da hareketler ile ilgilenme (ellerini gözlerinin yakınında tutma, nesnelere açılarını inceleme, nesnelere amaçsız ve tekrarlayan şekillerde duyuşal uyarım arıyormuş gibi hareket ettirme) olarak açıklanabilen; *Duyusal Uyarılara Karşı Aşırı Ya Da Düşük Seviyede Tepki Ya Da Çevredeki Duyusal Uyarılara Olağandışı İlgil*

Bu belirtilenlerin dışında ayırt edici özellik olarak dil gelişiminde, oyun becerilerinde ve sosyal beceri gelişimlerinde gerilik gözlemlenmesi; yönergelere uymada güçlük ,seçici sosyal bağlanmada gecikmenin olması ve tüm bu özelliklerin gelişimin erken dönemlerinde meydana gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

2.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar Ve Sosyal Beceri

Otizm Spektrum Bozukluğu ya da özel gelişim gösteren bireyler ayırt edilmeksizin toplum içerisinde yaşayan her birey, yaşamın ilk yıllarında çevre ile uyum içerisinde yaşamayı öğrenmeye çalışmakta ve ilerleyen yıllarda öğrendikleri ile sosyal becerilerin gelişimi yakından ilişkili olmaktadır (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2010; Diken, 2010)

Kapıkıran, İvrendi ve Adak (2006), sosyal becerileri, çocuğun diğerleri ile iletişimini, problemleri çözüm üretmesini, kendini yönetme ve karar verme süreçleri ile birlikte yaşatları ile etkileşimlerini başlatmaya ve devam ettirmeye yarayan becerileri olarak tanımlamıştır. Lin (1996)'e göre ise sosyal beceri, kendinden farklı insanlar ile etkileşimi başlatmasını ve sürdürmesini sağlayan ve diğerleri ile iletişiminin hoşla gitmeyen tarafından alternatif davranışlar ile kaçınmasını sağlayan, kabul edilebilir öğrenilmiş davranışlardır.

Merrel (2003), sosyal becerileri; sosyal bağımsızlık, sosyal etkileşim ve sosyal işbirliği olmak üzere 3 alt boyutta incelemiş ve sosyal becerileri pozitif insan ilişkileri ve sosyal sonuçları olan olumlu ve uyumsal davranış dizini olarak tanımlamıştır. Sosyal işbirliği; oyuncak ve nesnelere için sıra alma, boş zamanlarını değerlendirme, yetişkinlerin

yönergelerini uygulama gibi öğeleri içerirken, sosyal etkileşim; akranların yeteneklerine ve becerilerine ilgi duymak, diğer çocukların duygu durumlarını paylaşmak ve bu durumlara özgü davranmak, oyun oynarken başkalarını davet etmek gibi örneklendirilebilir. Sosyal bağımsızlık ise sosyal durumlara karşı özgüven hissetmek, farklı çocuklarla oynamak, kolaylıkla arkadaş edinmek, ebeveynlerinde ayrı olarak zaman geçirebilmek şeklinde gözlenir.

Sosyal beceri; özür dileme, teşekkür etme, yardım isteme ve etme, bir etkileşimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma, sıra bekleme, kurallara uyma, işbirliği yapma gibi beceriler olarak sıralanabilmesinin yanında, bu beceriler bireyin kendinden başka insanlarla etkileşim içerisinde kalmasını sağlar (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2010).

Genel gelişim gösteren çocuklar yaşamın ilk yıllarından itibaren sosyal becerileri yakın çevresinden model alma yolu ile öğrenmekte fakat, özel gelişim gösteren çocuklarda sosyal becerilerin gelişimi akranlarına göre geç gelişmekte ve sosyal becerilerin kazanmasında güçlük yaşayabilmektedirler (Akçamete ve Avcıoğlu,2005).

2013'te yayınlanan DSM-V 'e göre otizmde sosyal etkileşim ve iletişimde yetersizlikler göz önüne alınmakla birlikte, Otizm kelimesini ilk ortaya koyan Kanner (1943), otizmi diğer bireylerle olan iletişimde sınırlılıkları olan dolayısıyla sosyal gelişiminin büyük ölçüde etkilendiği ve sosyal alanda güçlük yaşandığını belirtmiştir. Otizm Spektrum bozukluğu olan çocukların tanılanmalarında en önemli ölçüt olarak sosyal beceri eksikliği gösterilmekte ve genel gelişim gösteren ya da farklı gelişim gösteren diğer akranlarından daha fazla belirgin olarak yetersizlik gözlenmektedirler (Weiss ve Harris, 2001). Otizmliler ve okul öncesi dönemindeki çocuklar iletişim ve sosyal becerileri sergilemekte güçlük çekmekte, doğumdan itibaren topluma uyumun sağlanmasında tüm özel eğitim gereksinimi çocukların olduğu gibi otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarında sosyal beceri ve olumlu sosyal etkileşim geliştirebilmeleri için desteklenmesi gerekmektedir (Diken ve Güven, 2014).

OSB'den etkilenmiş çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler arasında incelendiğinde cinsiyetin ve yaşın, kardeşin olup olmadığı durumu sosyal beceriler üzerinde etkin bir değişken olmadığı gözlenmek ile birlikte otizmden etkilenme derecesi ile sosyal beceriler üzerinde yakın ilişki saptanmıştır (Demir, 2014). Bunun yanında Otizmliler ya da özel gereksinimi olan çocukların problem davranışlarının başlıca

sebeplerinden birinin sosyal beceri eksikliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir. (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Alan yazında, sosyal beceri eksikliğinin problem davranışlar ile ilişkili olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır (Day, Horner ve O’neill, 1994; Papatğa, 2012; Park, Yelland, Taffe ve Gray, 2012).

2.1.3. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar Ve Problem Davranış

Bireyin yetişkinlik döneminde toplum içerisinde başkasına bağımlılığını en aza indirgenerek yaşamasını sürdürebilmesi ve çevreye uyum sağlayabilmesi, aktif olarak katılabilmesi için problem davranışlarının engellenmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 2003). Bu sebeplerle birbirinden ayrılmaması gereken iki alan bir arada değerlendirilmesi oldukça önemli olmaktadır.

Problem davranışlar kültürel olarak uygun olmayan ve yoğunluk, sıklık, süreklilik bağlamında kişinin ya da başkalarının yaşam kalitesini düşüren, güvenliğini tehlikeye atan ve kişinin toplumsal yapılardan uzak kalmasına neden olan davranışlar olarak tanımlanır (Emerson, 2001). Carr ve Durand (1985) ise, problem davranışları kişilerin sosyal ortamın işlevini olumsuz düzeyde engelleyen, kendilerinin ve diğerlerinin güvenliklerini tehlikeye atan davranışlar olarak tanımlamaktadırlar.

Problem Davranışlar, Merrell (2003) tarafından; kızgın olduğunda bağırma, çığlık atma, ebeveyne karşı koyma gibi davranışları, ben merkezci- şiddet içerikli; bir görevin sonlandırılmasında problem yaşayan çocuğun davranışlarını, dikkat problemleri- aşırı hareket; arkadaş olma, diğer çocuklarla bir arada olmada yaşanan güçlükleri, sosyal geri çekilme ve acıdan ya da ağrıdan kaynaklanan şikayetleri, hasta olunca annesine sarılma gibi davranışları da kaygı ve beden ile ilgili problemler olarak gruplandırmıştır.

Problem davranışlar çocukların yaşantılarını çeşitli ve istenmeyen şekillerde etkilemektedirler. Çocukların var olan eğitimlerini ve etkinliklerini en fazla yarar ile almalarını engellemektedir (Chandler ve Dahlquist, 2006). Otizmi olan çocukların var olan her problem davranışı gelişimlerini ve öğrenmelerini engellemekte, tekrarlayıcı ve yineleyici problem davranışlar ya da vurma ve bağırma gibi yıkıcı davranışlar çocukların öğrenme aktiviteleri ve sosyal etkileşimleri sırasında gerçekleşmektedir. Bu nedenle onların sosyal, iletişim ve akademik becerilerindeki edinimlerini sınırlamaktadır (Nietzel,2010). Sosyal çevrede gerçekleşen bu problem davranışlar sebebiyle çocuklar,

bulunduğu sosyal çevrenin normlarına uygun olmadığı için ortamdaki kişiler tarafından dışlanmakta ve yaşlılarından öğrenebilecekleri sosyal becerilerin dışarısında kalmasına neden olmaktadır (Erbaş, 2002; Kanlıkılıçer, 2005).

2.1.4 Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Uyku Sorunları Ve Problem Davranışlar

Nörogelişimsel bir bozukluk olarak bilinen otizm spektrum bozukluğu hakkındaki araştırmalarda uyku problemlerinin görülmesi oldukça yaygın bir durum olarak belirtilmektedir (Patzold, Richdale ve Tonge, 1998; Wiggs ve Stores, 2004; Ballester, Martínez, Javaloyes, Inda, Fernández, Gázquez ve Peiró, 2018). Otizmlilerde çocuklarda gözlemlenen uyku problemleri; yatağa girmede güçlük, gece uykuya dalmada güçlük, gece uykusunda uzun süren bölünmeler, sabah erken uyanma, kısa süren gece uykuları, gündüz uyuklama ve düzensiz uyku saatleri olarak görülmektedir (Richdale and Prior, 1995; Cohen, Conduit, Lockley, Rajaratnam ve Cornish, 2014; Kırcaali-İftar, 2013).

Otizmlilerde çocuklar, genel gelişim gösteren ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklardan daha fazla gece uyanmaları ve uykuya dalma da güçlük çektiğini gösteren araştırmalara rastlanmakla birlikte, gelişimsel yetersizliği ve down sendromu olan çocuklarda da sıkça gözlemlendiği belirten araştırmalar da bulunmaktadır (Krakowiak, Goodlin-Jones, Hertz-Picciotto, Croen ve Hansen, 2008).

Uyku problemleri otizmlilerde çocukların var olan performanslarını sergilemelerine ve yeni öğrenmelerine engel olmaktadır. Uykunun günlük yaşantı içindeki hafıza, öğrenme, dikkat, yaratıcı düşünme ve sözel becerileri üzerindeki önemi düşünüldüğünde (Fallone, Acebo, Seifer ve Carskadon, 2005), otizmlilerde çocuklarda görülen uyku problemlerinin gün içindeki davranış problemlerinin artmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca mevcut araştırmalar; OSB ve uyku problemi olan çocuklar stereotipik davranışlar duyuşal uyaranlar ve rutinlere bağıllık gibi *otizme özgü davranışların* yanında sosyal ve iletişim eksikliğinin neden olduğu davranış problemlerini de uyku problemi olmayan çocuklardan daha fazla gösterme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Allik, Larsson ve Smedje, 2006; Rzepecka, McKenzie, McClure, Murphy, 2011; Vriend, Corkum, Moon ve Smith, 2011; Cohen vd., 2014; Taşyürek, 2017).

Ebeveynler için yaygın olarak zorluk çekilen bir durum da çocuklarının uyku problemleri olarak göze çarpmaktadır. Hem genel gelişim gösteren çocukların hem de OSB olan çocukların ebeveynleri için stres yaratan ve ebeveynlerin uyku kalitesini doğrudan etkileyen unsurdur (Hodge, Hoffman, Sweeney ve Riggs, 2013). Ancak genel gelişim gösteren çocuklar ile karşılaştırıldığında otizmi olan çocukların önemli oranda yaygın görülen uyku problemleri olduğu ve ebeveynleri için baş etmesi güç bir durum olarak görülmektedir (Schreck ve Mullick, 2000; Wiggs ve Stores, 2004).

Tıpkı OSB olan çocuklarda uyku sorunlarının çocukların günlük yaşantılarını ve öğrenmelerini engellediği gibi çocukta gözlemlenen beslenme ve uyku sorunları da aile işlevlerini ve ebeveynlerin gündüz yaşantılarını etkilemektedir. Gece uyanma, tek başına uyumaya direnme ve anne ile uyumak isteme gibi uyku davranışları olan çocuklar, annenin yanında, ailedeki diğer bireyleri de güç duruma sokmaktadır (Cotton ve Richdale, 2006; Cohen vd., 2014). Bu durum ailelerde yoğun stres ve kaygıya neden olmasının yanında ve depresyonu da öngören durumlardan biri olarak belirtilmektedir (Valicenti-McDermott, Lawson, Hottinger, Seijo, Schechtman, Shulman ve Shinnar, 2015). Bunun yanında, Quine (1992) tarafından özel gelişim gösteren çocukların ebeveynleri arasında yapılan çalışmada uyku problemi olan çocuklar ile olmayan çocukları karşılaştırdığında uyku problemleri ve özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde daha fazla stresin olduğu belirtilmiştir. Bu durumda otizmlili çocuğa sahip aile olmanın yanında uyku sorunu yaşayan çocuğunda ebeveynler için tutumlarını etkileyici bir unsur olduğu düşünülmektedir.

DSM-5'te 'sıra dışı yeme davranışları ve beslenme problemleri' olarak belirlenen durumlar otizmin tanı kriteri olarak kabul edilmese de otizmden etkinlenmiş çocuklarda yaygın olarak gözlemlendiği belirtilmektedir (Kanner, 1943; Kodak ve Piazza, 2008). Ayrıca son dönem yapılan çalışmalarda otizmlili çocuklarda büyük oranda seçici yeme olarak tanımlanan davranışlar görüldüğü ortaya konulmaktadır (Ahearn, Castine, Nault ve Green, 2001; Twachtman-Reilly, Amaral ve Zebrowski, 2008).

Otizmlili çocuklarda yeme bozukluklarını farklı açılardan ele alan Twachtman ve arkadaşları (2008), yutma ve yeme zorluklarının temel sebeplerinin korku ve stres olabileceğini, bu durumun yeni yiyeceklere karşı hassasiyet geliştirebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca toplumda yemek saatinin sosyal kural olduğu düşünüldüğünde

otizmlilerin yemek saatlerinde kuralları ihlal etmesinin ve yemek yemeyi reddetmesinin altında sosyal kuralları anlama ile beraberinde gelen sosyal ve dil becerilerinin yetersizliği olduğu düşünülmektedir. Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların tanı kriterlerinden olan rutinlere aşırı bağlılık ve tekrarlayıcı-yineleyici davranış özelliklerinin şiddetle bir nesne, yemek ya da yiyecekte ısrar etme, aynı sıra ve belli bir düzen ile yemek isteme gibi davranışlara neden olduğu belirtilmektedir. Rutine aşırı bağlılık ve yineleyici davranış özelliklerinden dolayı, sosyal kuralların yer aldığı okul ve ev ortamındaki yemek saatlerinde problem davranışlar göstermesi kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bunların yanında otizm spektrum bozukluğundan etkilenmiş çocukların uyarılara karşı aşırı hassasiyet göstermesi ve bu durumun duyuşal uyarımdan kaçınma ve/veya duyuşal uyarım elde etmeye neden olduğu son zamanlarda yapılan araştırmalarda bilinmektedir (Erbaş, 2005; Iarocci ve McDonald, 2006).

Yemek zamanı rutinlerinde gerçekleşen olayların OSB olan çocuklarda duyuşal uyarıma neden olduğu ve aşırı tepkide bulunma ile birlikte bir takım problem davranışlar (bağırma, kendi etrafında dönme, yemeği reddetme vb.) meydana getirmektedir. Yemek zamanında çevreden gelen seslere, kokulara ve tatlara ya da aynı şekilde hareket eden el ve baş hareketlerine dikkat etme gibi aşırı uyarıların olduğu yemek zamanlarında otizmliler spektrum bozukluğu olan çocuklarda gerginlik, çığlık atma, sofradan kalkma, sallanma gibi problem davranışlar sergileyebilmektedir. Bu davranışların ise çocuğun sosyal ortamından dışlanmaya sebep olduğu ve yeni öğrenmeleri engellediği düşünülmektedir. Ayrıca OSB olan çocukların beslenme sorunlarının neden olduğu problem davranışların ebeveynlerde stres ve depresyon düzeylerini etkilediği belirtilmektedir (Taşyürek,2017).

2.2. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Tutumları

2.2.1 Ebeveyn Tutumları

Ebeveyn tutumları alan yazında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Darling ve Steinberg (1993) 'e göre ebeveyn tutumları; çocuklarının farklı durumlarına ilişkin sergilenen tavır olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanımda ise ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları, ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinde, çocuklarına karşı tutum, görüş, yargı ve

davranışlarını içine alan bir ifade ediş biçimi olarak tanımlanmıştır (Sears, Maccoby, ve Levin,1957).

Ana-baba tutumu; büyümekte olan çocuğa model olduğundan çocukların kişiliği etkilenir ve çocuklarda benzer tutumlar sergiler (Yavuzer, 2010). Alan yazında farklı ebeveyn tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisi ve ebeveynlerin hangi tutumu neden daha çok tercih ettikleri üzerine yapılan araştırmalarda ebeveynlerin çocuğa sağladığı sıcak ilişki çocuğa karşı olumlu etki sağlarken; ceza ve baskı eğilimini gösteren ebeveynlerin bağımlı ve agresif çocukların yetişmelerine neden olduğu ortaya konulmuştur (Sears, Maccoby ve Levin, 1957).

Darling ve Steinberg (1993) tarafından yapılan araştırmaya göre ebeveyn tutumları ile ebeveyn davranışlarının birbirinden ayrıldığını, tutumların ebeveynlerin çocuklarının durumlarına karşı sergilediği tavır, ebeveyn davranışlarının ise çocukların davranışlarına karşılık verilen cevap olarak nitelendirilerek her ikisinin de çocuklarının gelişimini farklı şekillerde etkilediği ortaya konulmuştur.

Ebeveyn tutumları birçok araştırmada farklı boyutlarda ele alınmıştır. Örneğin Baldwin ve arkadaşları 1955'te farklı değişkenler analiz ederek sıcaklık/soğukluk boyutu ve sınırlayıcı/izin verici boyutların yanında demokrasiye karşı otorite, duygusal yakınlığa karşı ilgisizlik ebeveyn boyutlarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırmalarda temel boyutlar ilgi/kabul ve talep boyutları (Maccoby ve Martin,1983) olarak sıralanıp yüksek ve düşük olarak ayrıldıktan sonra dört bölümlük ebeveyn özellikleri ortaya çıkmaktadır. Talep ve kabul boyutlarında yükseklik demokratik, talep etmede yüksek ancak kabul boyutunda düşüklük otoriter, talep etmede düşük ancak kabul boyutunda ise yüksek olan ebeveynler izin verici, hem talep hem kabul boyutlarında düşük özellikli ebeveynler ise ihmalkar ebeveynler olarak sıralanabilir (akt: Holden ve Miller 1999). Bu araştırmanın devamında demokratik, otoriter, izin verici ve ihmalkar ebeveyn tutumları açıklanacaktır.

2.2.2.1. Demokratik tutum

Aile ortamı çocuğun kendini gerçekleştirmesine fırsat veriyorsa, çocuk kendine güvenen, yaratıcı ve toplumsal bir birey olarak olgunlaşır. Bu durumda evde kabul edilen ve kabul edilemeyen davranışlar bellidir (Yavuzer,2010). Demokratik tutumda ebeveynler eşitlik belirten yetkin olarak görülür ve yalnızca kendi gereksinimlerini öncelikli yapmaz,

çocuğunda gereksinimleri olduğunu kabul ederek sorun odaklı ve çocuğun etkinliklerine rehberlik edicilerdir. Çocuktan edilen talep ve kabulleri yüksek olmakla birlikte Kontrol etme, disiplin sağlama ve iletişim dengeli ve verilen sevginin sınırları bellidir (Baumrind, 1968; Maccobby ve Martin, 1983; Yapıcı, 2010).

Baumrind (1966), demokratik ebeveyn tutumu içerisindeki ailelerde verilen kararlarda çocuğun görüşlerine değer verme, onlardan kurallara uymasını bekleme, çocuklarına karşı sebat içerisinde dinleme görüldüğünü belirtmektedir

Ebeveynlerin demokratik tutumları ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Çocuk yetiştirme hakkında öz yeterliliği yüksek olan ebeveynlerin daha fazla demokratik tutuma sahip olduğu belirtilmiştir (Şanlı ve Öztürk,2012)

2.2.2.2. Baskıcı ve otoriter tutum

Otoriter tutum sergileyen aileler düşük duyarlılık ve fazla müdahale edici (otoriter-müdahale edici) ve yüksek talep eden-orta duyarlı ya da orta-düşük müdahale edici (otoriter olmayan- müdahale edici) olarak iki şekilde gözlenebilir (Baumrind, 2005). Otoriter tutum, çocuğun özgüvenini zedeleyen ve onun fikirlerini, davranışlarını önemsiz sayan bir tutumdur. Ailede katı bir disiplin ve her kurala uyulması gereken bir ortam yaratılmıştır. Böyle ortamda büyüyen çocuk uslu, sessiz, çekingen ve dış etkilerden kolay etkilenen bir yapıda olur. Zor yolu ile denetleme ve sevginin esirgenerek verilmesi tutumundaki ailelerin çocukları davranışlarının nasıl tepki alacağı ile ilgili bir tutarsızlık yaşar. Bu sebeple, bu çocukların isyankar ve boyun eğici kişilik geliştirmelerinin yanında aşağılık duygusu içerisinde kolayca ağlayan çocukların yetiştiği görülür (Yavuzer, 2010).

Diğer bir deyişle baskı ve disipline dayalı olan tutumda çocuğun yapabilirliklerinden fazlası beklenerek, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılama ve iletişimde yetersizlik görülür (Yapıcı,2010).

2.2.2.3.Aşırı koruyucu tutum

Aşırı koruyucu ebeveynler, diğer bir deyişle aşırı annesel tutumda (Demir, 2007) çocuklarına aşırı kontrol ve dikkat gösterilmesi ile giderek fazlalaşan bağımlılığı, güvensizliği ve duygusal açıdan kırgınlıkları olan bir çocuğun yetişmesine neden olmaktadır (Yavuzer, 2010; Sak, Sak, Atlı ve Şahin, 2015). Bunun yanında çocuğun

bağımsızlığını kendi bağımsızlığına ve sahiplenilmesini risk altında görebilen ebeveynler (Yapıcı,2010), çocuğun özgür düşüncesini ve özgüvenini engelleyen utangaçlık problemi olan bir çocuğun yetişmesine sebep olmaktadır (Günel,2007; Rubin ve Burgess, 2005).

Bu ailelerde yetişen çocukların otonom olmasının önüne geçmesiyle birlikte çocukların kendini sosyal kabulünün sağlanması için kimi zaman kural dışı ve isyankar davrandığı ve psiko-sosyal gelişiminin engellendiği belirtilmektedir (Yavuzer,2010). Aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun altında yatan sebebi Yavuzer, annenin duygusal yalnızlığının olduğunu, bu tür ebeveynlerin 8-9 yaşlarındaki çocuğu ile birlikte yattığını, kendisinin yemek yedirdiğini ve bu şekilde çocuğuna destek olduğunu söylediğini, halbuki bu durumun aslında annenin kendi yalnızlığını ve mutsuzluğunu bastırdığını söylemektedir.

Levy (1966) ise aşırı koruyucu tutumu aşırı temas, bebekleştirme, sosyal yeterliliğin önüne geçilmesi ve annesel kontrol olmak üzere 4 boyutta incelemiştir. Aşırı temas, fiziksel ve sosyal temasın olması gerekenden fazla olması, ebeveyn ve çocuğun birbirinden uzaklaşmaması annesel temas olduğunun göstergesidir. Bebekleştirme ve çocuğun bağımsızlık kazanmasının önüne geçilmesi aşırı temasın sonuçlarından biri olarak gösterilmektedir.

2.2.2.4. İzin verici tutum (gevşek- aşırı hoşgörölü)

Hoşgörölü diye nitelendirilen aileler talep ve duyarlılıkta dengenin dağılımı konusunda düşük talep ve yüksek duyarlılık gösterenler ve orta talep- yüksek duyarlılık gösterenler olarak iki şekilde gözlenebilirler (Baumrind, 1968).

Aşırı hoşgörölü ebeveynler çocuklarına karşı verdiği sevgiyi abartmakta ve çocuklarına sınır koymayıp, kararlarını yalnızca kendisinin vermesine izin vermekte, bazen de ihmal sayılabilecek kadar hoşgörölü davranmaktadırlar (Çağdaş, 2010; Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010).

İzin verici tutumda aile, genel olarak orta yaş ve üzeri anne baba ya da kalabalık yetişkinler grubu içerisinde büyüyen ve tek çocuk olma durumunda sıklıkla rastlanır. İzin verici ailede çocuk, abartılmış sevgi ile yetişirken doyumsuz birey olarak karşımıza çıkar ve anne babaya hükmediciliğinin yanında zamanla sosyal çevresindeki insanlara da egemen olmanın yollarını arayabilir (Yavuzer, 2010). Bu ailede olan çocukların genelde

dürtülerinin kontrol etmede yetersiz, akademik başarısının düşük olduğu gözlenebilir (Sak vd., 2015).

2.2.3. Ebeveyn Tutumlarının Sosyal Beceri Ve Problem Davranışlara Etkisi

Sosyal becerilerin gelişmesinde birçok unsur belirlenmesine karşın sosyal becerilerin gelişmesinin en önemli sebebi olarak aile görülmektedir. Aile içerisinde yaşanan anlaşmazlık, şiddet gibi durumlar ile sağlıklı iletişim ve ebeveynin tutumları çocuklarda görülen problem davranışların kaynağı olarak görülmekte ve bu faktörlerin erkek çocuklarda dışa yönelimli davranış problemleri meydana getirdiği gözlemlenmektedir (Stedalman vd. 2007).

Yalçın (2016) tarafından çocukların okula uyumları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada aşırı koruyucu ve aşırı serbest aile tutumları sergileyen ebeveynlerin çocuklarının okula uyum problemi yaşadıkları gözlenmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocukların ebeveynlerinin tutumlarının incelendiği bir araştırmada ise annelerin demokratik tutumu ile çocuklardaki sosyal becerinin gelişiminden etkilendiği ortaya konulmuştur (Özdemir, 2015).

Ebeveyn tutumlarının çocukların problem davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalarda ise baskıcı- otoriter tutum içerisinde olan ebeveynlerin çocuklarının korku yaşadıklarını ve duygularını kolay ifade edemediklerini ve bunun sonucunda saldırganlık davranışlarının ortaya çıktığı belirtilmektedir (Darling, 1999).

Ayrıca tüm bunların yanı sıra problem davranışların işlevlerinden biri sayılabilecek kötü aile ve ev yaşantısının çocukların problem davranışlarını etkilediğini savunan açıklamalar ile birlikte problem davranışların ortaya çıkış nedenlerini ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine, ebeveynlerin boşanmış ya da aile büyükleri ile oturmasına bağlanılabilmektedir. Bu sebeplerle çocuktan düşük sosyal beceriler ve akademik başarı beklenilmektedir. Ancak davranışın nedenlerini inceleyerek davranışa yaklaşan işlevsel değerlendirme bakış açısı kimi çocukların olumsuz ev ortamı ve davranışlara sahip ebeveyn tutumlarını yadsımamakla birlikte yalnızca ailesel durumların düzenlenmesi ile davranışı ortadan kaldırmaya yetmeyeceğini okul gibi farklı çevrelerde de çocuğun davranışlarının pekiştirilebileceği söylenmektedir. Bunun yanında işlevsel değerlendirme

bakış açısı aile eğitimi ve ailelerin ihtiyacına yönelik yönlendirme gibi desteklerin verilmesinin gerekliliği belirtilmiştir (Erbaş, 2005).

2.2.4. Ebeveyn Tutumlarını Etkileyen Faktörler

Alan yazına göre ebeveynlerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyleri , çalışma durumları onların çocuklarına karşı tutumunu etkilemektedir. Ebeveynlerin kendilerini demokratik olarak nitelendirmeleri, öğrenim durumunun düzeyi ve yaşadığı yerin özellikleri ile ilişkili olduğu saptanırken ebeveynlerin yaşları ile sergiledikleri tutumlar arasında anlamlı bir değişken olduğu saptanmamıştır (Şahin ve Özyürek,2008).

Yavuzer (2010), ebeveynlerin çocuktan beklentilerini karşılamadığı durumlarda, toplum yapısı, aldığı eğitim, içinde büyüdüğü aile ortamı gibi değişkenlerin ailenin tutumlarını dolayısıyla çocukların davranışlarını etkilemektedir. Ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile öğrenim durumları arasındaki ilişkinin yanında, en az ortaokul mezunu annelerin %24ü, babaların %30u kendilerini aşırı koruyucu olarak belirtmişlerdir (Balat, 2007'den akt: Yapıcı,2010).

Ebeveynlerin aşırı koruyucu tutumu benimsemesi ile farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Ebeveynlerin yaşları azaldıkça aşırı koruyucu durumun arttığı belirtilmektedir (Şanlı ve Öztürk, 2012)

2.2.5. Otizmli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Güçlükler Ve Tutumlarına Etkisi

Otizm spektrum bozukluğu olan bir çocuğu yetiştirmek, ebeveynler için çok zor bir deneyim olabilir. OSB'li çocuklarda sıklıkla görülen ciddi bozukluklar, strese neden olmakta ve genel gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri ile karşılaştırıldığında zihinsel ve fiziksel sağlık sorunlarının artması gibi bir çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca ekonomik baskılara ek olarak, yüksek boşanma oranları ve aile refahının düşük olması, OSB'li bir çocuğa sahip olmanın ailelere yükleyebileceği yükü vurgulamaktadır. Bu durumlar otizm tanısı konulan çocuğa karşılıklı ve olumsuz yönde etki eder ve çocuğa verilen eğitimin olumlu etkilerini azaltmaya bile neden olabilir. Bununla birlikte, çocuğa yönelik müdahalelerin çoğu sadece hem kısa hem de uzun vadeli etkileri üzerinde etkili olabilecek ebeveyn ve aile faktörlerini göz ardı ederek, sadece çocuk açısından sonuçları açısından değerlendirmektedir. Uygulanan eğitimlerin süresi ve maliyeti ebeveynler

açısından incelendiğinde ebeveynlerin üzerindeki etkisi oldukça fazladır (Karst ve Hecke, 2012).

Alan yazında belirtildiğine göre çocuğu tanı alan ebeveynin stresi artmakta, çocukları için gelecek kaygısı yaşamaktadırlar. Bunun yanında çocuklarda problem davranışların olması, uyku problemleri ve beslenme zorlukları, eğitim maliyetlerin artması gibi bir çok özgül durumların yer alması ebeveynler için stres yaratan durumlar olarak belirtilmektedir. (Quine, 1992; Hasting,2003; Valicenti-McDermott vd., 2015; Taşyürek,2017). Özellikle araştırmalar diğer özel gereksinimli bireylerin aileleri ile karşılaştırıldığında otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin daha yoğun stres yaşadıklarını ortaya koymuştur (Troy, Connolly ve Novak, 2007; Valicenti-McDermott vd., 2015).

Ebeveyn tutumları ile çocukların davranışları arasındaki ilişkinin yanında araştırmalar ayrıca ebeveyn stresi ile ebeveynin tutumları arasında ilişkiyi desteklemektedir. Healey, Flory, Miller ve Halperin (2011) tarafından yapılan araştırmada ebeveyn stresi, ebeveynlerdeki cezalandırıcı ve tutarsızlık davranışlarını arttırmakta ve ebeveyn tutumlarını olumsuz yönde etkilemesinin yanında ebeveynin olumlu ebeveyn tutumuna sahip olması, çocukta var olan tanı belirtilerinin şiddetini azalttığı belirtilmiştir.

Hutchison, Feder, Abar ve Winsler (2016), tarafından yapılan araştırmaya göre otizm spektrum bozukluğu olan ailelerin genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla da daha fazla ebeveynlik stresine sahip oldukları ve çocukların davranış sorunlarıyla ilişkili olmakla birlikte ebeveynlerin daha fazla izin verici ebeveynlik stillerine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca otoriter ve izin verici ebeveyn tutumlarına sahip ebeveynlerin çocuklarının daha zayıf yürütücü işleve sahip olduğu belirtilmiştir.

Alan yazında otizmin ebeveynleri yaşantısal yönde etkilediği ve bakış açılarının değiştiği ortaya konulmuştur. Ebeveynlerin otizmlili çocuğa sahip olduktan sonra sabretme, anlayış gösterme gibi olumlu duyguların gelişmesinin yanında çocuktaki otizme özgü belirtilerin ve problem davranışlarının fazla olmasının ailede strese ve olumsuz duygulara neden olduğu belirtilmektedir (Top, 2009; Lyons, Leon, Phelps ve Dunleavy, 2010; Bilgin ve Küçük,2010)

Yalnızca otizm değil, yetersizliği olan tüm ailelerde çocuğun bakımı ve sorumluluklarının annede olduğu genel bir kanı olması ve bu durumun annelerde yoğun stres ve endişeye

neden olması, sosyal etkinliklere katılımın azalmasına ve sosyal yaşamında annelerin sahip oldukları diğer rolleri bırakmak zorunda kaldıklarını, yetersizliği olan çocuklarının sorunlarına daha duyarlı hale geldiği belirtilmektedir (Kaner, 2004; Sivrikaya ve Çiftçi Tekinarslan ,2013).

Yetersizliği olan çocukların okulöncesi çağda olması, orta çocukluk ya da ergenlik dönemi ile karşılaştırıldığında ebeveynleri daha fazla etkileyebilmektedir. Bunun nedenleri arasında küçük yaştaki çocukların bakımında aileye ihtiyaç duyması, yetersizliği olan çocukla hayata adapte olmaya çalışan ailenin rutinlerinin farklılaşması ya da beklenmedik durumların ortaya çıkması ve aile içi rollerin beklendiğinden farklı olması ve değişmesi olarak açıklanabilir. Ayrıca sosyal desteğinin azalması ve boş zamanlarının kısıtlanması küçük yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerde daha fazla olduğu, çocuğun yaşı küçüldükçe ebeveynlerin destek ihtiyacının da arttığı belirtilmektedir (Akçamete ve Kargın; 1996; Kaner, 2004).

Bunun yanında tıpkı çocuğun problem davranışlarının ebeveynleri etkilemesi gibi karşılıklı olarak ebeveynlerin de otizm ve çocukları üzerindeki algıları çocukların duygusal ve davranışsal problemlerini etkileyebilmektedir. Otizmin yaşam boyu süren üzücü bir durum olarak gören, otizmin çevresel koşullardan etkilendiğini düşünen ve otizmlili çocuğa sahip olma durumunun yük olarak görüldüğü ebeveyn algılarına sahip çocuklarda akran etkileşiminde güçlük ve davranış problemleri gözlemlendiği belirtilmiştir. Bunun yanında otizmi olan çocuğu için yoğun gelecek kaygısı yaşayan ebeveynlerin çocuklarında tercih ettiği müdahalelerin çocukların davranışlarını yordayıcı olarak ortaya konulabilir (Dale, Jahoda ve Knott, 2006; Haney, Houser ve Cullen, 2018).

2.3. İlgili Araştırmalar

2.3.1. Konu ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Tucker (1992), özel gelişim gösteren çocukların ebeveynleri ile genel gelişim gösteren çocukların ebeveynleri arasında korumacı, otoriter ve gelişimsel beklenti açısından tutumların farklılaşp farklılaşmadığını araştırmanın sonucunda söz konusu ebeveynlik tutumlarının yetersizliği olan çocuğa sahip olup olmama açısından farklılaşmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca yine aynı araştırmada ebeveynlerin tutumları ile çocukların problem davranışları arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Fakat son yıllarda yapılan araştırmalarda çocukları otizmden etkilenmiş ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının problem davranışlarını etkilediği, genel gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile karşılaştırıldığında tutumlarının farklılaştığı belirtilmektedir.

Riany, Meredith ve Cuskelly'nin (2017) yılında yaptığı araştırmada otizmliler çocuğa sahip ebeveynlerin genel gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile karşılaştırıldığında otizmliler çocuğa sahip ebeveynlerin ebeveyn ocuk ilişkilerinin önemli oranda etkilediği, sıcaklığı ve otoriter tutumun diğer ebeveynlere oranla daha az ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Bunun yanında Rutgers, Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, Swinkels, Van Daalen, Dietz ve Van Engeland (2007), 89 ailenin ve ortalama yaş aralıklarının 26.5 aylık olduğu çocukların dahil edildiği araştırmada, zihin yetersizliği, gecikmiş dil gibi farklı yetersizliği olan çocukların ebeveynleri ile otizmliler çocuğa sahip ebeveynlerin tutumlarının belirlenmesinin yanında bağlanma durumları arasındaki ilişki ortaya konulmak amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda OSB çocuğu olan ebeveynlerin diğerlerinden en az düzeyde otoriter tutum sergilediği, yine benzer şekilde zihin yetersizliği, dil konuşma güçlüklere ve genel gelişim gösteren çocuklar arasında en az güvenli bağlanma sergileyenin OSB olan çocuğun olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında zihin yetersizliğinin eşlik ettiği otizmden etkilenmiş çocuğun güvenli bağlanmasının yalnızca zihin yetersizliğinden etkilenmiş çocuğa göre daha az olduğu ortaya konulmaktadır.

Gau, Chou, Lee, Wong, Chou, Chen ve Wu (2010), otizmi olan çocuklarla kardeşleri arasında davranış problemlerinin ve ebeveyn tutumlarının araştırıldığı bir çalışmada, otizmliler çocukların ebeveynlerinden daha az duygusal yakınlık görmenin yanında daha fazla korumacılık ve daha fazla otoriter tutumla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Kardeşlerin ise davranış sorunlarının olduğu fakat daha fazla ebeveyn dikkati elde ettiği belirtilmiştir.

Hirschler-Guttenberg, Feldman, Ostfeld-Etzion, Laor ve Golan (2015), okul öncesine devam eden otizmliler çocukların işbirliğine dayalı düzenleme ve öz düzenleme becerilerinde ebeveyn tutum ve mizaçların etkisini incelemişlerdir. Sonuçlar otoriter tutumu sergileyen (yüksek kontrol, yüksek cevaplılık) ebeveynlerin otizmliler çocukları

kızgınlık duygularının öz düzenlemesini yapabilmekle birlikte iş birliğine dayalı düzenlemeyi yapmakta zorlandıkları belirtilmektedir. Bunun yanında yüksek kontrol-düşün beklenti içerisinde olan otoriter tutumu sergileyen ebevenlerde korkunun korkuyu öz düzenleme becerilerini öngördüğü belirtilmektedir.

Van Steijn vd. (2013), tarafından yapılan araştırmada çocukların tanı almasında ebeveyn stillerinin ilişkili ve ayrıca ebeveynlerin davranışlarının ebeveynlerin stilleri üzerinde etkili olmasını beklemektedirler. Buna ek olarak ebeveyn ve çocuk davranışlarının da ebeveyn stilleri ile ilişkili olmasını beklemektedirler. 96 ailede hem anne hem baba ile ebeveyn stillerinin belirlenmesi üzerine otizmden etkilenmiş ve etkilenmemiş çocukları için veri toplanmış, böylelikle ebeveyn ve çocuk durumlarının ebeveynlerin stillerine etkisi üzerinde tarama yapılmış ve ebeveyn stillerinin de kardeşler arasında otizmden etkilenme durumlarına göre ne derecede etkilendiği saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda hem anneler hem de babalar OSB olan ve olmayan çocuklar için daha az otoriter tutum sergilediklerini ancak OSB olan çocuklarına karşı daha fazla izin verici tutum içerisinde oldukları ortaya konulmuştur. Bunun yanında otoriter ile izin verilen ebeveynlik stilleri arasında pozitif bir ilişki bulunmuş ve bazı durumlarda diğerlerine göre daha otoriter olan ebeveynlerin başka durumlarda da daha izin verici olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca sözü geçen araştırmada ebeveynlerin stillerinin OSB olmayan diğer çocuklara da otoriter tutumunun sergilenmemesi, ailede var olan OSB olan çocuğun tüm aile tutumlarını etkilediği bütünsel olarak ailenin diğer çocuklara karşı da tutumlarının değiştiği ortaya konulmaktadır.

Woolfson ve Grand (2006) , Yaşları 3- 5 ve 9-11 arasında değişen 53 gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ebeveynleri ve 60 tipik gelişim özelliği gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyi ve çocuk yetiştirme tutumlarını incelemeye almışlardır. 26 zihin yetersizliği olan çocuk, 18 otizm spektrum bozukluğu olan çocuk, 6 down sendromu ve 3 serebral palsi olan çocuğun ebeveynlerinden oluşan grupta yaşça büyük olan ebeveynlerin yine aynı grupta yer alan genç ebeveynlere oranla daha az otoriter tutumu benimsedikleri belirlenmiştir. Gelişimsel geriliği olan çocukların ebeveynleri arasında yaşın otoriter olma durumu ile ilişkilendirdiği, genç yaşta olan ebeveynlerin daha fazla otoriter tutumu benimsediği ortaya konulmuştur. Ayrıca sözü edilen araştırmada gelişim yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin genel gelişim gösteren çocuklara sahip

ebeveynlere göre daha fazla stres yaşadıkları ve tipik gelişim özelliği gösteren çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerine göre ebeveynlik tutumlarının farklılık göstermediği ortaya konulmuştur. Buna karşın, gelişimsel geriliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin stres düzeyi ile otoriter tutumları arasında ilişki olduğu belirtilmektedir.

Rogers, Wiener, Marton ve Tannock (2009) Tarafından yapılan çalışmada kontrol edici ya da destekleyici ebeveynlik stiline sahip olma durumuna göre ebeveynlerin stresi ve çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu belirtileri ilişkisi değerlendirilmiştir. Yaşları 8 ila 12 arasında değişen okul çağı çocuklarının ebeveynlerinden oluşan örneklem grubunda çocukların akademik başarılarını kontrol edici ya da destekleyici ebeveynlik stilleri olarak incelenmiştir. Ebeveynlik stresi fazla olan ailelerde çocuklara akademik açıdan daha kontrol edici stratejilerinin kullanıldığını, düşük strese sahip ailelerin ise çocuklarına karşı daha destekleyici tutum içerisinde olduğu ortaya konulmuştur. Bunun yanında destekleyici ebeveyn tutumu olan ailenin çocukları daha fazla akademik başarı sergilerken, DEHB belirtilerini daha az gösterdiği belirtilmektedir. Buna karşın ise kontrol edici ebeveynlik tutumunu benimseyen ailenin çocuğunda daha fazla akademik başarısızlık ve DEHB belirtileri gözlemlenmiştir. Araştırma ebeveynlik stresinin destekleyici ya da kontrol edici ebeveynlik stillerine göre çocuklarındaki akademik başarıyı ne düzeyde etkilediğini ortaya koyma açısından oldukça önem taşımaktadır.

Clauser tarafından 2015 yılında yapılan bir çalışmada otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveyn tutumlarının, ebeveynlerin stresi ile ilişkisini, ebeveynlerin tutumlarının otizmden etkilenme şiddetini ve otizm spektrum bozukluğunun; aksiyete, sosyal geri çekilme, düşük öz saygı, depresyon ve psikosomatik şikayetlerden oluşan içselleştirilmiş davranışlarını ve sinirlilik, hareketlilik, dürtüsellik gibi dışsallaştırılmış davranışlarının sergilenmesini etkileyip etkilememeye durumlarına yanıt aranmıştır. Araştırma 3-18 yaş aralığında OSB tanısı almış çocukların 70 ilk bakım veren kişisi ile yürütülmüştür. Araştırmanın sonucunda otizmden etkilenme şiddetinin ve ebeveyn tutumlarının yalnızca dürtüsellik, hareketlilik ve sinirlilik gibi dışsallaştırılmış davranışlarını (externalizing behaviour) etkilemekte olduğunu fakat psikosomatik şikayetler, depresyon, düşük öz saygı gibi içselleştirilmiş davranışlarının (internalizing behaviour) önemli derecede etkilemediği ortaya konulmuştur. Ayrıca ebeveyn stresinin arttıkça otoriter ebeveyn tutumunun azaldığı belirtilmiştir.

Ventola, Lei, Paisley, Lebowitz ve Silverman (2017), otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin, anksiyeteye sahip ve genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin tutumları ile karşılaştırıldığı araştırmada Çocuk Davranış Kontrol Listesi, Okul çağı versiyonu (Child Behaviour Checklist, School Age Version), Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Ebeveyn Davranışları Ölçeğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 48 OSB, 26 genel gelişim gösteren 85 anksiyeteye sahip çocuğun ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırmamızın sorularıyla ilişkili olarak söz konusu araştırmanın sonuçları arasında dışsallaştırılmış problem davranışa daha fazla sahip otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin sıkı kontrol/cezalandırıcılıktan ziyade daha kontrolcü tutuma/bağımsızlık karşıtı uyardırmaya sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, problem davranış sergileyen OSB çocuklarının ebeveynlerinin, çocuklarındaki problem davranışlarına yanıt olarak daha fazla kontrol edici ve daha az bağımsızlığa izin verdiği ortaya konulmaktadır.

2.3.2. Konu İle İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Dikici (2016) tarafından yapılan araştırmada, ebeveyn tutumlarının sosyal duygusal uyum düzeylerine etkisi incelenmiş; örneklemini 5- 6 yaş aralığında olan OSB tanısı almış 60 çocuk ve ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırmada Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ), ebeveynlerin demokratik, otoriter, izin verici, aşırı koruyucu tutumlarının belirlenebilmesi için kullanılmış ve sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma, sosyal duruma uygun tepki verme, akranlarla etkileşim ve sosyal çevreye pozitif yaklaşma alt faktörlerini içeren Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği ile otizmlili çocukların sosyal duygusal uyumu ile tutumlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre yaşı daha ileride olan ebeveynlerin (41-45), genç olan ebeveynlere (36-40) oranla daha az otoriter tutum sergilediği belirtilmiştir. Bunun yanında yine ebeveynlerin eğitim düzeyi ile otoriter tutum sergilemeleri arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Dikici (2016)'nin araştırma sonuçlarına göre ebeveynin demokratik tutumunun OSB olan çocukta sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma, sosyal duruma uygun tepki verme ve akranlarla etkileşim alt boyutlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşın koruyucu tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarında arkadaşlarla etkileşim boyutunda pozitif ilişki olduğu belirtilmektedir.

Aydın ve Sönmez (2014), tarafından 7-12 yaş aralığındaki zihin yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerindeki annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının etkisinin incelendiği araştırmada 154 zihin yetersizliği olan çocuk ve anneleri ile çalışılmıştır. Zihin yetersizliği olan çocuğun problem davranışları, sosyal becerileri ve akademik yeterlilikleri ile annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin ne şekilde olduğu araştırmanın sorularını oluşturmuştur. Çocukların sosyal beceri, akademik yeterlilikleri ve problem davranışlarını belirlemek üzere üç alt boyuttan oluşan Sosyal Becerileri Derecelendirme Ölçeği (SBDS), annelerin aile hayatını ve çocuk yetiştirme tutumlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen PARI Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutum ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda problem davranışın ve akademik yetersizlik ile sosyal becerinin negatif yönde bir ilişki olduğu belirtilmenin yanında demokratik ve eşitlikçi tutumu benimseyen annelerin çocuklarının sosyal becerileri ile anlamlı bir ilişki ortaya konulmaktadır.

Kılıç'ın 2015 yılında yaptığı araştırmada otizm spektrum bozukluğu olan , bilişsel gelişim geriliği ve genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin tutumları ile çocuklardaki sorun davranış davranışlar ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Ebeveyn tutumlarını; Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ile çocukların sorun davranışlarını ise Sorun Davranış Kontrol Listesi (SDKL) ile değerlendirirken, Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ) ve ebeveynlerin ruh sağlığını değerlendiren SCL-90 Belirti Tarama Testi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2-4 yaşındaki 51 OSB tanısı almış , 56 genel gelişim gösteren çocuk ve ebeveynlerinden, bilişsel gelişimde gerilik tanısı alan 54 çocuk ve ebeveynleri oluşturmaktadır. Ayrıca OSB tanısı almış çocuklar, ebeveynleri aracılığı ile Otizm Davranış Kontrol Listesi (ODKL) ile değerlendirilmişlerdir. Araştırmanın sonucunda ise tüm gruptaki ebeveynlerin yaşı arttıkça otoriter tutum sergilemeleri azalmaktadır. Buna karşın, genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla OSB ya da Bilişsel Gelişimde Gerilik tanısı almış ebeveynlerin demokratik tutumu daha az benimsendiği belirtilmiştir. Bir başka sonuç ise, Otoriter tutum benimseyen ailelerin OSB tanısı alan çocukları için sorun davranışlarının arttığı, demokratik tutumu benimseyen ebeveynlerin ise sorun davranışlarının azaldığı ortaya konulmuştur. Yine aynı şekilde çocukları OSB tanısı alan ebeveynlerin ile demokratik tutumları ile otizm davranış kontrol listesinden alınan puanları arasında negatif ilişki olduğu belirtilmiştir.

Öz (2019), genel gelişim gösteren ve otizm spektrum bozukluğu olan 3-5 yaş aralığındaki toplam 180 çocuğun beslenme davranışlarını belirlemek ve genel gelişim gösteren 90 çocuk ile otizm tanısı almış 90 çocuğun yeme davranışlarını karşılamak hedeflenmiştir. Ayrıca beslenme zamanında ebeveynlerin çocuklarına olan tutumunu incelemek ve iki grup arasında farklılığın oluşup oluşmama durumunu ortaya koymak hedeflenmiştir. OSB olan çocukların yeme davranışlarını cinsiyet, çocuk ve ebeveyn yaşı arasında yeme davranışı arasındaki ilişkininde incelendiği araştırmanın sonucunda yeme sırasında telefon kullanma davranışının genel gelişim gösteren çocukların yemeye karşı ilgilerinin az olan çocuklardan oluştuğu gıda heveslisi çocukların yemek sırasında ebeveynlerinden telefon talep etmedikleri belirtilmiştir. Anca otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda yemek sırasında telefon kullanmanın doğrudan ebeveyn tutumu ile ilişkili olduğu ebeveynlerin telefonu yeme sırasında olumlu ikna aracı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Kardeşe sahip olan OSB olan çocukların daha fazla gıda heveslisi olduğu, kardeşe sahip olmayan OSB olan çocukların ise ebeveynlerin çocuklarının yavaş yeme ve yemek zamanı yıkıcı davranışlarının daha fazla olmasının yanında yeme konusunda ısrar ebeveyn tutumlarının 20 -29 yaş aralığındaki annelerde daha fazla olduğu ortaya konulmaktadır. Ayrıca OSB olan çocuklara sahip ebeveynlerin yemek yedirme davranışının sonucu olarak yavaş yemek yeme, yeme reddi ve yıkıcı davranışlar sergileme olarak belirlenmesine karşın genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerin yedirmesinin sonucunda yıkıcı davranışlar sergiledikleri belirlenmemiştir.

Yılmaz (2016) tarafından yapılan araştırmada ebeveyn tutumlarının uyum sorunu olan ve olmayan çocuklar bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir. Uyum Sorununu Belirleme Formu ve Ebeveyn Tutum Ölçeğinin kullanıldığı araştırmanın örneklemini 352 okul öncesi kuruma devam eden çocuk ve anneleri oluşturmuştur. Çocuklardaki uyum sorununu farklı açılardan inleyerek ebeveyn-öğretmene göre, yalnızca öğretmene göre ve yalnızca ebeveyne göre uyum sorunları belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin en fazla karşılaştığı uyum sorunu inatçılık ve kıskançlık olurken, öğretmenlerin ise inatçılık ve içe kapanıklık kendisini uyum sorunu olarak göstermiştir. Öğrenim düzeylerine göre ebeveyn tutumları incelendiğinde üniversite ve yüksek öğrenim seviyesindeki ebeveynlerin otoriter tutumu daha çok benimsediği, aşırı koruyucu tutumun ise ilköğretim mezunu ebeveynlerin daha fazla kullandığı ortaya konulmaktadır. Ayrıca uyum sorunu olmayan çocukların otoriter tutum sergileyen ebeveynlerin puanı

46.01 iken uyum sorunu olan çocukların otoriter tutum puanları 43.86' dır. Bunun yanında araştırmacılar, uyum sorunu olmayan çocukların ebeveynlerinin otoriter tutumu benimsemesi çocuklarındaki uyum sorunlarını görmezden gelebileceğini düşündürdüğünü belirtilmektedir.

Kars (2017) tarafından Gelişim geriliği ve otizm tanısı alan çocukların anneleri ile yapılan ebeveyn- çocuk etkileşimlerinin ve ilişkilerinin incelendiği araştırmada olumlu ve destekleyici anne- baba etkileşimi çocukta gelişimsel olarak yapabildiklerinin artmasında oldukça fazla bir öneme sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan ölçeklerden alınan puanların anne özellikleri, yaşı, çalışma durumları, anne eğitim düzeyi ile ilişkisi incelendiğinde anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Çandır (2015), Otizmlili ve down sendromlu olan çocukların annelerinde depresyon, aksiyete ve stresin yanında baş etme tutumları ile ilişkinin incelendiği çalışmada 4-24 yaş arasında 50 down sendromu, 50 otizmlili ve 50 genel gelişim gösteren çocuklar araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur. Tüm gruplar arasından otizm tanısı alan çocukların annelerinin depresyon, aksiyete ve stres seviyelerinin anlamlı derecede yüksek olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında grupların var olan durumla baş etme tutumları incelendiğinde zihinsel boş verme ve madde kullanımı baş etme tutumlarının otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerde daha fazla sergilendiği belirtilmiştir. Bunun yanında yetersizliği olan çocuğa sahip olan ailelerde çocuğun bakımı ve sorumluluğun eşler arasında kıyaslandığında daha çok annede olmasının onları daha çok etkilediği ortaya konulmuştur.

Kırcaali-İftar'ın 2004 yılında yaptığı araştırmada, ebeveynlerin çocuklarındaki istenmeyen davranışlarının azaltılması ya da arzu edilen davranışlarının arttırılması için hangi tutumları benimsediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Katılımcılarını 4-6 yaş aralığındaki çocuğu olan 50 annenin oluşturduğu çalışmanın verileri açık uçlu soruların yer aldığı anketler aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin çocuklarındaki arzu edilen davranışların desteklenmesinde en sık sergilenen ebeveyn tutumunun sözel övgü, etkinlik, sosyal ya da yiyecek pekiştireci sundukları belirlenmiştir. Çocukların istenmeyen davranışları karşısında ise ebeveynlerin sözlü açıklamalar ve cezalandırma tutumlarının sıklıkla sergilenmesinin dışında bağırma, tehdit etme, dikkatini yönlendirme, görmezden gelme gibi davranışları daha az kullanmalarının

yanında araştırmaya katılan hiçbir ebeveynin fiziksel ceza kullanmadıkları belirtilmiştir. Olumlu davranışların desteklenmesinde davranışsal yöntemlerden yararlanan ebeveynlerin istenmeyen davranışlar ile baş etme becerilerinin daha az olduğu ortaya konulmaktadır.

Bedel (2017) tarafından, anne eğitim programı ile özel gelişim gösteren çocukların ebeveyn tutumlarına ve çocukları ile ilişkisinde etkisinin incelendiği araştırmada çocuk yetiştirme tutum ölçeği kullanılarak demokratik, otoriter, koruyucu, aşırı hoşgörülü olumlu ve olumsuz ebeveyn tutumları değerlendirilmiştir. Ebeveynlere verilen eğitim sonrasında demokratik tutumun arttığı, otoriter tutumun ise azaldığı belirtilmiştir.

Akçınar ve Baydar (2018), tarafından 1052 çocuğun üç yaşından yedi yaşına kadar gelen beş yıllık süreçte anne davranışlarının çocuktaki dışsallaştırılmış problem davranışlarına ne düzeyde etki ettiğini ortaya koyan boylamsal bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada sıcak -yakın ilişki ve ceza içerikli disiplin davranışlarını düşük orta ve yüksek seviye oranları ile karşılaştırarak çocuklardaki problem davranışları ortaya koyabilmek adına 'Eyberg Çocuk Davranışı Envanteri'nden yararlanılmıştır. Erken çocukluk döneminde ebeveynlerin cezaya dayalı disiplini kullanmaları dışsallaştırılmış problem davranışlarının artmasına neden olmakla beraber 6 yaşına geldiklerinde diğer yaş gruplarına oranla yüksek bir artış olduğu ortaya konulmaktadır. Araştırma sonuçlarında altı yaşında ortaya çıkan davranış problemlerinin sebebi olarak okula başlama ile uyum sorunu yaşayan çocukların ebeveynlerinin daha fazla disiplin uygulamaları ya da okullardaki ceza içerikli disipline dayalı yöntemlerin uygulanması olarak belirtilmektedir. Ayrıca her iki olumlu ya da olumsuz ebeveyn davranışlarında da boylamsal analizlere göre çocuklardaki 6 yaşında artan dışsallaştırılmış davranışlar gözlemlendiği ancak yüksek seviyede sıcak ilişki gösteren ebeveynlerin çocuklarında, göstermeyen ebeveynlerin çocuklarına oranla daha az davranış problemi gösterdikleri ortaya konulmuştur.

Taşyürek (2017), otizm spektrum bozukluğu tanısı alan 2-6 yaş arasındaki 54 çocuğu örneklem grubu olarak yer aldığı araştırmada, uyku ve beslenme sorunlarının otizm şiddeti ve annelerinin depresyon- anksiyete durumlarının yanında ailenin yaşam kalitesi arasındaki ilişki belirlenmek istenen amaçlardan birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Otizmin şiddetini değerlendirme amacı ile Çocukluk Otizm Derecelendirme Ölçeği'nden

yararlanmıştır. Çocuklarda Uyku alışkanlıkları ölçeği ile uyku problemleri değerlendirilirken, beslenme problemleri için Otizm Öğün Davranış Kısa ölçeğinden yararlanılmıştır. Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Otizmde Yaşam Kalitesi Anketi- Ebeveyn Sürümü ile de ebeveynlerin anksiyete- depresyon ve yaşam kalitesi değerlendirmek amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda OSB olan çocukların uyku ve beslenme sorunlarının ebeveynde görülen depresyon ve anksiyete ile olumlu bir ilişki saptanırken, uyku sorunlarının annenin yaşam kalitesini düşürdüğü ortaya konulmuştur. Bunun yanında beslenme problemlerinin de otizm şiddeti ile anlamlı derecede ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocukların genel gelişim gösteren veya zihin yetersizliği olan çocuklar ile karşılaştırıldığında daha fazla yiyecekleri reddetme ve seçici yeme özelliklerine sahip olduğu bildirilmiştir.

Çalışkan Demir (2016) tarafından yapılan araştırmanın amacı OSB olan çocukların beslenme davranışı ile ebeveynin beslenme alışkanlıklarının ilişkisini incelemek ve çocukta görülen beslenme davranışlarının Sorun Davranış Kontrol Listesi (SDKL) aracılığı ile problem davranışlarına nasıl etki ettiği belirlenmeye çalışılmıştır. Ölçekte yer alan yemeğini nerede yer sorusuna verilen cevapta televizyon karşısında ya da ayakta şeklinde verilen cevaplar dikkat çekicidir. Bu durumun OSB olan çocuktaki rutinelere bağlı yemekte ve aynılıkta direnmenin yanında yeme seçiciliği özelliklerine bağlı olarak ebeveynin yedirme tutumu ile ilişkili olabileceği belirtilmektedir. Çocukların beslenme davranışlarının yanında bebeklikte çok fazla ishal durumlarına sahip olduğu araştırmanın yapıldığı zamanda ise kabızlık yaşama durumları anlamlı düzeyde bulunmuştur.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, gruplar arası karşılaştırmayı da kapsayan, otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocukların sosyal beceri ve problem davranışları ile ebeveynlerin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi yanında iki düzey arasındaki (ebeveyn tutumu ile sosyal beceri ve problem davranışlar) ilişkinin de araştırılması amaçlandığından betimsel nitelikte, ilişkisel tarama modeli esas alınarak tasarlanmıştır. Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2018) göre “Tarama araştırmaları daha çok ‘ne, nerede, ne zaman, ne sıklıkta, hangi düzeyde, nasıl’ gibi soruların cevaplandırılmasına olanak tanır.” (Büyüköztürk ve ark., 2018, s.184). Tarama modelleri (araştırmaları) ile değişkenler arasındaki pek çok ilişki, fark analizleri de dâhil araştırılabilir. Karasar’a (2017) göre “İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür bir düzenlemede, arasındaki ilişki aranacak değişkenler, tekil taramada olduğu gibi ayrı ayrı sembolleştirilir. Ancak bu sembolleştirme (değerler verme, ölçme), ilişkisel bir çözümlenmeye olanak verecek veri çiftleri şeklinde yapılır.” (Karasar, 2017, s.114). Bu açıklamaya uygun olarak, araştırmada, ebeveynlerin tutumları ile çocukların sosyal beceri ve problem davranış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmada, ayrıca, çalışmaya katılan ebeveynlerin tutum düzeyleri ile çocukların sosyal beceri ve problem davranış düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmalarına da yer verilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni amaçlı ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme türünde; önceden belirlenen ölçütlere göre araştırmacı amacına uygun olarak çalışır. Bu ölçütler ya araştırmacının oluşturması ile ya da var olan ölçüt listesi kullanılarak evreni temsil edecek örneklem amaçlı olarak seçilmektedir (Yıldırım ve Şimşek,2013).

Bu sebeple araştırmanın evreni amaçlı ölçüt örnekleme yöntemi ile İstanbul ili Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullara devam eden 4-6 yaş arasındaki yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm tanısı almış çocukların ebeveynleri ve öğretmenleri araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından yaygın gelişimsel bozukluk ya da otizm adıyla eğitsel tanının konulmasının yanında öğrencilerin ailesinde kaynaştırma düzeyinde devam etmesi, özel eğitim anaokullarında, özel eğitim uygulama merkezlerinde eğitimine devam eden çocuklar oluşturmuştur.

Araştırma örneklemini evrene genelleme amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullara devam eden 4-6 yaş yaygın gelişimsel bozukluk veya otizm tanısı almış 41 çocuk ve ebeveyni oluşturmuştur.

Araştırmanın devamı için Milli Eğitim Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünden uygulama izni alınmıştır. Ebeveyn Tutum Ölçeğini (ETÖ) uygulamak üzere seçilmiş ebeveynlere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenler aracılığı ile ulaşılmış ve gönüllü olmak isteyen ailelere soruların doğru cevaplanmasının önemiyle ilgili konuşulduktan sonra ölçek verilmiş ebeveyn, ölçeği doldururken araştırmacı da aynı ortamda bulunmuş ölçek ile ailelerin anlamadığı sorulara yanıt vermek hedeflenmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin ve çocuklarına ilişkin demografik özellikler aşağıda, Tablo 1 ve Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 1 Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (N=41)

Değişken	Grup	f	%
Yaş	24-35 yaş	21	51,2
	36-52 yaş	17	41,5
	Cevapsız	3	7,3
Medeni durum	Evli	33	80,5
	Boşanmış	1	2,4
	Cevapsız	7	17,1
Eğitim durumu	İlkokul	13	31,7
	Ortaokul/ lise	15	36,6
	Yüksek öğrenim (Lisans/YL)	11	26,8
	Cevapsız	2	4,9
Çalışma durumu	Çalışıyorum	5	12,2
	Hiç çalışmadım	26	63,4
	Çalışmayı bıraktım	9	22,0
	Cevapsız	1	2,4
Gelir durumu	Asgari ücret ve altı	16	39,0
	Asgari ücretten yüksek	15	36,6
	Cevapsız	10	24,4
Çocuk sayısı	1-2 çocuk	24	58,5
	3 çocuk ve üstü	7	17,1
	Cevapsız	10	24,4
Çocuk ile ilgili eğitim alma	Evet	5	12,2
	Hayır	26	63,4
	Cevapsız	10	24,4

Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaşları 24 ile 52 arasında değişmekte olup ortalama yaş $34,8 \pm 4,4$ 'tür. Ebeveynlerin %51,2'i 24-34 yaş grubunda, %41,5'i ise 36-52 yaş grubunda yer almaktadır. Ebeveynlerin çok büyük bir bölümü, %80,5 ile evlidir. Ebeveynlerin eğitim durumlarına bakıldığında, %31,7'sinin ilkokul, %36,6'sının ortaokul/lise ve %26,8'inin yüksek öğretim (lisans/yüksek lisans) mezunu olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin büyük bölümü, %63,4 ile hiç çalışmadıklarını belirtmiştir. Gelir durumuna bakıldığında, ebeveynlerin %39,0'unun gelirinin asgari ücret veya altı, %36,6'sının ise asgari ücretten yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların çocuk sayıları 1 ile 5 arasında değişmekte olup ortalama çocuk sayısı $2,2 \pm 0,9$ 'dur (%58,5'inin 1-2 çocuğu, %17,1'inin ise 3 ve daha fazla çocuğu vardır). Son olarak, ebeveynlerin %12,2'si çocukları için daha önce bir yerden eğitim aldıklarını belirtirken %63,4'ü almadıklarını söylemiştir.

Tablo 2 Otizmlilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (N=41)

Değişken	Grup	f	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	8	32,8
	Erkek	33	80,48
İkinci yetersizlik	Yok	25	61,0
	Var	6	14,6
	Cevapsız	10	24,4
Eğitim desteği alınan yer	Devletin sağladığı rehabilitasyon	10	24,4
	Devlet ve özel bir yerde eğitim	21	51,2
	Cevapsız	10	24,4
İletişim performansı	Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eder	16	39,0
	Jest, işaret ya da görseller kullanarak isteklerini ifade eder	13	31,7
	İsteklerini ifade etmede zorluk yaşar	11	26,8
	Cevapsız	1	2,4
Medikal destek alma	Yok	27	65,9
	Var	14	34,1
Süreğen metabolik durum	Yok	30	73,2
	Var	11	26,8
Uyku durumu	Yok	30	73,2
	Var	11	26,8

Otizmlilerin %14,6'sı kız, %68,3'ü erkek olup çocukların %14,6'sında tanımlanmış ikinci bir yetersizlik vardır. Çocukların %24,4'ü sadece devletin sağladığı rehabilitasyon destek eğitiminden faydalanırken, %51,2'si hem devletin sağladığı rehabilitasyon destek eğitiminden hem de özel bir destek eğitiminden (özel bir yerde ücret karşılığı eğitim, duyu terapisi, konuşma terapisi, spor veya fizik terapi ve diğer) faydalanmaktadır. Çocukların aldıkları destek eğitimi ayda 4 ile 32 saat arasında değişmekte olup ortalama $14,7 \pm 6,3$ saattir. Ebeveynler çocukların iletişim performanslarını, %39,0'u ile kendilerini "Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eder", %31,7 ile kendilerini "Jest, işaret ya da görseller kullanarak isteklerini ifade eder" ve %26,8 ile "İsteklerini ifade etmede zorluk yaşar" olarak

tanımlamıştır. Çocukların %34,1'i medikal destek almakta, %26,8'i süregelen metabolik bir sorun yaşamakta ve %26,8'i uyku sorunu yaşamaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

4-6 yaş, otizmi olan çocukların ebeveynlerinin tutumları ve ebeveynlerin tutumları ile çocukların sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla üç bölümden oluşan bir anket uygulanmıştır (Ek-1).

Anketin ilk bölümünde, araştırmaya katılan ebeveynlerin ve çocukların bazı demografik özelliklerini öğrenmek üzere aştırmacı tarafından geliştirilen 15 soruluk bir kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ebeveynlerin otizmlili çocuklarına karşı tutumlarını belirlemek üzere Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ), üçüncü bölümde ise çocukların sosyal beceri ve davranış problem düzeylerini belirlemek üzere Merrell (2003) tarafından geliştirilen ve Fazlıoğlu, Okyay ve Ilgaz (2008) tarafından Türkçeye uyarlaması ile geçerlik ve güvenilirlikleri analizleri yapılan iki alt ölçekten Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ) yer almaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin bu araştırma için uygunlukları bir madde analizi ile güvenilirliklerine (iç-tutarlılıklarına) bakılarak incelenmiştir. Ölçekler ve ölçeklerin alt boyutlarında yer alan maddelerin güvenilirlik analizleri için *Alpha* modeli kullanılmıştır. Cronbach Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçek ve alt boyutlarının güvenilirliği aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir, ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir (Kalaycı, 2006: s. 405; Karagöz, 2016: s.941, Özdamar, 2002, s.673).

Bu araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu ve diğer iki ölçek hakkında açıklamalar ve ölçeklere yönelik yapılan güvenilirlik analizleri anketteki yerine göre aşağıda sırasıyla verilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan ebeveynlerin ve çocukların demografik/kişisel özelliklerini belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formunda toplam 15 soru yer almaktadır.

3.3.2. Ebeveyn Tutum Ölçeği

Çalışmaya katılan ve otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına karşı tutum düzeylerini ölçmek üzere Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen 46 maddelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) kullanılmıştır. Toplam 46 madde ve dört faktörden/boyuttan oluşan ölçek 5'li Likert tipinde düzenlenmiş olup ölçeğin maddeleri, çalışmaya katılan ebeveynler tarafından 'Hiçbir zaman böyle değildir' (1) ile 'Her zaman böyledir' (5) seçeneklerinden biri seçilerek değerlendirilmektedir. Ölçeğin araştırmacılar tarafından belirlenen boyutları (tutumları) ve hesaplanan güvenirlik (iç-tutarlılık) katsayıları sırasıyla demokratik tutum için (Cronbach Alfa) 0,83; otoriter tutum için 0,76; aşırı koruyucu tutum için 0,75 ve izin verici tutum için 0,74 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin her bir boyutuna ilişkin puan ayrı hesaplanmakta olup genel bir tutum puanı yoktur. Alınan ortalama puan, ebeveynin o tutumu kendi algısına göre gösterme düzeyini ifade etmektedir.

Demokratik Tutum: 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 25, 29, 36, 37, 38 ve 42 (17 madde).

Otoriter Tutum: 3, 9, 11, 19, 26, 27, 32, 35, 39, 40 ve 45 (11 madde).

Aşırı Koruyucu Tutum: 4, 8, 12, 16, 21, 22, 28, 41 ve 46 (9 madde).

İzin Verici Tutum: 1, 17, 24, 30, 31, 33, 34, 43 ve 44 (9 madde).

Ebeveyn Tutum Ölçeğinin bu araştırma için geçerlik ve güvenirliğini kontrol etmek üzere Alfa modeli ile maddeler arası korelasyona bağlı uyum değerleri hesaplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3 Ebeveyn Tutum Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi

Boyut/ Ölçek	Madde	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde α Katsayısı	Boyuta/Ölçeğe Ait α Katsayısı
Demokratik tutum	etö02	0,367	0,851	0,856
	etö05	0,372	0,852	
	etö06	0,568	0,843	
	etö07	0,304	0,860	
	etö10	0,548	0,845	
	etö13	0,649	0,840	
	etö14	0,606	0,841	
	etö15	0,636	0,841	
	etö18	0,317	0,864	
	etö20	0,680	0,838	
	etö23	0,662	0,840	
	etö25	0,599	0,844	
	etö29	0,608	0,844	
	etö36	0,506	0,848	
	etö37	0,378	0,854	
etö38	0,323	0,843		
etö42	0,652	0,843		
Otoriter tutum	etö03	0,363	0,739	0,748
	etö09	0,512	0,720	
	etö11	0,598	0,700	
	etö19	0,529	0,709	
	etö26	0,660	0,692	
	etö27	0,330	0,748	
	etö32	0,375	0,732	
	etö35	0,609	0,703	
	etö39	0,360	0,734	
	etö40	0,508	0,729	
etö45	0,487	0,716		
Aşırı koruyucu tutum	etö04	0,336	0,755	0,761
	etö08	0,389	0,739	
	etö12	0,565	0,724	
	etö16	0,510	0,728	
	etö21	0,736	0,689	
	etö22	0,558	0,723	
	etö28	0,429	0,742	
	etö41	0,525	0,726	
etö46	0,397	0,745		
İzin verici tutum	etö01	0,338	0,638	0,665
	etö17	0,362	0,657	
	etö24	0,385	0,634	
	etö30	0,427	0,622	
	etö31	0,396	0,628	
	etö33	0,536	0,601	
	etö34	0,489	0,602	
	etö43	0,391	0,660	
etö44	0,328	0,641		

Ebeveyn Tutum Ölçeğinin ilk alt boyutu, *Demokratik tutum* için güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) $\alpha=0,856$; ikinci alt boyutu *Otoriter tutum* için güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) $\alpha=0,748$; üçüncü alt boyutu *Aşırı koruyucu tutum* için güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) $\alpha=0,761$ ve dördüncü alt boyutu, *İzin verici tutum* için $0,665$ olarak hesap edilmiştir. Bu değerler, Ebeveyn Tutum Ölçeğinin alt boyutlarını oluşturan maddelerin arasında güvenilirliğin yüksek ve yeterli olduğunu göstermektedir. Her hangi

bir madde alt boyutlardan silindiğinde güvenilirlik katsayısının (Cronbach Alfa) yükselmeyeceği görüldüğünden (dördüncü sütun), hiçbir boyutta yer alan maddelerin çıkarılmalarına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. *Demokratik tutum* alt boyutuna ait madde-toplam korelasyon katsayıları 0,304 ile 0,680; *Otoriter tutum* alt boyuntunun 0,330 ile 0,660; *Aşırı koruyucu tutum* alt boyuntunun 0,336 ile 0,736 ve *İzin verici tutum* alt boyuntunun 0,328 ile 0,536 arasında olduğu bulunmuş, maddeler ile boyutlar arasında yeterli düzeyde ilişki ($r \geq 0,30$) olduğu görülmüştür. Sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde Ebeveyn Tutum Ölçeğinin bu çalışma için kullanılabilirliğini ve güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.3. Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği

Çalışmaya katılan ve otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocukların sosyal beceri ve davranış problem düzeylerini ölçmek üzere Merrell (2003) tarafından geliştirilen ve Fazlıoğlu, Okyay ve Ilgaz (2008) tarafından Türkçeye uyarlaması ile geçerlik ve güvenilirlikleri analizleri yapılan iki alt ölçekten Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ) kullanılmıştır. 34 maddesi Sosyal Beceri Ölçeğini ve 42 tanesi ise Problem Davranış Ölçeğini oluşturan envanter toplam 76 maddeden meydana gelmektedir. Araştırmacılar tarafından, Sosyal Beceri Ölçeğinin Türkçeye uyarlaması sürecinde ilk alt boyutu olan *Sosyal İşbirliği* için güvenilirlik katsayısı 0,91; ikinci alt boyutu olan *Sosyal Etkileşim* için 0,87 ve üçüncü alt boyutu olan *Sosyal Bağımsızlık* için 0,85 olarak hesaplanmıştır. Sosyal Beceri Ölçeğinin geneli için güvenilirlik katsayısı 0,95 olarak bulunmuştur. Problem Davranış Ölçeği ise iki alt boyuttan meydana gelmekte olup ölçeğin ilk alt boyutu olan *İçsel Davranış Problemleri* için güvenilirlik katsayısı 0,96; ikinci alt boyutu *Dışsal Davranış Problemleri* için 0,89 ve ölçeğin geneli için 0,96 olarak bulunmuştur. 4'lü Likert tipinde düzenlenen ölçeğin maddeleri, çalışmaya katılan öğretmenler tarafından 'Asla' (0) ile 'Sık sık' (3) seçeneklerinden biri seçilerek değerlendirilmektedir. Ölçek ve alt boyutlardan alınan puanların yüksekliği o özelliğin veya davranışın gösterilme düzeyini işaret etmektedir.

Alan yazında genel eğitim ortamlarında çocukların uygulanmasında iç geçerliliğin gözlemlenmesi ile birlikte AODÖ, OSB olan çocukların sosyal beceri değerlendirmesinde yüksek güvenilirliğin olduğu belirtilmiştir. Hoffend (2011) tarafından Okul Öncesi Ve Anaokulu Davranış Ölçeğinin OSB olan çocukların üzerinde geçerlilik

ve güvenilirliğin yapıldığı çalışmada, AODÖ' nün OSB tanısı alan çocukların sosyal becerilerini değerlendirmek için geliştirilmediğini ancak sonuçların OSB tanısı alan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını belirlemek için işe vuruğ olduğunu belirtmiştir.

AODÖ genel eğitim ortamlarında erken çocukluk ve okul öncesi döneminde davranışsal, sosyal ve duygusal özelliklerini tanımlamakla birlikte, otizmlili çocukları da kapsadığı belirtilmiştir (Merrell,2003; Hoffend,2011). Ayrıca AODÖ'nün otizm spektrum bozukluğunu tanılamaya ve ayırt edici kriterleri belirlemek için uygun olmadığı söylenmektedir.

Wang, Sandall, Davis, ve Thomas (2011)'in çalışmasında SSRS ile AODÖ arasında otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara uygulandığında birbiri arasında ilişkinin ve iç geçerliliğin yüksek oranlara sahip olduğu gözlenmiştir.

Genel gelişim özelliği gösteren ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını karşılaştırmayı içeren çalışmalarda da okulöncesi ve anaokulu davranış ölçeğinin OSB li çocukları değerlendirmede yüksek iç geçerliliği olduğu belirtilmiştir. Otizmlilerin ortalama tanı alma yaşının 4 olması ve bu ölçeğin 3-6 yaş kapsaması nedeniyle akranları ile etkileşiminin bulunduğu okul öncesi ortamlarda OSB belirtileri gibi gelişimsel bozukluğun ilk olarak saptanması ya da daha belirleyici olmasını sağlamaktadır (Major, Seabra-Santos, Albuquerque, 2017).

Ayrıca Merrell 2003 yılında yaptığı revizyon çalışmasında, yetersizliği ya da özel eğitim gereksinimi olan çocuklar için sosyal beceri ve problem davranışların gelişiminde önemli değişkenlerin dikkate alındığını ve özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarda sınıflandırma ve özel eğitimin niteliğini belirleme için değerlendirme aracı olarak kullanılabildiği belirtmektedir.

Sosyal Beceri ve Problem Davranış Ölçeklerinin bu çalışma için güvenilirliği yine bir madde analizi ile Cronbach Alfa katsayılarına bakılarak kontrol edilmiştir (Tablo 4 ve Tablo 5).

Tablo 4 Sosyal Beceri Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi

Boyut/ Ölçek	Madde	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde α Katsayısı	Boyuta/Ölçeğe Ait α Katsayısı
Sosyal İşbirliği	sb02	0,665	0,927	0,932
	sb07	0,764	0,924	
	sb10	0,775	0,923	
	sb12	0,644	0,928	
	sb16	0,838	0,920	
	sb22	0,694	0,926	
	sb23	0,743	0,924	
	sb25	0,671	0,927	
	sb28	0,472	0,930	
	sb29	0,667	0,927	
	sb30	0,794	0,922	
	sb32	0,691	0,927	
Sosyal Etkileşim	sb05	0,737	0,915	0,924
	sb14	0,637	0,920	
	sb15	0,556	0,924	
	sb17	0,676	0,920	
	sb19	0,728	0,915	
	sb20	0,824	0,910	
	sb21	0,792	0,913	
	sb24	0,623	0,921	
	sb27	0,726	0,915	
	sb33	0,823	0,912	
	sb34	0,651	0,919	
Sosyal Bağımsızlık	sb01	0,643	0,917	0,922
	sb03	0,879	0,905	
	sb04	0,837	0,907	
	sb06	0,783	0,910	
	sb08	0,775	0,911	
	sb09	0,704	0,914	
	sb11	0,690	0,915	
	sb13	0,364	0,930	
	sb18	0,582	0,919	
	sb26	0,553	0,921	
	sb31	0,804	0,909	
Sosyal Beceri Ölçeği				0,971

Sosyal Beceri Ölçeğinin ilk alt boyutu, *Sosyal İşbirliği* için güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) 0,932; ikinci alt boyutu *Sosyal Etkileşim* için 0,924 ve üçüncü alt boyutu *Sosyal Bağımsızlık* için 0,922 olarak hesap edilmiştir. Bu değerler, Sosyal Beceri Ölçeğinin alt boyutlarını oluşturan maddelerin arasında güvenilirliğin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Her hangi bir madde alt boyutlardan silindiğinde güvenilirlik katsayısının (Cronbach Alfa) yükselmeyeceği görüldüğünden herhangi bir maddenin çıkarılmasına gerek olmadığı anlaşılmaktadır. *Sosyal İşbirliği* alt boyutuna ait madde-toplam korelasyon katsayıları 0,472 ile 0,838; *Sosyal Etkileşim* için 0,556 ile 0,824 ve *Sosyal Bağımsızlık* alt boyuntunun 0,364 ile 0,879 arasında olduğu bulunmuş, maddeler ile boyutlar arasında yeterli düzeyde ilişki ($r \geq 0,30$) olduğu görülmüştür.

Sosyal Beceri Ölçeğinin 34 maddesi birlikte analize dahil edildiğinde ise genel güvenilirlik katsayısının 0,971 olduğu bulunmuştur. Bu da Sosyal Beceri Ölçeğinin bir bütün olarak da kullanılabilirliğini ve güvenilirlik düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 5 Problem Davranış Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi

Boyut/ Ölçek	Madde	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde α Katsayısı	Boyuta/Ölçeğe Ait α Katsayısı		
İçsel Davranış Problemleri	pdö01	0,744	0,931	0,935		
	pdö03	0,506	0,934			
	pdö06	0,399	0,935			
	pdö07	0,644	0,932			
	pdö08	0,639	0,932			
	pdö10	0,646	0,932			
	pdö11	0,495	0,934			
	pdö13	0,500	0,934			
	pdö14	0,636	0,932			
	pdö15	0,495	0,934			
	pdö16	0,651	0,932			
	pdö19	0,600	0,933			
	pdö20	0,638	0,932			
	pdö21	0,703	0,932			
	pdö22	0,754	0,931			
	pdö25	0,680	0,932			
	pdö26	0,794	0,930			
	pdö29	0,672	0,932			
	pdö31	0,495	0,934			
	pdö32	0,436	0,935			
	pdö34	0,701	0,931			
	pdö35	0,617	0,932			
	pdö37	0,692	0,931			
	pdö39	0,793	0,930			
	pdö40	0,349	0,934			
	pdö41	0,453	0,934			
	pdö42	0,587	0,933			
	Dışsal Davranış Problemleri	pdö02	0,305		0,845	0,850
		pdö04	0,546		0,837	
		pdö05	0,453		0,842	
		pdö09	0,433		0,843	
		pdö12	0,466		0,842	
		pdö17	0,717		0,826	
		pdö18	0,582		0,835	
pdö23		0,300	0,849			
pdö24		0,625	0,833			
pdö27		0,644	0,831			
pdö28		0,604	0,833			
pdö30		0,627	0,834			
pdö33		0,377	0,847			
pdö36		0,421	0,844			
pdö38	0,437	0,843				
Problem Davranış Ölçeği				0,944		

Problem Davranış Ölçeğinin ilk alt boyutu, *İçsel Davranış Problemleri* için güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) 0,935 ve ikinci alt boyutu *Dışsal Davranış Problemler* için 0,850 olarak hesap edilmiştir. Bu değerler, Problem Davranış Ölçeğinin alt boyutlarını oluşturan maddelerin arasında güvenilirliğin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Herhangi bir maddenin alt boyutlardan çıkarılmasına gerek olmadığı anlaşılmaktadır.

İçsel Davranış Problemleri alt boyutuna ait madde-toplam korelasyon katsayıları 0,349 ile 0,794 ve *Dışsal Davranış Problemler* alt boyuntunun ise 0,300 ile 0,700 arasında olduğu bulunmuş, maddeler ile boyutlar arasında yeterli düzeyde ilişki ($r \geq 0,30$) olduğu görülmüştür.

Problem Davranış Ölçeğinin 42 maddesi birlikte analize dahil edildiğinde ise genel güvenilirlik katsayısının 0,944 olduğu bulunmuştur. Bu da Problem Davranış Ölçeğinin bir bütün olarak da kullanılabileceğini ve güvenilirlik düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

3.4. Verilerin Analizi

Otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerden ve öğretmenlerinden, Kişisel Bilgi Formu, Ebeveyn Tutum Ölçeği ve Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği ile toplanan verilerin tümü SPSS 23.0 for Windows programına aktarılmış ve istatistiksel analizler yapılmıştır.

Çalışmaya katılan ebeveyn ve öğretmenlerden elde edilen verilerin çözümüne geçilmeden önce, bu verilerin anket ile belirlenen sınırlar içinde olup olmadığı, hatalar ve ciddi oranda eksiklikler barındırıp barındırmadığı kontrol edilmiştir. Daha sonra ise çalışmanın amacına bağlı olarak uygulanacak istatistikî analizlerin seçimi (parametrik veya non-parametrik) için Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro-Wilk testleriyle veri gruplarının normallik dağılımları incelenmiştir. Veri grubunun normallik dağılımı göstermesi için $p > .05$ olmalıdır (Pallant, 2005, s.57). Bağımsız değişken gruplarının bağımlı değişkenler (ölçek puanları) üzerindeki dağılımların normalliğini araştırmak üzere yapılan bu testler sonrası hiçbir değişken için normallik varsayımının sağlanamadığı görülmüştür ($p < .05$).

Normallik dağılımına ilişkin yapılan Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro-Wilk testi sonrası, araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki analizler yapılmıştır;

1. Ebeveynlerin ebeveynlik tutum düzeylerini ve çocukların sosyal beceri ile problem davranış düzeylerini araştırmak üzere, ölçek ve alt boyutlarına ilişkin puanların ortalaması (\bar{X}) ve standart sapma (ss) değerleri hesaplanmıştır.
2. Ebeveynin eğitim durumuna, çalışma durumuna ve çocuğun ifade edici iletişim gösterme özelliklerine göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanları arasında anlamlı

fark olup olmadığını araştırmak üzere (normallik varsayımı sağlanamadığından) Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Anlamlı fark bulunduğu durumda ise hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu araştırmak üzere post-hoc Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

3. Ebeveynin yaşına, gelir düzeyine, sahip olduğu çocuk sayısına, otizme dair destek veya eğitim alma durumuna, çocuğun cinsiyetine, çocuğun eşlik eden ikinci bir tanı almasına, çocuğun aldığı özel eğitim destek türüne, çocuğun medikal destek kullanımına, çocuğun süreğen metabolik durumuna göre ve çocuğun uyku durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını araştırmak üzere (normallik varsayımı sağlanamadığından) non-parametrik bağımsız gruplar Mann-Whitney testi uygulanmıştır.
4. Otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin ETÖ puanları ile otizm spektrum bozukluğu olan çocukların AODÖ puanları arasındaki ilişkileri araştırmak üzere ise Pearson momentler çarpımı korelasyonu katsayıları hesaplanmıştır.

Yapılan tüm istatistiksel hesaplamalarda temel anlamlılık düzeyi *0,05* olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacına bağlı olarak önce, otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin ETÖ puanları ile otizm spektrum bozukluğu olan çocukların AODÖ puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiş daha sonra ise ebeveyn ve çocukların bazı demografik özelliklerine bağlı olarak ETÖ ve AODÖ puanlarında anlamlı farklılaşmalar olup olmadığı araştırılmıştır.

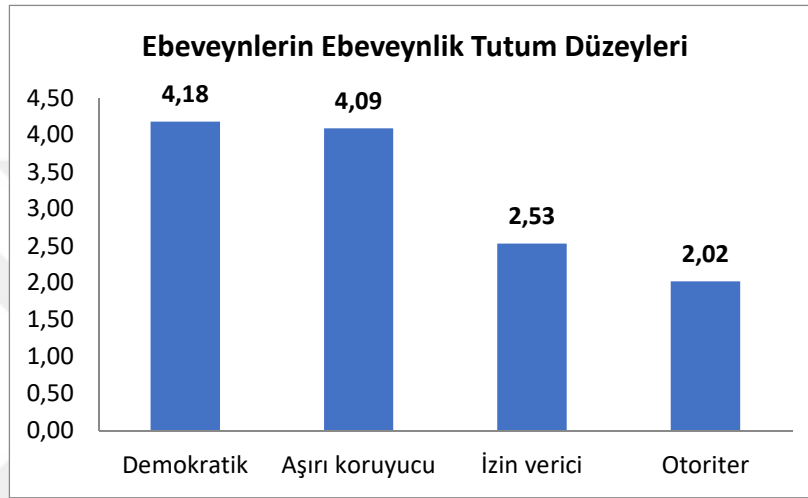
4.1. Otizmlili Çocuğu Olan Ebeveynlerin ETÖ Puanları ile Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların AODÖ Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Çalışmaya katılan ve otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına karşı tutum düzeylerini ölçmek üzere Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen 46 maddelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) kullanılmıştır. Toplam 46 madde ve dört faktörden/boyuttan oluşan ölçek 5'li Likert tipinde düzenlenmiş olup ölçeğin maddeleri, çalışmaya katılan ebeveynler tarafından 'Hiçbir zaman böyle değildir' (1) ile 'Her zaman böyledir' (5) seçeneklerinden biri seçilerek değerlendirilmektedir. Ölçeğin her bir boyutuna ilişkin puan ayrı hesaplanmakta olup genel bir tutum puanı yoktur. Alınan ortalama puan, ebeveynin o tutumu kendi algısına göre gösterme düzeyini ifade etmektedir. Ölçme aracındaki seçenekler arasındaki aralıkların eşit olduğu varsayımından hareketle iki aralık arası değer 0,80 olarak hesaplanmıştır ($4/5=0,80$). Ölçeğin maddeleri için belirlenen puan aralıkları ve seçenekler aşağıdaki gibidir.

<u>Puan Aralığı</u>	<u>Seçenek</u>	<u>Düze</u>
1,00-1,80	Hiçbir zaman böyle değildir	Çok düşük
1,81-2,60	Nadiren böyledir	Düşük
2,61-3,40	Bazen böyledir	Orta
3,41-4,20	Çoğu zaman böyledir	Yüksek
4,21-5,00	Her zaman böyledir	Çok yüksek

Tablo 6 Ebeveyn Tutum Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

Boyut/Ölçek	\bar{X}	ss
Demokratik	4,18	0,58
Otoriter	2,02	0,56
Aşırı koruyucu	4,09	0,66
İzin verici	2,53	0,65

Şekil 1 Ebeveynlerin Ebeveyn Tutum Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanlar

Tablo 6 ve Şekil 1’de araştırmaya katılan ebeveynlerin Ebeveyn Tutum Ölçeğinin dört alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar verilmiştir. Buna göre; araştırmaya katılan ebeveynler (kendi algılarına göre) en çok demokratik tutum sergilemektedir ($\bar{X}_{\text{Demokratik tutum}}=4,18\pm0,58$; ‘Yüksek’ düzeyde). Demokratik tutumu, sırasıyla aşırı koruyucu tutum ($\bar{X}_{\text{Aşırı koruyucu}}=4,09\pm0,66$; ‘Yüksek’ düzeyde), izin verici tutum ($\bar{X}_{\text{İzin verici}}=2,53\pm0,65$; ‘Orta’ düzeyde) ve otoriter tutum izlemektedir ($\bar{X}_{\text{Otoriter tutum}}=2,02\pm0,56$; ‘Düşük’ düzeyde).

Çalışmaya katılan ve otizm spektrum bozukluğu veya yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış 4-6 yaş arası çocukların sosyal beceri ve problem davranış düzeylerini ölçmek üzere Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (AODÖ) kullanılmıştır. İki alt ölçekten oluşan AODÖ’nin ilk alt ölçeği olan Sosyal Beceri Ölçeği üç faktörden/boyuttan (Sosyal İşbirliği, Sosyal Etkileşim ve Sosyal Bağımsızlık), ikinci alt ölçek olan Problem Davranış Ölçeği ise iki faktörden/boyuttan (İçsel Davranış Problemleri ve Dışsal Davranış

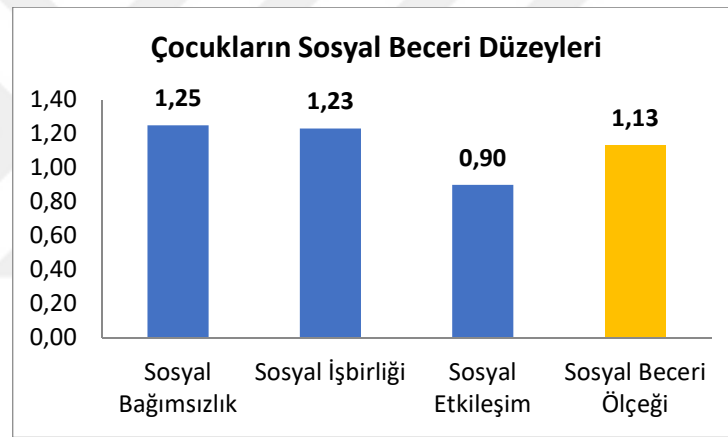
Problemleri) 4'lü Likert tipinde düzenlenen ölçeğin maddeleri, çalışmaya katılan öğretmenler tarafından 'Asla' (0) ile 'Sık sık' (3) seçeneklerinden biri seçilerek değerlendirilmektedir. Ölçek ve alt boyutlardan alınan puanların yüksekliği o özelliğin veya davranışın çocukta görülme düzeyine işaret etmektedir.

Ölçme aracındaki seçenekler arasındaki aralıkların eşit olduğu varsayımından hareketle iki aralık arası değer 0,75 olarak hesaplanmıştır ($3/4=0,75$). Ölçeğin maddeleri için belirlenen puan aralıkları ve seçenekler aşağıdaki gibidir.

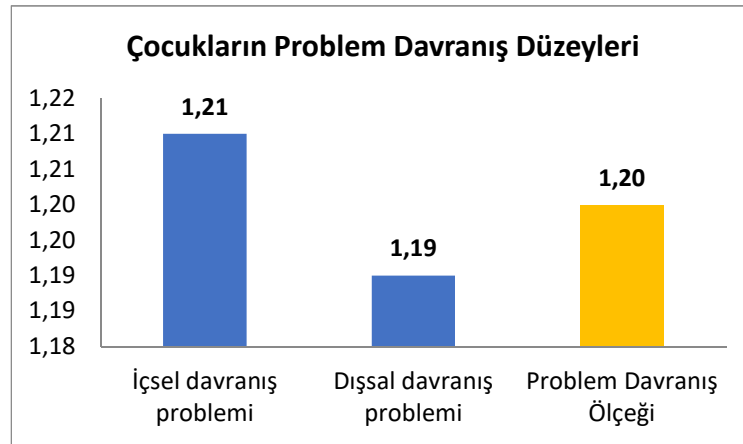
<u>Puan Aralığı</u>	<u>Seçenek</u>	<u>Düzy</u>
0,00-0,75	Asla	Çok düşük
0,76-1,50	Nadiren	Düşük
1,51-2,25	Bazen	Orta
2,26-3,00	Sık sık	Yüksek

Tablo 7 Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Gösterme Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Boyut/Ölçek	\bar{X}	ss
Sosyal İşbirliği	1,23	0,79
Sosyal Etkileşim	0,90	0,75
Sosyal Bağımsızlık	1,25	0,81
Sosyal Beceri Ölçeği	1,13	0,75
Dışsal davranış problemi	1,19	0,59
İçsel davranış problemi	1,21	0,59
Problem Davranış Ölçeği	1,20	0,55

Şekil 2 Çocukların Sosyal Beceri Gösterme Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanları

Şekil 3 Çocukların Problem Davranış Gösterme Düzeylerine İlişkin Sıralı Ortalama Puanları

Tablo 7 ve Şekil 2-3’de araştırmaya katılan çocukların, öğretmen algılarına göre sosyal becerileri ve problem davranışları gösterme düzeyleri sunulmuştur. Buna göre; öğrencilerin en güçlü görülen sosyal becerileri sosyal bağımsızlık için bulunmuştur (\bar{X} Sosyal bağımsızlık=1,25±0,81; ‘Düşük’ düzeyde). Sosyal bağımsızlığı, sosyal işbirliği (\bar{X} Sosyal işbirliği=1,23±0,79; ‘Düşük’ düzeyde) ve sosyal etkileşim takip etmektedir (\bar{X} Sosyal etkileşim=0,90±0,75; ‘Düşük’ düzeyde). Öğrencilerin genel sosyal beceri düzeyleri de düşüktür (\bar{X} Sosyal Beceri Ölçeği=1,13±0,75; ‘Düşük’ düzeyde). Özetlemek gerekirse, öğretmen algılarına göre, araştırmaya katılan çocukların sosyal beceri düzeyleri tüm alanlarda ve genelde düşük olmakla birlikte, en düşük sosyal beceri sosyal etkileşim, en yüksek sosyal beceri ise sosyal bağımsızlıktır.

Öğretmenlere göre, araştırmaya katılan çocukların içsel davranış problemleri (\bar{X} İçsel davranış problemi=1,21±0,59; ‘Düşük’ düzeyde), dışsal davranış problem düzeyinden (\bar{X} Dışsal davranış problemi=1,19±0,59; ‘Düşük’ düzeyde) biraz daha yüksektir. Öğrencilerin genel problem davranış düzeyleri de düşüktür (\bar{X} Problem Davranış Ölçeği=1,20±0,55; ‘Düşük’ düzeyde). Özetle, öğretmen algılarına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin içsel davranış problem düzeyleri dışsal davranış problem düzeylerinden biraz daha yüksek olmakla birlikte düşüktür.

Tablo 8 Ebeveynlerin ETÖ Puanları İle Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların AODÖ Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Katsayıları

Boyut/Ölçek	Ebeveyn Tutum Ölçeği				
		Demokratik	Otoriter	Aşırı koruyucu	İzin verici
Sosyal Beceri Ölçeği	Sosyal İşbirliği	r 0,026	-0,119	-,371*	,415**
		p 0,874	0,46	0,017	0,007
	Sosyal Etkileşim	r 0,134	-0,237	-,394*	0,278
		p 0,403	0,135	0,011	0,079
Problem Davranış Ölçeği	Sosyal Bağımsızlık	r 0,048	-0,054	-,424**	,414**
		p 0,768	0,737	0,006	0,007
	Sosyal Beceri Ölçeği	r 0,071	-0,141	-,417**	,389*
		p 0,658	0,379	0,007	0,012
Problem Davranış Ölçeği	Dışsal davranış problemi	r -0,043	-0,025	-0,064	0,101
		p 0,788	0,879	0,691	0,528
	İçsel davranış problemi	r -0,067	-0,098	0,015	-0,051
	p 0,676	0,541	0,928	0,753	
	Problem Davranış Ölçeği	r -0,06	-0,067	-0,027	0,027
	p 0,709	0,678	0,868	0,865	

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 8’de otizmli çocuğu olan ebeveynlerin ETÖ puanları ile otizm spektrum bozukluğu olan çocukların AODÖ puanları arasındaki ilişkileri incelemek üzere yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyonuna ait katsayılar verilmiştir. İki ölçek ve boyutları arasında bulunan korelasyon katsayıları aşağıdaki kriterlere göre yorumlanmıştır.

<i>r</i>	İlişki
0,00-0,10	Yok
0,10-0,30	Zayıf
0,30-0,50	Orta
0,50-0,70	Güçlü
0,70-1,00	Çok güçlü (Jawlik, 2016, s.132)

Ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum gösterme düzeyleri ile çocuklarının sosyal işbirliği ($r=-0,371$; $p=0,017$), sosyal etkileşim ($r=-0,394$; $p=0,011$), sosyal bağımsızlık gösterme ($r=-0,424$; $p=0,006$) ve genel sosyal beceri düzeyleri ($r=-0,417$; $p=0,007$) arasında negatif yönde, anlamlı ve orta güçlükte ilişki vardır.

Ebeveynlerin izin verici tutum gösterme düzeyleri ile çocuklarının sosyal işbirliği ($r=0,415$; $p=0,007$), sosyal bağımsızlık gösterme ($r=0,414$; $p=0,007$) ve genel sosyal beceri düzeyleri ($r=0,389$; $p=0,012$) arasında ise pozitif yönde, anlamlı ve orta güçlükte ilişki vardır.

Ebeveynlerin demokratik ve otoriter tutum gösterme düzeyleri ile çocukların sosyal becerileri gösterme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>.05$). Benzer şekilde, araştırmaya katılan ebeveynlerin tutumları ile çocukların problem davranışları gösterme düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>.05$).

4.2. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Yönelik Fark Analizleri

Bu alt bölümde araştırmaya katılan ebeveynlerin önce ebeveynlik tutumlarının daha sonra ise AODÖ puanlarının çeşitli demografik özelliklerine bağlı olarak anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği incelenmiştir.

4.2.1. Ebeveynlerin ETÖ Puanlarına Yönelik Bulgular

Aşağıda, araştırmaya katılan ebeveynlerin, demografik özelliklerine bağlı olarak ETÖ puanlarında anlamlı farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 9 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Yaşa Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Yaş	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	24-35 yaş	21	19,60	411,50	176,50	-0,06	0,953
	36-52 yaş	17	19,38	329,50			
Otoriter	24-35 yaş	21	18,43	387,00	156,00	-0,66	0,507
	36-52 yaş	17	20,82	354,00			
Aşırı koruyucu	24-35 yaş	21	15,38	323,00	92,00	-2,55	0,011*
	36-52 yaş	17	24,59	418,00			
İzin verici	24-35 yaş	21	16,36	343,50	112,50	-2,03	0,042*
	36-52 yaş	17	23,38	397,50			

* $p < .05$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, ebeveyn tutumlarına ilişkin puanlarının/düzeylerinin yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre, ebeveynlerin yaşı, ölçeğin *aşırı koruyucu* ve *izin verici* tutumları bakımından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır (Tablo 9). Buna göre;

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=92,00$; $p=0,011$). Yaş gruplarına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; 36-52 yaş grubunda bulunan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması $_{36-52}=24,59$) *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin, 24-35 yaş grubunda bulunan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması $_{24-35}=15,38$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin, *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin de yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=112,50$; $p=0,042$). Yaş gruplarına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; 36-52 yaş grubunda bulunan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması $_{36-52}=23,38$) *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin de 24-35 yaş grubunda bulunan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması $_{24-35}=16,36$) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	Eğitim durumu	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Demokratik	İlkokul (1)	13	18,46	0,37	2	0,830	-
	Ortaokul/lise (2)	15	20,53				
	Yüksek öğretim (3)	11	21,09				
Otoriter	İlkokul (1)	13	18,46	0,37	2	0,833	-
	Ortaokul/lise (2)	15	20,60				
	Yüksek öğretim (3)	11	21,00				
Aşırı koruyucu	İlkokul (1)	13	27,77	11,34	2	0,003**	1 ile 3
	Ortaokul/lise (2)	15	18,97				
	Yüksek öğretim (3)	11	12,23				
İzin verici	İlkokul (1)	13	18,08	1,58	2	0,455	-
	Ortaokul/lise (2)	15	19,03				
	Yüksek öğretim (3)	11	23,59				

** $p < .01$

Eğitim durumuna bağlı olarak ebeveynlerin *aşırı koruyucu* tutum gösterme düzeylerinin farklılaştığı bulunmuştur [$X^2_{(2)}=11,34$; $p=0,003$]. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney U testine göre, ilkokul mezunu ebeveynler (Sıra Ortalaması $_{ilkokul}=27,77$), üniversite mezunu ebeveynlerden (Sıra Ortalaması $_{yüksek\ öğretim}=12,23$) daha çok *aşırı koruyucu* tutum göstermektedir.

Tablo 11 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	Çalışma durumu	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Demokratik	Çalışıyorum (1)	5	13,60	2,97	2	0,226	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	20,35				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	24,78				
Otoriter	Çalışıyorum (1)	5	18,60	0,25	2	0,882	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	21,13				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	19,72				
Aşırı koruyucu	Çalışıyorum (1)	5	15,30	7,26	2	0,039*	2 ile 1, 3
	Hiç çalışmadım (2)	26	23,29				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	15,33				
İzin verici	Çalışıyorum (1)	5	21,70	3,64	2	0,162	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	18,13				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	26,67				

* $p < .05$

Çalışma durumuna bağlı olarak da ebeveynlerin *aşırı koruyucu* tutum gösterme düzeylerinin farklılaştığı bulunmuştur [$X^2_{(2)}=7,26$; $p=0,039$]. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney *U* testine göre, hiç çalışmamış ebeveynler (Sıra Ortalaması Hiç çalışmadım=23,29), çalışan ve çalışmayı bırakmış ebeveynlerden (Sıra Ortalaması Çalışıyorum=15,30; Sıra Ortalaması Çalışmayı bıraktım=15,33) daha çok *aşırı koruyucu* tutum göstermektedir.

Tablo 12 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Gelir Durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Asgari ücret ve altı	16	18,03	288,50	87,50	-1,29	0,197
	Asgari ücretten y.	15	13,83	207,50			
Otoriter	Asgari ücret ve altı	16	13,50	216,00	80,00	-1,59	0,112
	Asgari ücretten y.	15	18,67	280,00			
Aşırı koruyucu	Asgari ücret ve altı	16	17,44	279,00	97,00	-0,91	0,361
	Asgari ücretten y.	15	14,47	217,00			
İzin verici	Asgari ücret ve altı	16	11,97	191,50	55,50	-2,56	0,011*
	Asgari ücretten y.	15	20,30	304,50			

* $p < .05$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin gelir düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=55,50$; $p=0,011$). Gelir gruplarına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; geliri asgari ücretten daha yüksek olan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması_{Asgari ücretten yüksek}=20,30) *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin, geliri asgari ücret ve daha az olan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması_{Asgari ücret ve altı}=11,97) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 13 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuk Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuk sayısı	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	1-2 çocuk	24	16,15	387,50	80,50	-0,17	0,868
	3 çocuk ve üstü	7	15,50	108,50			
Otoriter	1-2 çocuk	24	15,35	368,50	68,50	-0,74	0,462
	3 çocuk ve üstü	7	18,21	127,50			
Aşırı koruyucu	1-2 çocuk	24	19,13	411,00	57,00	-2,28	0,007**
	3 çocuk ve üstü	7	10,14	85,00			
İzin verici	1-2 çocuk	24	12,73	353,50	53,50	-2,45	0,000***
	3 çocuk ve üstü	7	22,36	142,50			

** $p < .01$, *** $p < .001$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, ebeveyn tutumlarına ilişkin puanlarının/düzeylerinin sahip oldukları çocuk sayısına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre, çocuk sayısı, ölçeğin *aşırı koruyucu* ve *izin verici* tutumları bakımından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır (Tablo 13). Buna göre;

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin çocuk sayısına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=57,00$; $p=0,007$). Çocuk sayısı gruplarına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; 1-2 çocuğu olan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması 1-2 çocuk=19,13) *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin, 3 ve üstü sayıda çocuğu olan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması 3 çocuk ve üstü=10,14) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin, *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin de çocuk sayısına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=53,50$; $p < 0,001$). Yaş gruplarına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; 3 ve üstü sayıda çocuğu olan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması 3 çocuk ve üstü=22,36) *izin verici tutum* gösterme düzeylerinin, 1-2 çocuğu olan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması 1-2 çocuk=12,73) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 14 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Otizme Dair Destek Ya Da Eğitim Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuk ile ilgili eğitim a.	n	Betimsel İst.		Mann-Whitney U		
			Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Evet	5	14,60	73,00	58,00	-0,38	0,706
	Hayır	26	16,27	423,00			
Otoriter	Evet	5	19,60	98,00	47,00	-0,97	0,331
	Hayır	26	15,31	398,00			
Aşırı koruyucu	Evet	5	16,10	80,50	64,50	-0,03	0,978
	Hayır	26	15,98	415,50			
İzin verici	Evet	5	18,00	90,00	55,00	-0,54	0,590
	Hayır	26	15,62	406,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin ETÖ puanlarının otizme dair destek ya da eğitim alma durumuna göre farklılaşma göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

4.2.2. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Çocukların AODÖ Puanlarına Yönelik Bulgular

Aşağıda, araştırmaya katılan ebeveynlerin, demografik özelliklerine bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 15 Ebeveynlerin Yaşına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Yaş	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	24-35 yaş	21	20,31	426,50	161,50	-0,50	0,617
	36-52 yaş	17	18,50	314,50			
Sosyal Etkileşim	24-35 yaş	21	19,79	415,50	172,50	-0,18	0,860
	36-52 yaş	17	19,15	325,50			
Sosyal Bağımsızlık	24-35 yaş	21	20,40	428,50	159,50	-0,56	0,576
	36-52 yaş	17	18,38	312,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	24-35 yaş	21	19,98	419,50	168,50	-0,29	0,769
	36-52 yaş	17	18,91	321,50			
Dışa yönelim problemi	24-35 yaş	21	20,79	436,50	151,50	-0,79	0,428
	36-52 yaş	17	17,91	304,50			
İçe yönelim problemi	24-35 yaş	21	18,21	382,50	151,50	-0,79	0,427
	36-52 yaş	17	21,09	358,50			
Problem Davranış Ölçeği	24-35 yaş	21	19,38	407,00	176,00	-0,07	0,941
	36-52 yaş	17	19,65	334,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin yaşına bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 16 Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	Eğitim durumu	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Sosyal İşbirliği	İlkokul (1)	13	15,50	4,01	2	0,135	-
	Ortaokul/lise (2)	15	20,37				
	Yüksek öğretim (3)	11	24,82				
Sosyal Etkileşim	İlkokul (1)	13	16,35	2,86	2	0,239	-
	Ortaokul/lise (2)	15	20,07				
	Yüksek öğretim (3)	11	24,23				
Sosyal Bağımsızlık	İlkokul (1)	13	15,04	6,45	2	0,042*	1 ile 3
	Ortaokul/lise (2)	15	19,97				
	Yüksek öğretim (3)	11	25,91				
Sosyal Beceri Ölçeği	İlkokul (1)	13	13,23	6,25	2	0,046*	1 ile 3
	Ortaokul/lise (2)	15	20,63				
	Yüksek öğretim (3)	11	26,77				
Dışa yönelim problemi	İlkokul (1)	13	15,00	4,34	2	0,114	-
	Ortaokul/lise (2)	15	23,97				
	Yüksek öğretim (3)	11	20,50				
İçer yönelim problemi	İlkokul (1)	13	18,46	0,53	2	0,767	-
	Ortaokul/lise (2)	15	21,57				
	Yüksek öğretim (3)	11	19,68				
Problem Davranış Ölçeği	İlkokul (1)	13	16,73	1,79	2	0,408	-
	Ortaokul/lise (2)	15	22,47				
	Yüksek öğretim (3)	11	20,50				

* $p < .05$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin eğitim durumlarına bağlı olarak çocukların AODÖ puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını araştırmak üzere yapılan non-parametrik Kruskal-Wallis testine göre, ebeveynlerin eğitimi, *sosyal bağımsızlık* boyutu ile genel sosyal beceri bakımından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır (Tablo 16). Buna göre;

Eğitim durumuna bağlı olarak çocukların *sosyal bağımsızlık* puanları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$X^2_{(2)}=6,45$; $p=0,042$]. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney *U* testine göre, yüksek öğretim mezunu ebeveynlerin çocukları (Sıra Ortalaması_{Yüksek öğretim}=25,91), ilkokul mezunu ebeveynlerin çocuklarından (Sıra Ortalaması_{İlkokul}=15,04) daha çok *sosyal bağımsız* davranışlar göstermektedir.

Eğitim durumuna bağlı olarak çocukların genel sosyal beceri puanları arasında da anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$X^2_{(2)}=6,25$; $p=0,046$]. Post-hoc Mann-Whitney *U* testine göre,

yüksek öğretim mezunu ebeveynlerin çocuklarının (Sıra Ortalaması Yüksek öğretim=26,77) genel sosyal beceri düzeyleri, ilkokul mezunu ebeveynlerin çocuklarından (Sıra Ortalaması ilkokul=13,23) daha yüksektir.

Tablo 17 Ebeveynlerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	Çalışma durumu	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X ²	sd	p	
Sosyal İşbirliği	Çalışıyorum (1)	5	17,50	4,82	2	0,090	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	18,48				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	28,00				
Sosyal Etkileşim	Çalışıyorum (1)	5	17,10	4,20	2	0,122	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	18,75				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	27,44				
Sosyal Bağımsızlık	Çalışıyorum (1)	5	18,10	2,93	2	0,231	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	18,94				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	26,33				
Sosyal Beceri Ölçeği	Çalışıyorum (1)	5	17,20	3,92	2	0,141	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	18,81				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	27,22				
Dışa yönelim problemi	Çalışıyorum (1)	5	23,30	0,86	2	0,649	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	19,25				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	22,56				
İçer yönelim problemi	Çalışıyorum (1)	5	21,30	0,03	2	0,986	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	20,42				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	20,28				
Problem Davranış Ölçeği	Çalışıyorum (1)	5	22,50	0,21	2	0,901	-
	Hiç çalışmadım (2)	26	19,98				
	Çalışmayı bıraktım (3)	9	20,89				

* $p < .05$

Ebeveynlerin çalışma durumuna bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 18 Ebeveynlerin Gelir Durumuna Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Gelir Durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	Asgari ücret ve altı	16	15,06	241,00	105,00	-0,59	0,553
	Asgari ücretten y.	15	17,00	255,00			
Sosyal Etkileşim	Asgari ücret ve altı	16	15,38	246,00	110,00	-0,40	0,692
	Asgari ücretten y.	15	16,67	250,00			
Sosyal Bağımsızlık	Asgari ücret ve altı	16	14,56	233,00	97,00	-0,91	0,362
	Asgari ücretten y.	15	17,53	263,00			
Sosyal Beceri Ölçeği	Asgari ücret ve altı	16	15,19	243,00	107,00	-0,51	0,607
	Asgari ücretten y.	15	16,87	253,00			
Dışa yönelim problemi	Asgari ücret ve altı	16	16,00	256,00	120,00	0,00	1,000
	Asgari ücretten y.	15	16,00	240,00			
İçe yönelim problemi	Asgari ücret ve altı	16	15,50	248,00	112,00	-0,32	0,751
	Asgari ücretten y.	15	16,53	248,00			
Problem Davranış Ölçeği	Asgari ücret ve altı	16	15,44	247,00	111,00	-0,36	0,722
	Asgari ücretten y.	15	16,60	249,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin gelir durumuna bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 19 Ebeveynlerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuk sayısı	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	1-2 çocuk	24	15,33	368,00	68,00	-0,76	0,449
	3 çocuk ve üstü	7	18,29	128,00			
Sosyal Etkileşim	1-2 çocuk	24	15,15	363,50	63,50	-0,97	0,332
	3 çocuk ve üstü	7	18,93	132,50			
Sosyal Bağımsızlık	1-2 çocuk	24	15,25	366,00	66,00	-0,85	0,394
	3 çocuk ve üstü	7	18,57	130,00			
Sosyal Beceri Ölçeği	1-2 çocuk	24	15,00	360,00	60,00	-1,13	0,257
	3 çocuk ve üstü	7	19,43	136,00			
Dışa yönelim problemi	1-2 çocuk	24	15,60	374,50	74,50	-0,45	0,653
	3 çocuk ve üstü	7	17,36	121,50			
İçe yönelim problemi	1-2 çocuk	24	15,38	369,00	69,00	-0,71	0,477
	3 çocuk ve üstü	7	18,14	127,00			
Problem Davranış Ölçeği	1-2 çocuk	24	15,50	372,00	72,00	-0,57	0,571
	3 çocuk ve üstü	7	17,71	124,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısına bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 20 Ebeveynlerin Otizmlı Çocukları İle İlgili Eğitim Almalarına Göre Çocukların AODÖ Puanlarının Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuk ile ilgili eğitim a.	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	Evet	5	10,30	51,50	36,50	-1,53	0,126
	Hayır	26	17,10	444,50			
Sosyal Etkileşim	Evet	5	12,60	63,00	48,00	-0,92	0,360
	Hayır	26	16,65	433,00			
Sosyal Bağımsızlık	Evet	5	10,50	52,50	37,50	-1,48	0,138
	Hayır	26	17,06	443,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	Evet	5	11,00	55,00	40,00	-1,34	0,179
	Hayır	26	16,96	441,00			
Dışa yönelim problemi	Evet	5	17,60	88,00	57,00	-0,43	0,667
	Hayır	26	15,69	408,00			
İçe yönelim problemi	Evet	5	17,90	89,50	55,50	-0,51	0,609
	Hayır	26	15,63	406,50			
Problem Davranış Ölçeği	Evet	5	17,20	86,00	59,00	-0,32	0,747
	Hayır	26	15,77	410,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin, otizmlı çocukları ile ilgili eğitim almalarına bağlı olarak çocukların AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

4.3. Çocuğun Özelliklerine Yönelik Fark Analizleri

Bu alt bölümde otizmlili çocukların özelliklerine göre önce ebeveynlerinin ebeveynlik tutum puanlarının daha sonra ise öğretmen algılarına göre çocukların AODÖ puanlarının anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği incelenmiştir.

4.3.1. Çocukların Özelliklerine Göre Ebeveynlerin ETÖ Puanlarına Yönelik Bulgular

Aşağıda, araştırmaya katılan ebeveynlerin, çocukların özelliklerine bağlı olarak ETÖ puanlarında anlamlı farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 21 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocukların Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuğun cinsiyeti	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Kız	6	18,33	110,00	79,00	-0,23	0,820
	Erkek	28	17,32	485,00			
Otoriter	Kız	6	22,25	133,50	55,50	-1,29	0,196
	Erkek	28	16,48	461,50			
Aşırı koruyucu	Kız	6	14,75	88,50	67,50	-0,75	0,454
	Erkek	28	18,09	506,50			
İzin verici	Kız	6	12,25	73,50	52,50	-1,43	0,153
	Erkek	28	18,63	521,50			

* $p < .05$

Ebeveynlerin ETÖ puanlarının, çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 22 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Otizmli Olan Çocuğun Tanımlanmış İkinci Bir Yetersizliği Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	İkinci bir yetersizlik	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Demokratik	Yok	25	16,38	409,50	65,50	-0,48	0,634
	Var	6	14,42	86,50			
Otoriter	Yok	25	15,56	389,00	64,00	-0,55	0,580
	Var	6	17,83	107,00			
Aşırı koruyucu	Yok	25	15,72	393,00	68,00	-0,35	0,725
	Var	6	17,17	103,00			
İzin verici	Yok	25	14,96	374,00	49,00	-1,30	0,192
	Var	6	20,33	122,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin ETÖ puanlarının, otizmli çocuğun eşlik eden ikinci bir tanı almasına göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 23 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğın Aldığı Özel Eğitim Destek Türüne Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Eğitim desteği	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Devletin sağladığı reh.	10	16,75	167,50	97,50	-0,32	0,750
	Devlet ve özel bir yerde eğitim	21	15,64	328,50			
Otoriter	Devletin sağladığı reh.	10	10,80	108,00	53,00	-2,21	0,027*
	Devlet ve özel bir yerde eğitim	21	18,48	388,00			
Aşırı koruyucu	Devletin sağladığı reh.	10	19,90	189,00	76,00	-2,23	0,024*
	Devlet ve özel bir yerde eğitim	21	13,62	307,00			
İzin verici	Devletin sağladığı reh.	10	14,60	146,00	91,00	-0,59	0,553
	Devlet ve özel bir yerde eğitim	21	16,67	350,00			

* $p < .05$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, ebeveyn tutumlarına ilişkin puanlarının/düzeylerinin otizmlili çocuklarının aldığı özel eğitim destek türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre, alınan özel eğitim destek türü, ölçeğin *otoriter* ve *aşırı koruyucu* tutumları bakımından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır (Tablo 23). Buna göre;

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *otoriter tutum* gösterme düzeyleri otizmlili çocuklarının aldığı özel eğitim destek türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($U=53,00$; $p=0,027$). Alınan özel eğitim destek türüne göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; devletin sağladığı rehabilitasyondan ve diğer özel destek eğitimlerinden (duyu terapisi, konuşma terapisi, spor-fizik tedavi vb) faydalanan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması Devlet ve özel bir yerde eğitim=18,48) *otoriter tutum* gösterme düzeyleri, sadece devletin sağladığı rehabilitasyondan faydalanan çocuğu olan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması Devlet sağladığı rehabilitasyon=10,80) daha yüksektir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin de otizmlili çocuklarının aldığı özel eğitim destek türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($U=76,00$; $p=0,024$). Alınan özel eğitim destek türüne göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; sadece devletin sağladığı rehabilitasyondan faydalanan çocuğu olan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması Devlet sağladığı rehabilitasyon=19,90) *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeylerinin, devletin sağladığı rehabilitasyondan ve diğer özel destek eğitimlerinden (duyu terapisi, konuşma terapisi, spor-fizik tedavi vb) faydalanan

ebeveynlerden (Sıra Ortalaması Devlet ve özel bir yerde eğitim=13,62) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 24 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun İletişim Performansına Göre Farklaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	İletişim performansı	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Demokratik	Tek sözcük ... (1)	16	25,47	10,81	2	0,004**	2 ile 1, 3
	Jest, işaret ... (2)	13	11,85				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	23,50				
Otoriter	Tek sözcük ... (1)	16	17,88	1,59	2	0,452	-
	Jest, işaret ... (2)	13	23,31				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	21,00				
Aşırı koruyucu	Tek sözcük ... (1)	16	16,53	8,46	2	0,015*	3 ile 1, 2
	Jest, işaret ... (2)	13	18,08				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	29,14				
İzin verici	Tek sözcük ... (1)	16	23,97	3,44	2	0,179	-
	Jest, işaret ... (2)	13	20,46				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	15,50				

* $p < .05$, ** $p < .01$

(1) Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eder

(2) Jest, işaret ya da görseller kullanarak isteklerini ifade eder

(3) İsteklerini ifade etmede zorluk yaşar

Çocuğun iletişim performansına bağlı olarak ebeveynlerin *demokratik* tutum gösterme düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$X^2_{(2)}=10,81$; $p=0,004$]. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney *U* testine göre, çocuğu *Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eden* (Sıra Ortalaması Tek sözcük ... (1)=24,47) ve *İsteklerini ifade etmede zorluk yaşayan* çocukların ebeveynleri (Sıra Ortalaması İsteklerini ifade ... (3)=23,50) daha *demokratik* bir tutum sergilemektedir.

Çocuğun iletişim performansına bağlı olarak ebeveynlerin *aşırı koruyucu* tutum gösterme düzeyleri arasında da anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$X^2_{(2)}=8,46$; $p=0,015$]. Post-hoc Mann-Whitney *U* testine göre, çocuğu *İsteklerini ifade etmede zorluk yaşayan* ebeveynler (Sıra Ortalaması İsteklerini ifade ... (3)=29,14) daha *aşırı koruyucu* bir tutum sergilemektedir.

Tablo 25 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Medikal Destek Almasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Medikal destek	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Demokratik	Yok	27	22,30	602,00	154,00	-0,97	0,334
	Var	14	18,50	259,00			
Otoriter	Yok	27	21,37	577,00	179,00	-0,28	0,783
	Var	14	20,29	284,00			
Aşırı koruyucu	Yok	27	21,33	576,00	180,00	-0,25	0,804
	Var	14	20,36	285,00			
İzin verici	Yok	27	20,33	549,00	171,00	-0,50	0,620
	Var	14	22,29	312,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin ETÖ puanlarının, otizmli çocuğun medikal destek almasına göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 26 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Süreğen Metabolik Durumu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Süreğen metabolik durum	n	Betimsel İst.		Mann-Whitney U		
			Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Yok	30	23,17	695,00	100,00	-1,92	0,055
	Var	11	15,09	166,00			
Otoriter	Yok	30	21,10	633,00	162,00	-0,09	0,929
	Var	11	20,73	228,00			
Aşırı koruyucu	Yok	30	21,68	650,50	144,50	-0,61	0,545
	Var	11	19,14	210,50			
İzin verici	Yok	30	20,17	605,00	140,00	-0,74	0,461
	Var	11	23,27	256,00			

* $p < .05$

Ebeveynlerin ETÖ puanlarının, otizmlili çocuğun süreğen metabolik durumu olmasına göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 27 Ebeveynlerin ETÖ Puanlarının Çocuğun Uyku Sorunu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Uyku sorunu	n	Betimsel İst.		Mann-Whitney U		
			Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Demokratik	Yok	30	21,38	641,50	153,50	-0,34	0,734
	Var	11	19,95	219,50			
Otoriter	Yok	30	18,70	561,00	96,00	-2,04	0,042*
	Var	11	27,27	300,00			
Aşırı koruyucu	Yok	30	22,30	669,00	126,00	-1,15	0,250
	Var	11	17,45	192,00			
İzin verici	Yok	30	19,03	571,00	106,00	-1,74	0,082
	Var	11	26,36	290,00			

* $p < .05$

Araştırmaya katılan ebeveynlerin, *otoriter tutum* gösterme düzeyleri, otizmlili çocuklarının uyku sorunu olmasına bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($U=96,00$; $p=0,042$). Uyku sorunu olmasına göre sıra ortalaması puanlarına bakıldığında; uyku sorunu yaşayan çocukları olan ebeveynlerin (Sıra Ortalaması $_{var}=27,27$) *otoriter tutum* gösterme düzeyleri, uyku sorunu yaşamayan çocuğu olan ebeveynlerden (Sıra Ortalaması Devletin sağladığı rehabilitasyon= $18,70$) daha yüksektir.

4.3.2. Çocukların Özelliklerine Göre AODÖ Puanlarına Yönelik Bulgular

Aşağıda, çocukların özelliklerine bağlı olarak öğretmen algularına göre AODÖ puanlarında anlamlı farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 28 Çocukların AODÖ Puanlarının Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Çocuğun cinsiyeti	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	Kız	6	19,25	115,50	73,50	-0,48	0,635
	Erkek	28	17,13	479,50			
Sosyal Etkileşim	Kız	6	17,25	103,50	82,50	-0,07	0,946
	Erkek	28	17,55	491,50			
Sosyal Bağımsızlık	Kız	6	20,33	122,00	67,00	-0,77	0,441
	Erkek	28	16,89	473,00			
Sosyal Beceri Ölçeği	Kız	6	19,50	117,00	72,00	-0,54	0,588
	Erkek	28	17,07	478,00			
Dışa yönelim problemi	Kız	6	12,00	72,00	51,00	-1,49	0,136
	Erkek	28	18,68	523,00			
İçer yönelim problemi	Kız	6	15,42	92,50	71,50	-0,57	0,571
	Erkek	28	17,95	502,50			
Problem Davranış Ölçeği	Kız	6	13,42	80,50	59,50	-1,11	0,268
	Erkek	28	18,38	514,50			

* $p < .05$

Çocukların cinsiyetine göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 29 Çocukların AODÖ Puanlarının İkinci Bir Yetersizlik Tanısı Almalarına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	İkinci bir yetersizlik	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Sosyal İşbirliği	Yok	25	16,08	402,00	73,00	-0,10	0,920
	Var	6	15,67	94,00			
Sosyal Etkileşim	Yok	25	15,42	385,50	60,50	-0,73	0,468
	Var	6	18,42	110,50			
Sosyal Bağımsızlık	Yok	25	15,74	393,50	68,50	-0,33	0,744
	Var	6	17,08	102,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	Yok	25	15,80	395,00	70,00	-0,25	0,803
	Var	6	16,83	101,00			
Dışa yönelim problemi	Yok	25	15,64	391,00	66,00	-0,45	0,653
	Var	6	17,50	105,00			
İçe yönelim problemi	Yok	25	15,92	398,00	73,00	-0,10	0,920
	Var	6	16,33	98,00			
Problem Davranış Ölçeği	Yok	25	15,66	391,50	66,50	-0,43	0,671
	Var	6	17,42	104,50			

* $p < .05$

Çocukların ikinci bir yetersizlik tanısı almış olmalarına göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 30 Çocukların AODÖ Puanlarının Aldıkları Özel Eğitim Destek Türüne Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Eğitim desteği	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Sosyal İşbirliği	Devletin sağladığı r.	10	18,30	183,00	82,00	-0,97	0,331
	Devlet + özel	21	14,90	313,00			
Sosyal Etkileşim	Devletin sağladığı r.	10	18,75	187,50	77,50	-1,17	0,244
	Devlet + özel	21	14,69	308,50			
Sosyal Bağımsızlık	Devletin sağladığı r.	10	19,05	190,50	74,50	-1,29	0,196
	Devlet + özel	21	14,55	305,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	Devletin sağladığı r..	10	18,90	189,00	76,00	-1,23	0,220
	Devlet + özel	21	14,62	307,00			
Dışa yönelim problemi	Devletin sağladığı r..	10	15,85	158,50	103,50	-0,06	0,949
	Devlet + özel	21	16,07	337,50			
İçe yönelim problemi	Devletin sağladığı r.	10	17,70	177,00	88,00	-0,72	0,471
	Devlet + özel	21	15,19	319,00			
Problem Davranış Ölçeği	Devletin sağladığı r.	10	16,75	167,50	97,50	-0,32	0,751
	Devlet + özel	21	15,64	328,50			

* $p < .05$

Çocukların aldıkları özel eğitim destek türüne göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 31 Çocukların AODÖ Puanlarının Gösterdikleri İletişim Performansına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Boyut/ Ölçek	İletişim performansı	Betimsel		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Sosyal İşbirliği	Tek sözcük ... (1)	16	28,59	14,74	2	0,001**	1 ile 3
	Jest, işaret ... (2)	13	18,15				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	11,50				
Sosyal Etkileşim	Tek sözcük ... (1)	16	26,84	8,72	2	0,013*	1 ile 3
	Jest, işaret ... (2)	13	18,27				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	13,91				
Sosyal Bağımsızlık	Tek sözcük ... (1)	16	27,63	11,12	2	0,004**	1 ile 3
	Jest, işaret ... (2)	13	18,12				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	12,95				
Sosyal Beceri Ölçeği	Tek sözcük ... (1)	16	28,03	12,31	2	0,002**	1 ile 3
	Jest, işaret ... (2)	13	17,92				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	12,59				
Dışa yönelim problemi	Tek sözcük ... (1)	16	20,19	0,06	2	0,970	-
	Jest, işaret ... (2)	13	21,15				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	20,18				
İçe yönelim problemi	Tek sözcük ... (1)	16	19,47	0,25	2	0,881	-
	Jest, işaret ... (2)	13	21,65				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	20,64				
Problem Davranış Ölçeği	Tek sözcük ... (1)	16	19,28	0,31	2	0,855	-
	Jest, işaret ... (2)	13	21,65				
	İsteklerini ifade ... (3)	11	20,91				

* $p < .05$

(1) Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eder

(2) Jest, işaret ya da görseller kullanarak isteklerini ifade eder

(3) İsteklerini ifade etmede zorluk yaşar

İletişim performansına bağlı olarak, çocukların *sosyal işbirliği* [$X^2_{(2)}=14,74$; $p=0,001$], *sosyal etkileşim* [$X^2_{(2)}=8,72$; $p=0,013$], *sosyal bağımsızlık* [$X^2_{(2)}=11,12$; $p=0,004$] ve genel sosyal beceri [$X^2_{(2)}=12,31$; $p=0,002$] düzeyleri/puanları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney U testine göre; *Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eden* çocukların (Grup1), *sosyal işbirliği*, *sosyal etkileşim*, *sosyal bağımsızlık* ve genel sosyal beceri gösterme düzeyleri, *İsteklerini ifade etmede zorluk yaşayan* çocuklardan (Grup 3) anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Tablo 32 Çocukların AODÖ Puanlarının Medikal Destek Almalarına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Medikal destek	Betimsel İst.			Mann-Whitney U		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
Sosyal İşbirliği	Yok	27	21,15	571,00	185,00	-0,11	0,912
	Var	14	20,71	290,00			
Sosyal Etkileşim	Yok	27	22,22	600,00	156,00	-0,91	0,363
	Var	14	18,64	261,00			
Sosyal Bağımsızlık	Yok	27	22,31	602,50	153,50	-0,98	0,328
	Var	14	18,46	258,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	Yok	27	21,94	592,50	163,50	-0,70	0,483
	Var	14	19,18	268,50			
Dışa yönelim problemi	Yok	27	20,57	555,50	177,50	-0,32	0,752
	Var	14	21,82	305,50			
İçe yönelim problemi	Yok	27	20,52	554,00	176,00	-0,36	0,720
	Var	14	21,93	307,00			
Problem Davranış Ölçeği	Yok	27	20,78	561,00	183,00	-0,17	0,869
	Var	14	21,43	300,00			

* $p < .05$

Çocukların medikal destek almalarına göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 33 Çocukların AODÖ Puanlarının Süreğen Metabolik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Süreğen metabolik durum	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Sosyal İşbirliği	Yok	30	20,83	625,00	160,00	-0,15	0,883
	Var	11	21,45	236,00			
Sosyal Etkileşim	Yok	30	21,97	659,00	136,00	-0,86	0,392
	Var	11	18,36	202,00			
Sosyal Bağımsızlık	Yok	30	20,57	617,00	152,00	-0,38	0,701
	Var	11	22,18	244,00			
Sosyal Beceri Ölçeği	Yok	30	21,15	634,50	160,50	-0,13	0,895
	Var	11	20,59	226,50			
Dışa yönelim problemi	Yok	30	21,20	636,00	159,00	-0,18	0,860
	Var	11	20,45	225,00			
İçe yönelim problemi	Yok	30	21,38	641,50	153,50	-0,34	0,735
	Var	11	19,95	219,50			
Problem Davranış Ölçeği	Yok	30	21,53	646,00	149,00	-0,47	0,638
	Var	11	19,55	215,00			

* $p < .05$

Çocukların süreğen metabolik durumuna göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

Tablo 34 Çocukların AODÖ Puanlarının Uyku Sorunu Olmasına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Boyut	Uyku sorunu	Betimsel İst.			Mann-Whitney <i>U</i>		
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Sosyal İşbirliği	Yok	30	21,03	631,00	164,00	-0,03	0,977
	Var	11	20,91	230,00			
Sosyal Etkileşim	Yok	30	21,62	648,50	146,50	-0,55	0,585
	Var	11	19,32	212,50			
Sosyal Bağımsızlık	Yok	30	21,35	640,50	154,50	-0,31	0,757
	Var	11	20,05	220,50			
Sosyal Beceri Ölçeği	Yok	30	21,47	644,00	151,00	-0,41	0,680
	Var	11	19,73	217,00			
Dışa yönelim problemi	Yok	30	21,40	642,00	153,00	-0,35	0,724
	Var	11	19,91	219,00			
İçe yönelim problemi	Yok	30	21,32	639,50	155,50	-0,28	0,779
	Var	11	20,14	221,50			
Problem Davranış Ölçeği	Yok	30	21,33	640,00	155,00	-0,29	0,769
	Var	11	20,09	221,00			

* $p < .05$

Çocukların uyku sorunu olmasına göre AODÖ puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur ($p > .05$).

BÖLÜM V: SONUÇ

5.1. Yargı

Araştırmanın birinci sorusuna göre otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkiye bakıldığında izin verici tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarında sosyal becerinin yüksek olduğu, aşırı koruyucu tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarının ise düşük sosyal beceriye sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Bunun yanında ebeveyn tutumları ile çocuklardaki problem davranışları arasında anlamlı bir ilişkiye varılamamıştır.

Araştırmanın ikinci sorusuna göre ebeveynlerin demografik özelliklerine göre ebeveynlerin tutumları ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarında farklılaşma incelendiğinde yaşı küçük olan, eğitim durumu ilkokul seviyesinde olan, çalışmayan ve gelir düzeyi düşük olan ebeveynlerin tutumlarını aşırı koruyucu olması açısından farklılaştığı ortaya konulmuştur. Öte yandan yaşı daha fazla olan, eğitim durumu lise ve üzeri seviyesinde olan, çalışan ya da çalışmayı bırakmış ve gelir düzeyi yüksek olan ebeveynlerin tutumlarının izin verici tutumu benimsedikleri belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü sorusu olan çocuğun özelliklerine göre ebeveyn tutumları ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarındaki farklılaşma incelendiğinde çocuğu uyku problemine sahip ve daha fazla destek eğitim alan ebeveynlerin otoriter tutumu benimsendiği ortaya konulmuştur.

5.2. Tartışma

Bu araştırmada 4-6 yaş arasındaki otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri ve problem davranışları ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Bunun yanında ebeveyn tutumlarının ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışların araştırmada yararlanılan kişisel bilgi formunda yer alan demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorularına yanıt aranmıştır. Araştırmamızda yer alan amaçların bulguları aşağıdaki şekildedir:

Demografik özelliklerine ilişkin bulgular incelendiğinde ebeveynlerin yaşları en düşük 24 ve en yüksek 52 olup ortalama yaş $34,8 \pm 4,4$ 'tür. Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuk sahibi olma durumu 1 ile 5 arasında değişmekte olup ortalama çocuk sayısı $2,2 \pm 0,9$ 'dur.

Ebeveynlerin ETÖ puanlarına ilişkin bulgularda ebeveynlerin en çok demokratik tutum veya aşırı koruyucu tutumu benimsedikleri, en az ise otoriter tutum gösterdikleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızın bulguları alan yazında OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin en az otoriter tutumu benimsediği ile ilgili bulgular ile örtüşmektedir (Rutgers, IJzendorp, Bakersmans- Kranenburg, Swinkels vd., 2007; Van Steijn, Oerlemans, Ruiter, Van Aken vd., 2013). Bunun yanında; Gau vd. (2010), otizmlili çocukların ebeveynlerinin genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha fazla aşırı koruyucu tutum ve daha az sıcak ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmamızdaki ebeveynlerin en az otoriter tutumu benimsediği bulgusu ve daha çok aşırı korumacı tutum benimsedikleri bulgusu; Gau vd. (2010) tarafından yapılan araştırmaya göre otizmlili çocuklara sahip ebeveynlerin, genel gelişim gösteren ebeveynlerin çocuklarına oranla otizmden etkilenmiş çocuklarına daha fazla korumacı tutumu benimsedikleri bulgularımız ile örtüşse de aynı zamanda da ebeveynlerin otoriter tutumu benimsediği bulgusu araştırmamızdaki bulgular ile örtüşmemektedir. Bunda kardeşlere gösterilen ebeveyn tutumlarının belirlenmesi amaçlandığı için sonuçların farklılık göstermesi anlaşılabilir.

Her ne kadar araştırma sorularının içerisinde bulunmasa da OSB çocuğu olan ebeveynlerin birçoğu, uygulama esnasında araştırmacıya ETÖ'de karşılaştığı sorulara karşılık hangi çocuğu için cevap vereceğini sormuş ve ebeveynler otizmlili olan çocuğu ile olmayan çocuk arasında tutumlarının farklılaştığını belirtmişlerdir. Buna ilişkin Steijn vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada da aynı ailede yer alan otizmden etkilenmiş ve otizmden etkilenmemiş kardeşlere yönelik ebeveyn tutumları araştırıldığında hem anneler hem de babalar tarafından en az otoriter tutumun benimsendiği; bunun yanında daha az da olsa otizmden etkilenmeyen çocuk için de otoriter tutumunun benimsendiği belirtilmiştir.

Riany, Meredith ve Cuskelly'nin (2017) araştırmasına göre, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin, ebeveyn-çocuk ilişkilerini önemli oranda etkilediği, sıcaklığı ve otoriter

tutumun genel gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere oranla daha fazla ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bunun yanında, Kılıç (2015), OSB olan çocukların ebeveynlerinin genel gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha az demokratik tutum sergilediğini belirtmiştir. Bu araştırmalar araştırmamızın bulguları ile örtüşmemektedir. Öte yandan alan yazında genel gelişim gösteren çocukların ya da OSB olan çocukların ebeveynlerinin tutumları arasında paralellik olmadığına dair bulgulara da rastlamak mümkündür (Hirschler-Guttenberg vd., 2015).

Ebeveynlerin tutumlarının daha çok demokratik tutumu benimsedikleri ancak bu durumun sosyal beceri ya da problem davranışa etki etmemesinin sebebi olarak ebeveynlerin kendilerini algılayış biçiminin öyle olduğu fakat bu algılayış biçiminin ebeveynlerin davranışlarına yansımamış olduğu ya da ebeveynlerin demokratik tutumunun çocukları tarafından farklı algılandığı düşünülebilir (Şendoğdu, 2000).

Öğretmenlerin çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını değerlendirme amacıyla yararlandığımız AODÖ puanlarına bakıldığında örneklem grubunu oluşturan Otizmlili çocukların sosyal beceriler bakımından en çok sosyal bağımsızlık özellikleri gösteren ve en az da sosyal etkileşim gösteren çocuklar oldukları anlaşılmaktadır. Problem davranışlar bakımından ise çocukların içe yönelim problemlerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

Otizmlili Çocuğu Olan Ebeveynlerin ETÖ Puanları İle Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların AODÖ Puanları Arasında Anlamlı Bir İlişkinin Olup Olmadığını Değerlendirmek İçin Yapılan alışmada;

Ebeveynlerin *aşırı koruyucu tutum* gösterme düzeyleri ile çocuklarının sosyal işbirliği, sosyal etkileşim, sosyal bağımsızlık gösterme ve genel sosyal beceri düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki vardır. Ebeveynlerin *izin verici tutum* gösterme düzeyleri ile çocuklarının sosyal işbirliği, sosyal bağımsızlık gösterme ve genel sosyal beceri düzeyleri arasında ise pozitif yönde ve anlamlı ilişki vardır.

Araştırmamızın bulguları ile *aşırı koruyucu tutumun* çocuklardaki sosyal becerilerinin gelişimine olumsuz etkisinin bulunduğu hem genel gelişim gösteren hem özel gelişim gösteren ve otizmlili çocuklar için yapılan çalışmalarla alan yazında örtüşen bilgilere rastlanılmıştır (Yalçın,2016). Buna karşın Eke (2017), tarafından okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin tutumları ve öz düzenleme becerileri arasında negatif yönlü

bir ilişki saptamıştır. Her ne kadar alan yazında izin verici ebeveynlik tutumunun çocukları olumsuz yönde etkilediğine dair bulgular mevcut olsa da çalışmamızda otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarında sosyal beceri gelişimi açısından olumlu ilişkisi istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçları irdelemek gerekirse izin verici tutumu değerlendiren ölçek maddelerine bakmak yararlı olacaktır. Ebeveyn Tutum Ölçeğindeki; “Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm (17)”, “Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm (30)”, “Bana sormaksızın şahsi eşyalarımı kullanmasına izin veririm (43)” maddeleri düşünüldüğünde otizmden etkilenmiş çocuğu çevresel uyaranlar ile karşılaşmasına izin veren ebeveynin çocuktaki sosyal beceri gelişimini olumlu etkileyebileceğini akla getirmiştir. Mahoney ve Mac Donalds (2003), yanıtlayıcı olmayı ebeveynlerin etkileşim anındaki çocuğun davranışlarını pekiştirme ve teşvik etme olarak açıklamışlardır. Doğrudan ilişkili olmamakla birlikte ebeveynlerin çocuklarına karşı etkileşim stillerini inceleyen alan yazında ebeveynin çocuğun davranışına karşı duyarlı ve yanıtlayıcı olma durumunun çocukların sosyal duygusal gelişimine olumlu etkide bulunduğu ortaya konulmaktadır (Siller ve Sigman, 2002; Mahoney ve Mac Donalds, 2003; Karaaslan, 2010; Töret, Özdemir, Selimoğlu ve Özkubat 2014). Shaibi(2017), otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri gelişiminde ebeveynin rolü incelendiğinde çocuklarına karşı duyarlı ve yanıtlayıcı olan ebeveynlerin sosyal beceri gelişiminde olumlu şekilde ilişkili olduğu, ayrıca kontrol eden ebeveynliğin herhangi bir sonuca yol açmadığı ortaya konulmuştur. Bu sonuçlar ebeveynlerin etkileşim stilleri ile paralel olarak ele alındığında söz konusu araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Öte yandan ebeveynlerin demokratik ve otoriter tutum gösterme düzeyleri ile çocuklarının sosyal becerileri arasında da anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Bu araştırmada ebeveynlerin tutumları ile çocuklarının problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Genel gelişim gösteren çocukların ebeveynleri ile yapılan araştırmalarda ebeveynlerin çocuklardaki problem davranışlarını etkilediğine yönelik bulguları bu araştırmadaki örneklem grubu olan OSB olan çocukların ebeveynleri ile karşılaştırıldığında örtüşmemektedir (Darling,1999; Yıldız, 2004; McLeod, Wood, Weisz, 2007; Seven, 2007; Rinaldi ve Howe, 2012; Derman ve Başal, 2013; Akçınar ve Baydar, 2018).

Akçınar ve Baydar (2018)'a göre genel gelişim gösteren çocukların örneklem grubunu oluşturduğu araştırmada 6 yaş grubunda uyum sorunu olan çocuklarda ebeveyn tutum etkisinin 3 yaşa oranla daha fazla görüldüğünü, otoriter tutumla bağıntılı olan ceza ve baskı yöntemlerini benimseyen ebeveynlerin çocuklarının daha fazla problem davranış gösterdiği ortaya konulmuştur. Buna karşın; Dursun (2010) ise, ebeveyn tutumları ile okul öncesi dönem çocukların problem davranışlarındaki ilişkiyi düşük düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Zihin yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin tutumlarının çocuklardaki problem davranışlarını etkilediğine dair alan yazın bulguları ile araştırmamızın bulguları örtüşmemektedir (Sönmez,2014). Öte yandan ebeveynin tutumlarını etkileyen durumlardan biri olarak görülen öz yeterlilik algısı ile zihin engeli olan çocuklardaki sosyal beceri ve problem davranış üzerindeki etkisi ortaya konulmaktadır (Girli ve Çorbacı Serin, 2012).

Otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin tutum ve davranışları ile çocukların problem davranışları arasında ilişki bulunamadığını belirten bulgulara rastlamak mümkündür (Tucker,1992; Clauser, 2015; Ueda, 2018). Bu araştırmaların otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarına yönelik ebeveyn tutumlarının, çocuklardaki problem davranışlarını etkilemediğine yönelik bulguları, araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir. Buna karşın alan yazındaki ebeveyn tutumlarının, OSB olan çocuklardaki problem davranışları etkilediğine dair ortaya konulan bulgular da olup araştırmamızın bulguları ile örtüşmemektedir (Werner,2009; Kılıç, 2015; Ventola vd., 2017).

Alan yazın, genel gelişim gösteren çocukların ebeveyn tutumlarının çocuklardaki problem davranışlarını etkileyeceğini öne sürmesine rağmen, araştırmamızda anlamlı derecede istatistiksel bulgu ortaya konulamamıştır. Otizmlili çocuklar ve ebeveynleri için yapılan tutum araştırmalarında ebeveynlerin tutumları ve otizmlili çocuklarının problem davranışı üzerindeki etkisinin pozitif veya negatif yönde ilişkinin net olarak ortaya konulamamasından dolayı bu konu belirsizliğini korumaktadır. Ebeveynlerin tutumlarının demokratik, otoriter, izin verici ya da aşırı koruyucu tutum olarak değerlendirilmesinin yanında bu tutumların belirli somut ebeveyn davranışlarını içeren davranışa dönük incelenmesi, OSB olan çocukların problemlili davranışlarına etkisini araştırmak için daha uygun olabilir.

Öte yandan problem davranışların otizm belirtilerinden etkilenme şiddeti ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Matson, Wilkins ve Macken, 2008; Jang, Dixon, Tarbox ve Granpeesheh, 2011). Bu sebeple her ne kadar OSB ya da YGB olarak tanılanmış ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklar bu araştırmanın örneklem grubunu oluştursa da otizmin bir yelpaze olduğu ve otizmden etkilenme derecesine göre problem davranış düzeylerinin farklılık göstermesi yapılan çalışmayı önemli derecede etkilemiştir.

Araştırmanın ebeveyn tutumlarının OSB olan çocuğun problem davranışları ile ilişkili olmadığına dair bulguları, davranışın işlevsel olarak analiz edildiği, öncül ve sonuçların problem davranışı ortaya çıkaran uyaranlar ile ilişkisini akla getirmektedir. Erbaş (2005)'a göre, ailesel sebeplerin ya da ebeveyndeki sosyo-ekonomik durumların problem davranışın ortaya çıkmasında göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmenin yanında davranışa zemin hazırlayan olayların öncül ve sonuçlar ile birlikte meydana geldiği belirtilmektedir. Bunun yanında Sucuoğlu ve Demir (2017), otizmlilerin problem davranışlarına en fazla yol açan bağlamların sosyo-kültürel değişkenlerden biri olan; gün içerisindeki olumsuz etkileşimlerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple çocuklardaki sosyal beceri gelişimi ve problem davranışı değerlendirmek amacıyla yararlanılan AODÖ' yü, çocuğu sınıf içi eğitim ortamında gözlemleyen öğretmenin doldurması, öğretmenin sınıf içi davranışları yönetme ve etkili müdahale yöntemlerinin uygulanabilirliği konusunda öğretmen tutumları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple sınıf içi öğretmen davranışlarının da değerlendirilmesi bir sonraki araştırmalar için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ebeveynin demografik özelliklerine göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin yaşına göre Ebeveyn Tutum Ölçeği sonuçları karşılaştırıldığında 36-52 yaş grubunda olan ebeveynler, 24-35 yaş grubunda olan ebeveynlere göre daha çok *aşırı koruyucu ve izin verici tutum* sergilemektedirler. Araştırmamızın sonucu alan yazındaki araştırmalar ile örtüşmektedir (Dursun, 2010; Yılmaz,2016). Buna karşılık alan yazında yaş arttıkça aşırı koruyucu tutumun azaldığını gösteren bulgulara da rastlanmakla beraber (Kaya,2010; Şanlı ve Öztürk, 2012) genç ebeveynlerin, yaşça büyük ebeveynlere oranla daha fazla otoriter tutumu benimsediği belirtilmiştir (Woolfson ve Grand, 2006; Kılıç, 2015; Dikici,2016).

Öte yandan alan yazında ebeveynin yaşı ve tutumları arasında ilişki bulunmadığını ortaya koyan araştırmalara rastlanılmıştır (Öztürk, 2008; Sönmez, 2014; Tanrıverdi,2015). Öğretmenlerin, çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını değerlendirdiğinde, çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları ile ebeveynlerin yaşı arasında anlamlı bir farklılaşma göstermediği belirlenmiştir. Alan yazında ebeveyn yaşı ile çocuklardaki sosyal beceri ve problem davranışlara ilişkili olup olmadığıyla ilgili net bir bilgiye rastlanmamakla birlikte sosyal bağlamda gelişiminin farklı araştırmalarda açıklanmaktadır. Dikici (2016), otizmlili çocuğa sahip 30-35 yaş arasında olan ebeveynlerin çocuklarda daha fazla sosyal yaşamın gerekliliklerine uygun davranmayı etkilediği bulgularına ulaşmaktadır. Yaşça daha büyük olan ebeveynlerin zihin engelli çocuklarında sosyal beceri düzeylerini olumlu şekilde etkilediği belirtilmiştir (Sönmez,2014)

Ebeveynlerin medeni durumlarının tutumlarına nasıl ve ne derecede etki ettiği, ebeveynlerin medeni durumlarının çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarına etki edip etmediği örneklem grubunda boşanmış ya da bekar olan ebeveynlerin sayısının azlığından dolayı değerlendirilememiştir. Alan yazında özel eğitim gereksinimi olan çocuğa sahip eşlerin boşanma oranlarının fazla ve eşler arasında geçimsizliğin olduğunun belirtilmesine rağmen araştırmamızın örnekleminde boşanmış/ ayrı yaşayan ya da bekar ebeveynlere rastlanmadığından değerlendirmeye alınamamıştır (National Center for Autism Research and Education, 2008'dan akt: Keenan, Dillenburger, Dogherty, Byrne ve Gallagher, 2010; Bilgin ve Küçük, 2010; Hartley, Barker, Seltzer, Floyd ve ark., 2010).

Ebeveynlerin eğitim durumuna göre ebeveynlerin tutumunun değiştiği ortaya konulan bulgular arasında yer almaktadır. Eğitim durumuna bağlı olarak ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum gösterme düzeylerinin farklılaştığı saptanmıştır. Buna göre, ilkökul mezunu ebeveynler, üniversite mezunu ebeveynlerden daha çok aşırı koruyucu tutum göstermektedir. Ayrıca demokratik tutum ile eğitim durumunun ilişkisinin olmadığı ancak aşırı koruyucu tutum ile öğrenim durumu arasında negatif bir ilişkinin olduğu araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Buna göre ilkökul mezunu olan ve okur yazar olmayan annelerin daha yüksek öğrenim düzeyine sahip olan annelere göre daha fazla aşırı koruyucu tutum sergilediği ortaya konulmuştur. Bu sonuçlar, alan yazındaki araştırmalar ile paralellik göstermektedir (Özyürek,2004; Balat,2007; Şanlı ve Öztürk, 2007; Dursun,2010; Sönmez, 2014; Kars, 2017; Ünal ve Deniz, 2017). Buna karşın, alan

yazında eğitim düzeyi arttıkça otoriter tutumun arttığına ilişkin bulguların da ortaya konulmasının yanında (Dikici,2016; Yılmaz, 2016), eğitim durumunun ebeveyn tutumlarını etkilemediğine dair bulgular araştırmamızın bulguları ile örtüşmemektedir (Şahin ve Özyürek,2008; Tanrıverdi, 2015)

Araştırmanın bir diğer bulgusu da ebeveynin eğitim durumuna bağlı olarak çocuklarındaki sosyal bağımsızlık düzeylerinde anlamlı fark olduğu yönündedir. Buna göre, yüksek öğretim mezunu ebeveynlerin çocukları, ilkokul mezunu ebeveynlerin çocuklarından daha çok sosyal bağımsız davranışlar gösterdikleri ortaya konulmuştur. Eğitim durumuna bağlı olarak ebeveynlerin çocuklarındaki genel sosyal beceri gösterme düzeylerinde anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Bu bulguya göre yüksek öğretim mezunu ebeveynlerin çocukları, ilkokul mezunu ebeveynlerin çocuklarından daha fazla sosyal beceriye sahip oldukları görülmektedir. Üstüner Top (2009), yaptığı araştırmada eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının eğitim faaliyetlerine daha fazla katıldığı, problem davranışlarını değiştirebildikleri ve sosyal beceri kazandırabildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca çocukların otizmlili olma durumunu öğrendikten sonra iş yaşamlarının değiştiği belirtilmektedir. Alan yazında çocukların sosyal becerilerinin ebeveynlerinin eğitim durumundan olumlu etkilendiğine dair bulgulara rastlanmaktadır (Çetinöz ve Yıldırım Doğru, 2016; Papatğa, 2012; Mukaddes, Tutkunkardaş, Sari, Aydın ve Kozanoğlu, 2014). Buna karşın Sönmez (2014), tarafından yapılan ebeveynlerin eğitim durumuna göre zihin engellilerin sosyal becerilerin değişmediğini ortaya koyan bulgular elde etmiştir.

Bir diğer demografik değişken olan ebeveynin çalışma durumuna göre tutumlarının değiştiği, ortaya konulan bulgular arasında yer almaktadır. Çalışma durumuna bağlı olarak da ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum gösterme düzeylerinin farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre, hiç çalışmamış ebeveynler, çalışan ve çalışmayı bırakmış ebeveynlerden daha çok aşırı koruyucu tutum göstermektedir. Çalışma durumuna göre araştırmamızın bulguları ile alan yazındaki diğer araştırmalar örtüşmektedir (Şanlı ve Öztürk, 2007; Dursun,2010). Sönmez (2014) tarafından yapılan araştırmaya göre araştırma bulgularımızın örtüşmesinin yanında çalışmayan annelerin baskı ve disiplin boyutunda çalışan ebeveynlere göre anlamlı derecede yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmamızda çalışmayı bırakan ebeveyn sayısı ise 9'dur. Birçok veli çocuklarının otizmlili olduğunu öğrendikten sonra iş yaşamlarının değiştiğini belirtmişlerdir. Bu

bulgular, alan yazında otizmden etkilenen çocuğa sahip ebeveynlerin çalışma durumları üzerine etkisi ile yapılan araştırmalarla örtüşmektedir (Top, 2009; Tokuç, 2009; Yassıbaş ve Çolak, 2019). Ebeveynlerin çalışma durumunun ise çocukların sosyal beceri ve problem davranışında anlamlı bir farklılaşma yaratmadığı bulunmuştur.

Ebeveynin gelir düzeyine göre ebeveynlerin tutumlarının değiştiği, geliri asgari ücretten yüksek olan ebeveynler geliri daha düşük olan ebeveynlere göre daha çok izin verici tutum sergilemektedir. Bu durum çocuklarına öğrenme fırsatlarına açık hale getirmek ve maddi durumlarının çocuğun isteklerini alabilmeye fırsat verdiği için izin verici tutumu gösterdiği şeklinde düşünülmektedir. Buna karşın ebeveynlerin AODÖ puanlarının gelir durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Otizmden etkilenme derecesinin yoğun olması, ailenin otizmin süregelen bir durum olarak gören ve tükenmişlik düzeyindeki olumsuz duygularından dolayı sosyal beceri ve problem davranış düzeylerine yansımamış olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan alan yazında ebeveynin gelir düzeyine bağlı olarak problem davranışın azaldığını ve sosyal becerilerinin arttığını gösteren araştırmalara rastlanılmıştır (Clauser,2015; Çetinöz ve Yıldırım Doğru, 2016). Bu bulgulara ek olarak; Mukaddes vd., (2014) tarafından yapılan araştırmaya göre çocuklardaki otizm spektrum bozukluğuna özgü davranışların azalmasında ve sosyal beceri gelişiminde aile özelliklerinin önemli olduğunu, ebeveynlerin çoğunluğunun yeterli ekonomik araçlara sahip olduğu için çocuklarına yüksek kaliteli bir değerlendirme ve müdahale programı sağlayabildiği belirtilmiştir.

Ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısına göre tutumlarının değiştiği; 1-2 çocuğu olan ebeveynlerin, daha çok çocukları olan ebeveynlere göre daha aşırı koruyucu tutum, 3 ve daha çok çocuğu olan ebeveynlerin ise 1-2 çocuğu olan ebeveynlere göre daha izin verici tutum sergiledikleri bulunmuştur. Bu durum çocuk yetiştirme deneyimlerinin ebeveynlerin tutumlarını etkilediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Bunun yanında ebeveynin sahip olduğu çocuk sayısı otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının kardeş sayıları ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Bu bulgular alan yazındaki bulgular ile örtüşmektedir (Güneş,2008; Papatğa, 2012; Demir, 2014; Tanrıverdi, 2015).

Ebeveynin otizme dair destek ya da eğitim alma durumunun ebeveyndeki tutumlara ya da çocuktaki sosyal beceri ve problem davranışlarında herhangi bir farklılaşmaya neden

olmadığı bulunmuştur. Ortaya konulan sonuçlarda ebeveynlerin çocukları için eğitim talep etmediklerini, problem davranışlar ile baş etme amacı taşıyan eğitimler için sistemi kabul ettikleri, alan yazında yapılan araştırmalarda da ebeveynlerin otizm spektrum bozukluğunun getirdiği güçlüklerin yol açtığı çaresizlik, ümitsizlik gibi duygulara sahip oldukları akla getirmektedir (Bilgin ve Küçük,2010; Güleç-Aslan, Cihan ve Altın, 2014).

Çocuğun özelliklerine göre ETÖ ve AODÖ' den alınan puanlar farklılaşmakta mıdır?

Çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin tutumları ya da çocukların sosyal beceri ve problem davranışında bir farklılık saptamamıştır. Bu sonuçlar alan yazındaki diğer bulgular ile örtüşmektedir (Sönmez, 2014; Tanrıverdi, 2015; Dikici, 2016).

Çocuğun eşlik eden ikinci yetersizliğinin ebeveynin tutumuna ve çocuklardaki sosyal beceri ve problem davranışına göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu sonuç, araştırma bulgularında ikinci yetersizliğin *dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun* en yoğun şekilde var olduğu, iki yetersizlik türünün de problem davranışlarının dürtüsel özellikleri ile benzer olmasından dolayı ilişki görülmemesinden kaynaklanabilir. DSM-V' te, otizm spektrum bozukluğuna sahip çocukların '*sözel olmayan iletişim becerilerinde yetersizlik*' tanı kriteri açısından ortak olmadığını, dürtüsellik temelli fiziksel hareketlerin ise DEHB ile örtüştüğü yer almaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği,2013). Alan yazında ise OSB ve DEHB belirtilerinin ilişkili olduğunu belirten çalışmalar, bu araştırma da ikinci bir yetersizlik türüne göre; AODÖ ve ETÖ' den alınan puanların farklılaşmamasına yönelik açıklamaları desteklemektedir (Akbaş, Karabekiroğlu, Pazvantoğlu, Böke, 2009; Rao ve Landa, 2014; Koparan, Ardıç, Hünler, Akköse, 2016).

Ülkemizde Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre destek eğitim ihtiyacı olduğu RAM'lar tarafından belirlenerek özel gereksinimi olan çocuklar, devlet tarafından finanse edilen özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden yararlanmaktadır. Bunun dışında ebeveynler daha farklı eğitim desteği, danışmanlık merkezi vb. yerlerden yararlanmaktadır.

Araştırmamızda devletin sağladığı rehabilitasyon merkezine giden otizmi olan 4-6 yaş arasındaki çocuk ile devletin sağladığı rehabilitasyon merkezinin yanında ek olarak özel bir yerden destek eğitim aldırın ebeveynlerin tutumlarına etkisi araştırılmış ve ek olarak

özel bir yerden destek eğitimi aldırın ebeveynlerin, daha *otoriter bir tutum* gösterdiği bulunmuştur.

Çocuklarına daha fazla özel eğitim desteği aldırın ebeveynlerin, daha fazla gelişimsel beklentiye girmeleri ve yaşadıkları maddi destek ihtiyacı ebeveynlerde stres yaratabilir (Quine,1992; Hasting, 2003; Yıkılmış ve Özbey, 2009; Valicenti, Mc Dermontt vd., 2015; Taşyürek,2017). Özel gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin tutumları ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalarda; stres ile otoriter tutum arasında ilişki olduğu alan yazında belirtilmektedir (Woolfson ve Grand, 2006; Davies ve Cummings, 2006; Rogers vd., 2009; Healey, Flory, Miller ve Halperin, 2011; Hutchison, Feder, Abar ve Winsler, 2016).

Hasting (2003)'e göre; ebeveynlerde yaşanan stres durumlarının sinirliliğe yol açacağı ve bu durumun ebeveyn davranışlarına yansıyabileceği düşünülmektedir. Healey, Flory, Miller ve Halperin (2011) tarafından yapılan çalışmada da ebeveynlerdeki stresin, çocuklarına karşı cezalandırıcı ve tutarsız davranışların ortaya çıkmasına yol açtığı yönündeki bulguları düşüncemizi destekler niteliktedir.

Öte yandan Dikici (2016)'nin araştırma bulgularına göre ebeveynlerin eğitiminin yüksek olması otoriter tutum ile ilişkilidir; Aynı şekilde Yılmaz (2016) çalışmasında yüksek öğretim veya üniversite mezunu ebeveynler daha fazla otoriter tutum benimsemektedir. Otoriter tutuma ilişkin ETÖ soruları düşünüldüğünde (çocuğun hatalarını görmezden gelirim, bir hata yaptığında çocuğuma sesimi yükseltirim vb) daha çok eğitmeni ile karşılaşma sonucunda öğretmenlerin kullandığı ödül, ceza gibi davranış değiştirme yöntemlerinin öğrenilmesi olarak düşünülmektedir. Kırcaali- İftar (2004), ebeveynlerin çocuklarındaki istenmeyen davranışlar karşısında sözlü açıklamalar ve cezalandırma tutumları sergiledikleri yönündeki bulguları bu durumu destekler niteliktedir.

Bunun yanında, sadece devletin sağladığı rehabilitasyon desteğinden yararlanan ebeveynlerin ise daha çok *aşırı koruyucu tutum* sergiledikleri bulunmuştur. Bek, Gülveren ve Şen (2012)'nin araştırma bulgularına göre de çocuklarına 4 saatten az eğitim desteği sağlayan ebeveynlerde utangançlık duygusu hakim olmaktadır.

Buna karşın daha fazla özel eğitim desteği alan otizmlili çocuğun sosyal beceri ve problem davranışları ile ilişkisini inceleyen AODÖ puanlarının, çocuğun aldığı özel destek türüne göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Otizmi olan çocukların özel

eğitimde kullanılan bilimsel temelli sistematik programların etkisine ve uygulama güvenilirliğinin, zaman ve ekonomiklik bağlamında eğitimlerin niteliği ve niceliğinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca otizmin yoğun eğitim programları ile sosyal beceri ve iletişim becerilerinin öğrenildiği bilinmektedir (Mukaddes, Tutkunkardaş, Sari, Aydın ve Kozanoğlu, 2014; Remington vd.,2007).

Çocuğun iletişim performansına bağlı olarak ebeveynlerin tutumu ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin araştırma sorusuna yönelik ise çocukların iletişim performansının, ebeveynlerin demokratik tutum gösterme düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Buna göre çocuğu; isteklerini tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile ifade eden ve isteklerini ifade etmede zorluk yaşayan çocukların ebeveynleri daha demokratik bir tutum sergilemektedir. Ayrıca çocuğun iletişim performansına bağlı olarak ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum gösterme düzeyleri arasında da anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Çocuğu İsteklerini ifade etmede zorluk yaşayan ebeveynler daha *aşırı koruyucu bir tutum* sergilemektedir.

Bunun yanında otizimli çocuğun iletişim performansına bağlı olarak, sosyal işbirliği, sosyal etkileşim, sosyal bağımsızlık ve genel sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Buna ilişkin, tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eden çocukların, isteklerini ifade etmede zorluk yaşayan çocuklara göre sosyal beceri gösterme düzeyleri daha fazla olduğu öğretmenler tarafından değerlendirilen AODÖ'ye göre ortaya konulmuştur. İfade edici dil becerilerinin yetersiz olması OSB tanısı almış çocuklarda sosyal etkileşimi engellediği bu durumda sosyal bağımsızlık becerilerinin etkilediği alan yazında belirtilmektedir (Webber ve Scheruermann, 2008).

Araştırmamızda yararlanılan ölçme araçları spesifik olarak otizmden etkilenme derecesini ya da otizme özgü davranışları ölçmese de alan yazında bu değişkenlerin, çocuklardaki sosyal beceri, dil ve iletişim becerileri gelişiminde veya ebeveyn tutumları üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmalara da rastlamak mümkündür (Mukaddes, Tutkunkardaş, Sari, Aydın ve Kozanoğlu, 2014; Clauser, 2015; Kılıç,2015). Örneğin Clauser (2015), otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerin tutumlarının otizmden etkilenme şiddetini ve otizme özgü içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlarının sergilenmesini etkileyip etkilememe durumlarına yanıt aranmıştır. Buna

göre ebeveyn tutumlarının yalnızca dışsallaştırılmış problemleri ile etkilendiği ortaya konulmuştur.

Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğun medikal destek kullanma durumuna göre ETÖ ve AODÖ'den alınan puanların farklılaşp farklılaşmadığına dair araştırma sorusuna göre; ebeveynlerin ETÖ puanlarının ve çocuğun sosyal beceri ve problem davranışlarının değerlendirildiği AODÖ puanlarının çocuğun medikal destek almasına göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Ancak ebeveynlerin çocuklarına medikal destek almasının oranı çarpıcı bir bulgu olarak yer almıştır. Bu destekler (vitaminler, psikiyatrik ilaçlar vb.) olabilmektedir.

Bunun yanında ebeveynlerin ETÖ puanlarının ve çocukların sosyal beceri ve problem davranışları, çocuğun metabolik sorunu olmasına ya da olmamasına göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Aileler, araştırmacı ile görüşme yaparken ilgili soru için uygun beslenmeden dolayı metabolik sorunu bulunmadığı belirtmişlerdir. Dolayısıyla metabolizma bozukluklarının çocukların davranışlarına yansımamış olabileceği düşünülebilir.

Çocukların metabolik sorunları, uyku problemleri ve beslenme problemlerini belirlemeye yönelik kişisel bilgi formunda yer alan örneklem grubunda metabolik, uyku ve beslenme problemi olan çocukların sayısı göze çarpmaktadır. Bu bulgular; son zamanlarda yapılan otizm spektrum bozukluğu olan çocukların medikal destek aldığı (Korkmaz, 2010; Lake, Denton, Lunskey, Shui, Veenstra-VanderWeele ve Anagnostou, 2017) ve metabolik (Tokuç, 2009; Qiao, Wu, Feng, Zhou, Chen ve Chen, 2018), uyku (Cohen vd., 2014; Veatch, Sutcliffe, Warren, Keenan, Potter ve Malow, 2017; Ballester vd., 2018), beslenme problemlerine (Kodak ve Piazza, 2008; Twachman-Reilly vd., 2008; Girli, Özgönel, Sarı ve Ardahan, 2016; Bal, 2018) sahip olduğuna ilişkin alan yazın çalışmalarındaki bulgular ile örtüşmektedir.

Ayrıca çocuğun uyku durumuna ilişkin ebeveyn tutumları incelendiğine ise çocuğu uyku sorunu yaşayan ebeveynlerin, daha otoriter bir tutum sergiledikleri bulunmuştur. Bunun yanında alan yazında yapılan araştırmalar; OSB olan çocuklardaki uyku problemlerinin ebeveynde strese yol açtığı ve bu durumdan ailedeki diğer bireylerin de etkilendiğini göstermiştir (Quine,1992; Schreck ve Mullick, 2000; Wiggs ve Stores, 2004; Cotton ve Richdale, 2006; Hodge, Hoffman, Sweeney ve Riggs, 2013; Cohen vd., 2014; Valicent-

McDermott vd.,2015). Ayrıca Taşyürek (2017), tarafından yapılan araştırmada OSB olan çocukların uyku ve beslenme sorunlarının ebeveynde görülen depresyon ve aksiyete ile ilişkili olduğu saptanırken, uyku sorunlarının annenin yaşam kalitesini düşürdüğü ortaya konulmuştur.

Özel gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin tutumları ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda stres ile otoriter tutum arasında ilişki olduğu alan yazında belirtilmektedir (Woolfson ve Grand, 2006; Rogers vd., 2009; Hutchison vd., 2016). Bunun yanında ise Healey, Flory, Miller ve Halperin (2011) tarafından yapılan araştırmada ebeveyndeki stresin çocuklara karşı cezalandırıcı ve tutarsız davranışların ortaya çıkması düşüncemizi destekler niteliktedir.

Bir diğer araştırma sorusu olan; çocukların sosyal beceri ve problem davranış alt ölçeklerinden (AODÖ) alınan puanlar ile çocuğun uyku sorununun olması arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Buna rağmen alan yazında uyku sorunlarının sosyal beceri ve problem davranışlarını arttırdığı bulgulara rastlamak mümkündür (Allik, Larsson ve Smedje, 2006; Vriend, Corkum, Moon ve Smith, 2011; Rzepecka vd., 2011; Cohen vd., 2014; Taşyürek, 2017).

Her ne kadar bu konular istatistiksel olarak değerlendirilmemiş olsa da aileler, ebeveyn tutum ölçeğini uygulama sürecinde ‘çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı dilde doğru olarak cevaplarım (18) ve ‘çocuğumun kendine özgü bakış açısı olduğunu kabul ederim (2)’ maddelerini çocuklarının konuşmadığı, iletişimde sınırlı olduğunu ya da “...ama o otizmlı” açıklamalarıyla yanıtlamakta çekingen davranmış ve ilgili soruları nasıl yanıtlayacaklarına ilişkin araştırmacıya sorular yöneltmişlerdir. Araştırmacı, jest-mimik ve beden dili ile de cinsel ilgi ve merakların ya da bakış açısının değerlendirilebileceğini eğer böyle bir davranışı gözlemedilerse, varsa genel gelişim gösteren çocukları için ilgili maddeyi cevaplayacakları ya da ileride bu davranışı gözlemlenmeleri durumunda tutumlarının ne olacağı şeklinde cevaplanabileceği açıklanmıştır. Uygulama sırasında karşılaşılan bu durum, ebeveynlerin çocukların beden dili ve davranışla kendini ifade edebildiklerini fark edemediklerini gösteren istatistiki olmayan bulgulara rastlanmıştır. Bunun yanında ailelerin özellikle izin verici ve koruyucu tutum alt boyutlarındaki maddeler için “otizmlı olmasaydı...” , “diğer çocuğum için böyle değil ama otizmlı olduğu için” , “onun iyiliği ve bağımsız olabilmesi için...” , “ izin

vermek zorundayım yoksa ağlıyor...”, “...kesinlikle izin vermiyorum yoksa hiç uyumaz” gibi ifadelerinden ebeveyn tutumların çocukların otizm spektrum bozukluğundan etkilendiği istatistiki değerlendirmelerin dışında da gözlemlenmiştir. Bu bulgular engelin ebeveyn tepkilerini etkilemesini inceleyen araştırmalarda da desteklenmektedir (Dumas, Wolf, Fisman ve Culligan 1991; Yeager, 2000; Civick, 2008; Hall, 2008; Lyons, Leon, Phelps ve Dunleavy, 2010; Bilgin ve Küçük,2010; Yassıbaş ve Çolak 2019; Kars,2017).

5.3. Öneriler

5.3.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Otizm spektrum bozukluğu ya da yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan çocuklar örneklem grubu olarak seçilse de otizm spektrum bozukluğu tanısının bir yelpaze olduğu ve bu yelpazede otizmden hafif derecede etkilenmiş çocukların problem davranışının ve sosyal becerilerinin ebeveyn tutumlarından etkilendiği ancak otizmden yüksek derecede etkilenen çocukların ise ebeveyn tutumlarından etkilenmediği düşünülebilir. Bu sebeple bir sonraki araştırmalarda otizm derecelendirme ölçeği ya da otizm davranış kontrol listesinin (ODKL) ölçek olarak çocuklardaki otizmden etkilenme derecesinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

2. Bu araştırmada demokratik, izin verici, aşırı koruyucu ve otoriter tutumları değerlendiren ETÖ kullanmanın yanında, otizmlili çocukların annelerine özgü çocukların problem davranışını etkileyebilecek farklı özelliklere sahip ebeveynlerin de davranışlarını inceleyen değerlendirme aracı önerilebilir. Ayrıca, genel ebeveynlik tutumu yerine belirli somut ebeveyn davranışlarını değerlendirmek, OSB olan çocukların problem davranışlarına etkisini araştırmak için daha uygun olabilir.

3. OSB tanısı alan çocuklardaki sosyal beceri ve problem davranışı değerlendirmek amacıyla yararlanılan AODÖ' yü, çocuğu sınıf içi eğitim ortamında gözlemleyen öğretmenin doldurması nedeniyle bir sonraki araştırmalarda öğretmenin de tutumlarını ve davranışsal müdahaleleri ne derecede kullandığını değerlendirmek yararlı olacaktır.

4. Araştırmanın bulgularıyla paralel olarak yurt dışında yapılan araştırmalarda boşanma oranların yüksek olduğu ancak örneklemde az sayıda boşanmış ebeveynlere rastlanıldığı, bu sebeple ebeveynlerin bir arada yaşama tercihlerinin ve aile dinamiklerinin de değişken

olarak incelendiği nitel yöntem ile yapılacak araştırmalar yapmak alan yazına yapılacak katkıda bulunabilir.

5.3.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

1. Uygulayıcılar tarafından aileler için düzenlenen eğitimlerde yapılan davranış değiştirme yöntemlerinin öğretilmesi oldukça önemli olmasının yanında ebeveynlerin davranış değiştirme yöntemlerinin tutumlarına yansımaları ve ebeveynlik tutumları hakkında farkındalık kazanmaları yönünde çalışmalar yapılabilir.

2. Milli Eğitim Bakanlığı hizmetiçi eğitim modüllerinde öğretmenlere verilen eğitimlerde otizmlili çocukların ebeveynlerinin tutumlarının etkileri konularına yer verilebilir.

3. Uygulayıcıların yapacağı çalışmalarda otizme özgü beslenme, uyku ve metabolik sorunların uygulamalı davranış analizine dayalı yöntemlerin yanında aileye destekleyici ve çözüm odaklı stratejilerin öğretilmesi ve söz konusu otizme özgü beslenme, uyku, metabolik problemler için disiplinler arası yaklaşım gereği uzmanlar ile işbirliği yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahearn, W. H., Castine, T., Nault, K., ve Green, G. (2001). An assessment of food acceptance in children with autism or pervasive developmental disorder-not otherwise specified. *Journal of autism and developmental disorders*, 31(5), 505-511.
- Akbaş, S., Karabekiroğlu, K., Pazvantoğlu, O., ve Böke, Ö. (2009). Özel eğitim ve ilaç alan otistik bozukluklu çocukların otistik belirtiler açısından sekiz haftalık izlemi ve ek tanı özellikleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 12(3), 134-140. Erişim adresi: <http://www.klinikpsikiyatri.org/>
- Akçamete, G., ve Avcıoğlu, H. (2005). Sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin (7-12 yaş) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Erişim adresi: <http://efdergi.ibu.edu.tr/>
- Akçamete, G., ve Kargın, T. (1996). İtme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(02). Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/>
- Akçınar, B., ve Baydar, N. (2018). Erken çocuklukta anne davranışlarının dışsallaştırma davranış problemleri ile ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 454-470. Erişim adresi: <http://www.e-sosder.com/>
- Aktaş Özkafacı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Erişim adresi: <https://bit.ly/2X1J7eJ>
- Allik, H., Larsson, J. O., ve Smedje, H. (2006). Sleep patterns of school-age children with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 36(5), 585-595. Erişim adresi:
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.
- Aydın, A., ve Sönmez, O. İ. (2014). Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının çocukların sosyal becerilerine etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1). Erişim adresi: <http://efdergi.yyu.edu.tr/>
- Bal, F. (2018). Psikolojik açıdan normal ve otistik çocuklarda beslenme bozukluğu. *Sosyal ve Beşerî Bilimlere Dair Araştırma Örnekleri (s. 349-376) içinde*. İstanbul, Gelişim Üniversitesi.
- Ballester, P., Martínez, M. J., Javaloyes, A., Inda, M. D. M., Fernández, N., Gázquez, P. ve Peiró, A. M. (2018). Sleep problems in adults with autism spectrum disorder and intellectual disability. *Autism Research*.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 887-907.
- Baumrind, D. (1968). *Naturalistic Observation in the Study of Parent-Child Interaction*. California University.

- Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New directions for child and adolescent development*, 2005(108), 61-69.
- Bedel, F. (2017). *Anne eğitimi programının özel gereksinimli çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarına ve çocuklarıyla ilişkisine etkisinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Erişim adresi: acikerisim.selcuk.edu.tr
- Bek, H., Gülveren, H., ve Şen, B. (2012). Otistik çocuğa sahip ebeveynlerle normal çocuğa sahip olan ebeveynlerin atılganlık, suçluluk ve utanç düzeyleri bakımından incelenmesi. *Turkish International Journal Of Special Education And Guidance ve Counselling (Tijseg) Issn: 1300-7432*, 1(2).
- Bilgin, H., ve Kucuk, L. (2010). Raising an autistic child: Perspectives from Turkish mothers. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(2), 92-99. Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com>
- Bronfenbrenner, U., ve Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. *Handbook of child psychology*. doi:10.1002/9780470147658.chpsy0114
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. baskı). Ankara: Pegem.
- Carr. E. C. ve Durand. V. M (1985) Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, IS. 111-126
- Cartledge, G., ve Milburn, J. F. (1983). Social skills assessment and teaching in the schools. *Advances in school psychology*, 3, 175-235.
- Ceber-Bakkaloğlu, H., ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2_(4), 47-58. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr>
- Chandler, L. K., ve Dahlquist, C. M. (2006). *Functional assessment: Strategies to prevent and remediate challenging behavior in school settings*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
- Civick, P. D. (2008). *Maternal and paternal differences in parental stress levels and marital satisfaction levels in parents of children diagnosed with autism spectrum disorders*. Texas Woman's University.
- Clauser, P. (2015). *Parenting style as it relates to parenting stress and behavioral outcomes in children with autism*. (Doktora Tezi) Fordham University, New York.
- Cohen, S., Conduit, R., Lockley, S. W., Rajaratnam, S. M., ve Cornish, K. M. (2014). The relationship between sleep and behavior in autism spectrum disorder (ASD): a review. *Journal of neurodevelopmental disorders*, 6(1), 44.
- Cotton, S., ve Richdale, A. (2006). Brief report: Parental descriptions of sleep problems in children with autism, Down syndrome, and Prader–Willi syndrome. *Research in developmental disabilities*, 27(2), 151-161.

- Çalışkan, D., A. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocuklarda beslenme davranışı, ebeveyn besleme tarzı ve antropometrik ölçümler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çandır, G. (2015). *4-24 yaş arası otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu tanısı alan çocukların annelerinde depresyon, anksiyete, stres ve baş etme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinöz, D., & Yıldırım Doğru, S. S. (2016). Gelişimi risk altında olan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin değerlendirilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, VI (2), 151-172.
- Çiftçi, İ. ve Sucuoğlu, B. (2010). *Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi* (7. Baskı), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Dale, E., Jahoda, A., ve Knott, F. (2006). Mothers' attributions following their child's diagnosis of autistic spectrum disorder: Exploring links with maternal levels of stress, depression and expectations about their child's future. *Autism*, 10(5), 463-479.
- Darling, N. (1999). Parenting Style and Its Correlates. ERIC Digest.
- Darling, N., ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological bulletin*, 113(3), 487.
- Davies P. T., ve Cummings E. M. (2006). Interparental discord, family process, and developmental psychopathology. In D. Cicchetti ve D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation* (pp. 86 -128). Hoboken, NJ : Wiley.
- Discord, I., ve Conflict, I. (2006). Interparental discord, family process, and developmental psychopathology. *Developmental Psychopathology: Theory and method vol. 2: Developmental neuroscience vol. 3: Risk, disorder and adaptation*, 86.
- Day, H. M., Horner, R.H., ve O'Neill, R.E. (1994). Multiple functions of problem behaviors: Assessment and intervention. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27 (2), 279-289.
- Demir, E. K., ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25. Erişim adresi: www.turkpsikolojiyazilari.com
- Demir, S. (2014). Assessing social skills of children with autism. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 223. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/>
- Derman, M. T., ve Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144. Erişim adresi: <http://dergi.amasya.edu.tr/index>
- Diken, Ö. (2009). *Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği (EDDÖ) ile çocuk davranışını değerlendirme ölçeğinin (ÇDDÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışmaları*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Diken, İ. H. (2017). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. *Pegem Atf İndeksi*, 1-582.
- Dikici, Ş. T. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış 5-6 yaş çocukların ebeveyn tutumlarının sosyal duygusal uyum düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Dumas, J. E., Wolf, L. C., Fisman, S. N., ve Culligan, A. (1991). Parenting stress, child behavior problems, and dysphoria in parents of children with autism, Down syndrome, behavior disorders, and normal development. *Exceptionality: A Special Education Journal*, 2(2), 97-110.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eke, K. (2017). Okul öncesi dönemdeki çocukların öz düzenleme becerileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences / Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28) Erişim adresi: <http://www.ijoess.com>
- Emerson, E. (2001). *Challenging behaviour: Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities*. Cambridge University Press.
- Erbaş, D. (2002). Problem davranışların azaltılmasında olumlu davranışsal destek planı hazırlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(02). Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr>
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G., ve Tekin-İftar, E. (2005). *İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma Ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Esposito, G., ve Venuti, P. (2008). How is crying perceived in children with Autistic Spectrum Disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(2), 371-384.
- Evans, B. (2013). How autism became autism: The radical transformation of a central concept of child development in Britain. *History of the Human Sciences*, 26(3), 3-31.
- Fallone G; Acebo C.; Seifer R et al. Experimental restriction of sleep opportunity in children: effects on teacher ratings. 2005;28(12): 1561-1567.
- Fazlıoğlu, Y., Okyay, L., ve Ilgaz, G. (2011). Okulöncesi ve anaokulu davranış ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi SosyalBilimler Dergisi*, 13 (1), 253-266. Erişim adresi: sbedergi.trakya.edu.tr
- Gau, S. S. F., Chou, M. C., Lee, J. C., Wong, C. C., Chou, W. J., Chen, M. F. ve Wu, Y. Y. (2010). Behavioral problems and parenting style among Taiwanese children with autism and their siblings. *Psychiatry and clinical neurosciences*, 64(1), 70-78.
- Girli, A., ve Çorbacı Serin, G. E. (2012). Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (34), 69-78. Erişim adresi: <http://bef.deu.edu.tr>

- Girli, A., Özgönel, S. Ö., Sarı, H. Y., ve Ardahan, E. (2016). Otizmi olan çocukların beslenme durumunun değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(1).
- Görücü, A., ve Karakuş, N. (2017). Anne tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 316. Erişim adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr>
- Gresham, F. M., ve Elliott, S. N. (1984). Assessment and classification of children's social skills: A review of methods and issues. *School Psychology Review*, 13,292-301
- Gresham, F. M., ve Elliott, S. N. (1987). The relationship between adaptive behavior and social skills: Issues in definition and assessment. *The Journal of special education*, 21(1), 167-181.
- Güleç-Aslan, Y., Cihan, H., ve Altın, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 50(50). Erişim adresi: <http://www.e-sosder.com/>
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güneş, G. (2008). 4-6 Yaş zihin engelli çocukların davranış sorunlarının incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Diken, İ. H., ve Güven, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi çocuklara yönelik sosyal beceri öğretim müdahaleleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(01), 019-038. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr>
- Hall, H. R. (2008). The relationships among adaptive behaviors of children with autism spectrum disorder, their family support networks, parental stress, and parental coping.
- Haney, J. L., Houser, L., ve Cullen, J. A. (2018). Parental perceptions and child emotional and behavioral problems in autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(1), 12-27.
- Happe, F., ve Fletcher-Watson, S. (2005). *Autism: An introduction to psychological theory*. Psychology Press. doi: 10.4324/9780203014226
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., ve Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 449.
- Hastings, R. P. (2003). Child behaviour problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *Journal of intellectual disability research*, 47(4-5), 231-237.
- Healey, D. M., Flory, J. D., Miller, C. J., ve Halperin, J. M. (2011). Maternal positive parenting style is associated with better functioning in hyperactive/inattentive preschool children. *Infant and Child Development*, 20(2), 148-161.

- Hirschler-Guttenberg, Y., Feldman, R., Ostfeld-Etzion, S., Laor, N., ve Golan, O. (2015). Self-and co-regulation of anger and fear in preschoolers with autism spectrum disorders: the role of maternal parenting style and temperament. *Journal of autism and developmental disorders*, 45(9), 3004-3014.
- Hodge, D., Hoffman, C. D., Sweeney, D. P., ve Riggs, M. L. (2013). Relationship between children's sleep and mental health in mothers of children with and without autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(4), 956-963.
- Hoffend, C. K. (2011). *Validity evidence for the "Preschool and Kindergarten Behavior Scale", for Autism Spectrum Disorders* (Doktora tezi). The University of North Carolina, Carolina.
- Holden, G. W., ve Miller, P. C. (1999). Enduring and different: A meta-analysis of the similarity in parents' child rearing. *Psychological bulletin*, 125(2), 223.
- Hutchison, L., Feder, M., Abar, B., ve Winsler, A. (2016). Relations between parenting stress, parenting style, and child executive functioning for children with ADHD or autism. *Journal of Child and Family Studies*, 25(12), 3644-3656.
- Iarocci, G., ve McDonald, J. (2006). Sensory integration and the perceptual experience of persons with autism [Electronic version]. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36(1), 77-90.
- Jang, J., Dixon, D. R., Tarbox, J., ve Granpeesheh, D. (2011). Symptom severity and challenging behavior in children with ASD. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(3), 1028-1032.
- Jawlik, A. (2016). *Statistics from A to Z: Confusing Concepts Clarified*. John Wiley ve Sons.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (2. baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Projesi*, Proje Numarası: 2001-0901-007.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: geçerlilik/güvenilirlik çalışması*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250.
- Kapıkıran, N. A., İvrendi, A. B., ve Adak, A. (2006). Okul Öncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 19-27. Erişim adresi: <http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr>
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneleri üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Kars, H. (2017). *Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarıyla etkileşimlerinin ve ilişkilerinin incelenmesi (K.K.T.C. Örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS 23 ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler* (32. Baskı). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Karst, J. S., ve Van Hecke, A. V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical child and family psychology review*, 15(3), 247-277.
- Kaya, A. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının kişilik özelliklerine göre değişkenliğinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Keenan, M., Dillenburger, K., Dogherty, A., Byrne, T., ve Gallagher, S. (2010). Experiences of parents during diagnosis and forward planning for children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(4), 390-397. doi: 10.1111/j.1468-3148.2010.00555.x
- Kılıç, H., T. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu ve bilişsel gelişimde gecikmesi olan çocukların sorun davranışları ile annelerinin tutumunun ilişkisi* (Tıpta uzmanlık tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (2013). *Otizm Spektrum Bozukluğuna Genel Bakış*. Tekin-İftar, E., *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri* (s. 26) (2. Baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Kırcaali-İftar, G. (2005). How do Turkish mothers discipline children? An analysis from a behavioural perspective. *Child: Care, Health and Development*, 31(2), 193-201. doi: 10.1111/j.1365-2214.2004.00496.x
- Kodak, T., ve Piazza, C. C. 2008. Assessment and behavioral treatment of feeding and sleeping disorders in children with autism spectrum disorders. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 17, 887-905.
- Koparan, C., Ardiç, A., Hunler, O. S., ve Akköse, M. C. (2016). Otizm spektrum bozukluğu ile dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu arasındaki ilişkinin regresyon analizi ile incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Erişim adresi: <http://efdergi.ibu.edu.tr/>
- Korkmaz, B. (2010). Otizm Klinik ve nörobiyolojik özellikleri erken tanı tedavi ve bazı güncel gelişmeler Çağrılı Yazar. *Türk Pediatri Arşivi*, 45(12), 1-8. Erişim adresi: <http://www.turkpediatriarsivi.com/>
- Koyuncu, M. (2009). *Karşılıklı yoğunlaştırılmış etkileşim yönteminin otizmlilerde iletişim becerilerinin gelişimine etkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Krakowiak, P., Goodlin-Jones, B. E. T. H., Hertz-Picciotto, I. R. V. A., Croen, L. A., ve Hansen, R. L. (2008). Sleep problems in children with autism spectrum disorders,

- developmental delays, and typical development: a population-based study. *Journal of sleep research*, 17(2), 197-206.
- Lake, J. K., Denton, D., Lunskey, Y., Shui, A. M., Veenstra-VanderWeele, J., ve Anagnostou, E. (2017). Medical conditions and demographic, service and clinical factors associated with atypical antipsychotic medication use among children with an autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 47(5), 1391-1402.
- Levy, D., (1966) *Maternal overprotection*. New York, The Norton Library. W. W. Norton and Company Inc.
- Libet, J. M., ve Lewinsohn, P. M. (1973). Concept of social skill with special reference to the behavior of depressed persons. *Journal of Consulting and clinical psychology*, 40(2), 304.
- Lin, C. S. (1996). *The effects of curriculum-based peer-mediated social skills training on the positive peer interactions of preschool children with special needs* (Doctoral dissertation, The Ohio State University).
- Lopes, D. R., van Putten, K., ve Moormann, P. P. (2015). The impact of parental styles on the development of psychological complaints. *Europe's journal of psychology*, 11(1), 155.
- Lyons, A. M., Leon, S. C., Roecker Phelps, C. A., ve Dunleavy, A. M. (2010). The impact of child symptom severity on stress among parents of children with ASD: The moderating role of coping styles. *J. Child Fam. Study*, 19, 516-524. doi:10.1007/s10826-009-9323-5.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A., Mussen, P. H., ve Hetherington, E. (1983). *Handbook of child psychology*.
- Mahoney, G., ve MacDonald, J. (2003). *Responsive teaching: Parent-mediated developmental intervention*. Cleveland: Case Western Reserve University.
- Major, S., Seabra-Santos, M. J., ve Albuquerque, C. P. (2017). Validating the Preschool and Kindergarten Behavior Scales-2: Preschoolers with autism spectrum disorders. *Research in developmental disabilities*, 65, 86-96.
- Matson, J. L., Wilkins, J., ve Macken, J. (2008). The relationship of challenging behaviors to severity and symptoms of autism spectrum disorders. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 2(1), 29-44.
- McLeod, B. D., Wood, J. J., ve Weisz, J. R. (2007). Examining the association between parenting and childhood anxiety: A meta-analysis. *Clinical psychology review*, 27(2), 155-172.
- Merrell, K. W. (1994). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales. Test Manual*. Clinical Psychology Publishing Company, Inc., 4 Conant Square, Brandon, VT 05733..
- Merrell, K. W. (2003). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales, Second Edition*. Austin, Pro-ed.

- Mukaddes, N. M., Tutkunkardas, M. D., Sari, O., Aydin, A., ve Kozanoglu, P. (2014). Characteristics of children who lost the diagnosis of autism: a sample from Istanbul. *Autism research and treatment*, 2014.
- Neitzel, J. (2010). Positive behavior supports for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 54(4), 247-255.
- Ozabaci, N. (2006). A study of the relationship between children's social skills and those of their parents. *Firat University Journal of Social Science*, 16(1), 163-80. Erişim adresi: <http://sosbe.firat.edu.tr/>
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4).
- Öz, N. S. (2019). *Tipik Gelişen ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Yeme Davranışları ve Ebeveynlerin Yemek Zamanı Tutumlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeği'nin (PKBS-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi* (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programlar ile İstatistiksel veri Analizi* (Çok Değişkenli Analizler). Eskişehir: Kaan.
- Özdemir, S. (2007). Sosyal Öyküler: Otizmliler İçin Bir Sağıltım, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (2), syf: 49-62, Ankara. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/>
- Özyürek, A. Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri Düzeyleri İle Anne Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 106-120. Erişim adresi: <http://dhgm.meb.gov.tr>
- Pallant, J. (2005). SPSS Survival Manual. Allen ve Unwin. Australia.
- Palut, B. (2010). Düşünme stilleri ve anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24). Erişim adresi: <http://bef.deu.edu.tr/>
- Papatğa, E. (2012). *Otizmliler için oyun becerileri ile davranış ve sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Park, C. J., Yelland, G. W., Taffe, J. R., ve Gray, K. M. (2012). Brief report: The relationship between language skills, adaptive behavior, and emotional and behavior problems in pre-schoolers with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(12), 2761-2766.
- Patzold, L. M., Richdale, A. L., ve Tonge, B. J. (1998). An investigation into sleep characteristics of children with autism and Asperger's disorder. *Journal of paediatrics and child health*, 34(6), 528-533.
- Qiao, Y., Wu, M., Feng, Y., Zhou, Z., Chen, L., ve Chen, F. (2018). Alterations of oral microbiota distinguish children with autism spectrum disorders from healthy controls. *Scientific reports*, 8(1), 1597.

- Quine, L. (1992). Sleep problems in children with mental handicap. *Journal of Intellectual Disability Research*, 35(4), 269-290.
- Remington, B., Hastings, R. P., Kovshoff, H., Degli Espinosa, F., Jahr, E., Brown, T., ve Ward, N. (2007). Early intensive behavioral intervention: Outcomes for children with autism and their parents after two years. *American Journal on Mental Retardation*, 112(6), 418-438.
- Rao, P. A., ve Landa, R. J. (2014). Association between severity of behavioral phenotype and comorbid attention deficit hyperactivity disorder symptoms in children with autism spectrum disorders. *Autism*, 18(3), 272-280.
- Riany, Y. E., Meredith, P., ve Cuskelly, M. (2017). Understanding the influence of traditional cultural values on Indonesian parenting. *Marriage ve Family Review*, 53(3), 207-226.
- Richdale, A. L., ve Prior, M. R. (1995). The sleep/wake rhythm in children with autism. *European child ve adolescent psychiatry*, 4(3), 175-186.
- Rinaldi, C. M., ve Howe, N. (2012). Mothers' and fathers' parenting styles and associations with toddlers' externalizing, internalizing, and adaptive behaviors. *Early Childhood Research Quarterly*, 27(2), 266-273.
- Rogers, M. A., Wiener, J., Marton, I., ve Tannock, R. (2009). Supportive and controlling parental involvement as predictors of children's academic achievement: Relations to children's ADHD symptoms and parenting stress. *School Mental Health*, 1(2), 89-102.
- Romanczyk, R. G., White, S. J., ve Gillis, J. M. (2005). Social skills vs. skilled social behavior: A problematic distinction in autism spectrum disorders. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention*, 2, 177-193.
- Rubin, K. H., ve Burgess, K. (2005). Parents of aggressive and withdrawn children. *Handbook of parenting*, 1, 383-418.
- Rutgers, A. H., Van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Swinkels, S. H., Van Daalen, E., Dietz, C., ... ve van Engeland, H. (2007). Autism, attachment and parenting: A comparison of children with autism spectrum disorder, mental retardation, language disorder, and non-clinical children. *Journal of abnormal child psychology*, 35(5), 859-870.
- Rutter, M. (1978). Diagnosis and definition of childhood autism. *Journal of autism and childhood schizophrenia*, 8(2), 139-161.
- Rzepecka H, McKenzie K, McClure I, Murphy S. (2011). Sleep, anxiety and challenging behaviour in children with intellectual disability and/or autism spectrum disorder. *ResDev Disabil* 2011, 32:2758–2766.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Atli, S., ve Şahin, B. K. (2015). Okul Öncesi Dönem: Anne Baba Tutumları. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 11(3). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/mersinefd>
- Schreck, K. A., ve Mulick, J. A. (2000). Parental report of sleep problems in children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 30(2), 127-135.

- Sears, R. R., Maccoby, E. E., ve Levin, H. (1957). *Patterns of child rearing*. Oxford, England: Row, Peterson and Co.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 13(3), 477-499. Erişim adresi: <http://www.kuey.net>
- Sever, L. (1985). *Change in women's perceptions of parental child rearing practices, attitudes and beliefs in the context of social change in Turkey: A three generation comparison* (Unpublished master's thesis) Bogaziçi University, Istanbul.
- Shaibi, Y. (2017). *Parenting styles and social skills development in children with autism spectrum disorders*. California State University, Los Angeles.
- Siller, M., ve Sigman, M. (2002). The behaviors of parents of children with autism predict the subsequent development of their children's communication. *Journal of autism and developmental disorders*, 32(2), 77-89.
- Sivrikaya, T. ve Çiftçi Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14 (2) 17-29. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/>
- Sucuoğlu, B. (2003). Sorun davranışlar kontrol listesi Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 77-91. Erişim adresi: <http://www.psikolog.org.tr/>
- Sucuoğlu, B. (2013). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Problem Davranışlarının Azaltılması*. Tekin-İftar, E. (Ed.), *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Eğitimleri* (s. 182) (2. Baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B., ve Demir, Ş. (2017). Bağlamsal değerlendirme envanteri: Otizmlili bireylerin problem davranışlarının bağlamsal değişkenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 209-224. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/>
- Sucuoğlu, B., ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*, İstanbul: Morpa Yayınları.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59. Erişim adresi: <http://psikiyatridizini.net/>
- Şahin, F. T., ve Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 395-414. Erişim adresi: <http://www.turkegitimindeksi.com>
- Şanlı, D., ve Öztürk, C. (2007). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 31-48. Erişim adresi: <http://bef.deu.edu.tr/>
- Şendoğdu, M. C. (2000). *Anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklarının anne babalarını algulamaları ile anne babaların kendi tutumlarını algulamaları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Tanrıverdi, B. (2015). *İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesi'nde engelli çocuğa sahip anne ve babaların durumluluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile ebeveyn stilleri arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi) Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Taşyürek, E. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı konulan çocuklarda uyku ve beslenme sorunları* (Uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tokuç, F. Ö. (2009). *Otistik çocuk ve aile özelliklerinin aile işlevlerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Top, F. Ü. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1), 34-42. Erişim adresi: <http://cocukdergisi.org/>
- Töret, G., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., ve Özkubat, U. (2014). Otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-44. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/egedf>
- Tucker, M. A. (1992). Assessment of parent and child behaviors in mildly handicapped as compared to nonhandicapped preschool populations. *Dissertations (1962 - 2010) Access via Proquest Digital Dissertations*. AAI9318933. <https://epublications.marquette.edu/dissertations/AAI9318933>
- Twachtman-Reilly, J., Amaral, S. C., ve Zebrowski, P. P. (2008). Addressing feeding disorders in children on the autism spectrum in school-based settings: Physiological and behavioral issues. *Language, speech, and hearing services in schools*.
- Twoy, R., Connolly, P. M., ve Novak, J. M. (2007). Coping strategies used by parents of children with autism. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 19(5), 251-260.
- Ueda, M. M. (2018) Maternal Parenting Style in Relation to Parenting Stress and Behavioral Outcomes in Japanese Children With and Without Autism. *ETD Collection for Fordham University*. AAI10842462. <https://fordham.bepress.com/dissertations/AAI10842462>
- Ünal, S. Y., ve Deniz, Ü. (2017). Öğretmen görüşlerine göre uyum sorunu olan ve olmayan okul öncesi dönem çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 32(4): 999-1012 doi: 10.16986/HUJE.2017024988
- Valicenti-McDermott, M., Lawson, K., Hottinger, K., Seijo, R., Schechtman, M., Shulman, L., ve Shinnar, S. (2015). Parental stress in families of children with autism and other developmental disabilities. *Journal of child neurology*, 30(13), 1728-1735.
- Van Steijn, D. J., Oerlemans, A. M., de Ruitter, S. W., Van Aken, M. A., Buitelaar, J. K., ve Rommelse, N. N. (2013). Are parental autism spectrum disorder and/or attention-deficit/Hyperactivity disorder symptoms related to parenting styles in families with ASD (+ ADHD) affected children?. *European child ve adolescent psychiatry*, 22(11), 671-681.

- Veatch, O. J., Sutcliffe, J. S., Warren, Z. E., Keenan, B. T., Potter, M. H., ve Malow, B. A. (2017). Shorter sleep duration is associated with social impairment and comorbidities in ASD. *Autism Research*, 10(7), 1221-1238.
- Ventola, P., Lei, J., Paisley, C., Lebowitz, E., ve Silverman, W. (2017). Parenting a child with ASD: Comparison of parenting style between ASD, anxiety, and typical development. *Journal of autism and developmental disorders*, 47(9), 2873-2884.
- Vriend, J. L., Corkum, P. V., Moon, E. C., ve Smith, I. M. (2011). Behavioral interventions for sleep problems in children with autism spectrum disorders: current findings and future directions. *Journal of pediatric psychology*, 36(9), 1017-1029.
- Wang, H. (2014). The relationship between parenting styles and academic and behavioral adjustment among urban Chinese adolescents. *Chinese Sociological Review*, 46 (4), 19- 40.
- Wang, H. T., Sandall, S. R., Davis, C. A., ve Thomas, C. J. (2011). Social skills assessment in young children with autism: A comparison evaluation of the SSRS and PKBS. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(11), 1487-1495.
- Webber, J., ve Scheuermann, B. (2008). *Educating students with autism: A quick start manual*. Pro-Ed.
- Weiss, M. J., ve Harris, S. L. (2001). Teaching social skills to people with autism. *Behavior modification*, 25(5), 785-802.
- Werner, D. (2009). The influence of mothers' parenting styles on toddlers' DSM-related symptoms (Unpublished Master's thesis). *Pennsylvania State University, State College, PA*.
- Wiggs, L., ve Stores, G. (2004). Sleep patterns and sleep disorders in children with autistic spectrum disorders: insights using parent report and actigraphy. *Developmental medicine and child neurology*, 46(6), 372-380.
- Woolfson, L., ve Grant, E. (2006). Authoritative parenting and parental stress in parents of pre-school and older children with developmental disabilities. *Child: care, health and development*, 32(2), 177-184.
- World Health Organization. (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Geneva: World Health Organization.
- Yalçın, V. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının okula uyum süreci ile ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies*, 5(4), 1544-1570 Erişim adresi: <http://www.turkishstudies.net/>
- Yassıbaş, U., ve Çolak, A. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anne-babaların yaşam deneyimlerine derinlemesine bakış. *Eğitim Ve Bilim*, 44(198). Erişim adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr>
- Yavuzer, H. (2010). *Ana-Baba ve Çocuk: Ailede Çocuk Eğitimi*. Remzi Kitabevi.

- Yeager, M. H. (2000). *A comparison of the attitudes of parents whose children are diagnosed with autism and of parents whose children are diagnosed with mental retardation* (Doktora tezi) University Of Southern Mississippi, Mississippi.
- Yıkılmış, A., ve Ozbey, F. Y. (2009). Otistik çocuğa sahip annelerin çocuklarının devam ettiği rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerinin ve önerilerinin belirlenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1). Erişim adresi: <http://www.iojes.net/>
- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.
- Yılmaz, S. (2016). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden uyum sorunu olan ve olmayan çocukların anne tutumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Yirmiye, N., ve Sigman, M. (1991). High functioning individuals with autism: Diagnosis, empirical findings, and theoretical issues. *Clinical Psychology Review*, 11(6), 669-683.
- Yoleri, S. (2017). Ebeveyn tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 226-239. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/maeuefd>

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Çalışmamıza katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Bu çalışma “*Otizmi Olan Çocukların Ebeveyn Tutumlarının Çocukların Sosyal Beceri Ve Problem Davranış Üzerine Etkisi*”ni araştırmakla beraber çocukların ve ebeveynlerin tutumlarını farklı değişkenler ile değerlendirmektedir. Size; ebeveyn ve çocuk ile ilgili bazı sorular soracağız. Lütfen soruları size ve otizm özelliği gösteren çocuğunuza en uygun cevabı yazınız veya işaretleyiniz.

1. Otizmlili Çocuğa Yakınlık Dereceniz: () Anne () Baba () Diğer
.....

2. Yaşınız:

3. Medeni Durumunuz:
Bekar ()
Evli ()
Boşanmış ()

4. Eğitim Durumunuz:
() Hiç okula gitmemiş
() İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Üniversite
() Yüksek Öğrenim

5. Mesleğiniz:

6. Çalışma Durumu:
() Çalışıyorum
() Hiç çalışmadım.
() Çalışmayı bıraktım.

7. Gelir Düzeyiniz:
 () Asgari Ücretten Az
 () Asgari Ücret
 () Asgari Ücretten Fazla

8. Ailenizde toplam kaç çocuğunuz var?.....

9. Daha önce çocuğunuz ile ilgili herhangi bir yerden eğitim aldınız mı?

- () Hayır () Evet.

10. Daha önce çocuğunuza eğitim aldıysanız bu eğitimin konusunu ve süresini yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

11. Çocuğunuzun cinsiyeti:
 () E
 () K

12. Otizmi olan çocuğunuzun **tanılanmış** ikinci yetersizliği var ise işaretleyiniz.
(doktor ya da rehberlik araştırma merkezi tarafından)

- () Zihinsel Yetersizlik
 () Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
 () Bedensel Yetersizlik
 () Üstün Yetenekli
 () Özel Öğrenme Güçlüğü

13. Otizmi olan çocuğunuzun halen devam eden ve geçmişte aldığı özel eğitim türü ve kaç saat yararlandığı:

() Devletin sağladığı rehabilitasyon dersi

() Rehabilitasyondan ücret karşılığı ek ders:

Ayda saat

() Özel bir yerde eğitim.(danışmanlık, evde özel eğitim vb.)

Aydasaat

() Duyu Terapisi

Ayda saat

() Konuşma Terapisi

Ayda saat

() Spor ya da Fizik Tedavi

Ayda saat

() Diğer.....

Ayda saat

14. Çocuğunuzun ifade edici iletişim performansı:

() Tek sözcük ya da daha fazla sözcük ile isteklerini ifade eder.

() Jest, işaret ya da görseller kullanarak isteklerini ifade eder.

() İsteklerini ifade etmede zorluk yaşar.

15. Çocuğunuza ilişkin diğer özellikler/sorunlar:

() Psikiyatrik ilaç kullanıyor.

() Bağırsak/ Metabolik sorunlar yaşıyor.

() Uyku sorunu yaşıyor.

() Diğer

Ek 2: Ebeveyn Tutum Ölçeği

EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

Cümleleri okuduktan sonra o ifadenin size ne kadar uyduğunu aşağıdaki 5 seçenekten birinin altındaki kutucuğa işaret koyarak belirtiniz. Örneğin, okuduğunuz ifade size tamamiyle uyuyorsa "**her zaman böyledir**" seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa "**çoğu zaman böyledir**" seçeneğini, bazen uyuyorsa "**bazen böyledir**" seçeneğini, size çok az uyuyorsa "**nadiren böyledir**" seçeneğini ya da size hiç uymuyorsa, "**hiçbir zaman böyle değildir**" seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece size uyan seçeneği işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemlidir. Bu nedenle, bazı ifadeler size benzer gelse de lütfen hepsini mutlaka cevaplandırınız. 2-6 yaş arasında birden fazla çocuğunuz varsa, lütfen soruları çocuklardan **sadece birisi** için cevaplandırınız.

	CÜMLELER	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
6	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
7	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
8	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.					
9	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
10	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
11	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
12	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
13	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					
14	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
15	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
16	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					
17	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
18	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
19	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
20	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
21	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
22	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
23	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					

	CÜMLELER	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
24	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
25	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
26	Çocuğuma kızdığımında çocuğumu cezalandırırım.					
27	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					
28	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.					
29	Çocuğumun büyüdükçe yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.					
30	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.					
31	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.					
32	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.					
33	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.					
34	Çocuğumu şımartırım.					
35	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.					
36	Çocuğum bana bir şey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.					
37	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.					
38	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.					
39	Çocuğuma karşı sabırsızım.					
40	En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.					
41	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.					
42	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.					
43	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımından herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.					
44	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.					
45	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.					
46	Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.					

Ek 3. Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği

AODÖ

ÖZET/ CEVAP FORMU

Okulöncesi ve Anaokulu Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası)

1.Bölüm Çocukla ilgili bilgiler	2.Bölüm Değerlendirenin bilgileri
<p>Çocuğun adı-soyadı: _____</p> <p>Doğum Tarihi(gün/ay/yıl): _____</p> <p>Yaşı: ____ yıl, ____ ay</p> <p>Cinsiyeti: Kız ☐ Erkek ☐</p> <p>Çocuk daha önce bir okula gitti mi veya okula hazırlık eğitimi aldı mı? (örneğin anaokulu, kreş, vs.): _____</p> <p>Eğer eğitim aldıysa okulun veya programın adı nedir? _____</p> <p>Çocuğun sakatlık, özür gibi bir durumu varsa lütfen özel eğitim hizmetlerini belirtiniz: _____</p>	<p>Değerlendirenin adı-soyadı: _____</p> <p>Çocuğa yakınlık derecesi: _____</p> <p>Testin bitiş tarihi: _____</p> <p>Çocukta gözlemlediğiniz ya da sizi etkileyen durumlar varsa belirtiniz: _____ _____ _____ _____ _____</p>

3. Bölüm Ölçekler ve Bilgilendirme

Lütfen bu değerlendirme formunda, sayfa 2 ve 3'te yer alan maddelerle çocuğu değerlendirin. Değerlendirmede son 3 ay süresince çocukta gözlemlediğiniz davranışlar temel alınmalı. Değerlendirme puanlarında görülen her maddede takip edilen düzen:

	Asla 0	Nadiren 1	Bazen 2	Sık sık 3
Asla	Eğer çocuk açıkça bu davranışı sergilemiyorsa, yada bu davranışı gözlemek için sizin yeterli zamanın yoksa " Asla " seçeneğini belirlemek için " 0 "ı daire içine alınız.			
Nadiren	Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini nadiren sergiliyor, çok sık tekrarlamıyorsa " Nadiren " seçeneğini belirtmek için " 1 "i daire içine alınız.			
Bazen	Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini bazen sergiliyorsa " Bazen " seçeneğini belirtmek için " 2 "yi daire içine alınız			
Sık sık	Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini çok sık sergiliyorsa " Sık sık " seçeneğini belirtmek için " 3 "ü daire içine alınız			

*** Lütfen bütün maddeleri tamamlayınız ve numaraların aralarını daire içine almayınız.

Sosyal Beceri Ölçeği

		Asla	Nadiren	Bazen	Sık sık	Puan Anahtarı		
1	Bağımsız olarak çalışır veya oynar	0	1	2	3			
2	İşbirlikçi midir?	0	1	2	3			
3	Diğer çocuklarla güler ve eğlenir	0	1	2	3			
4	Birkaç farklı çocukla oynar	0	1	2	3			
5	Diğer çocukların davranışlarını anlamaya çalışır("Niçin ağlıyorsun?")	0	1	2	3			
6	Diğer çocuklar tarafından sevilir ve kabul edilir mi?	0	1	2	3			
7	Yetişkinlerin talimatlarına uyar	0	1	2	3			
8	Yeni bir işe kalkışmadan önce yardım ister	0	1	2	3			
9	Kolay arkadaş edinir	0	1	2	3			
10	Kendi kendini kontrol edebilir	0	1	2	3			
11	Diğer çocuklar tarafından oyuna çağırılır mı?	0	1	2	3			
12	Boş zamanlarını uygun bir şekilde kullanır	0	1	2	3			
13	Aşırı strese girmeden ailesinden ayrılabilir mi?	0	1	2	3			
14	Aile içinde veya sınıfta düşüncelerini ifade edebilir	0	1	2	3			
15	İhtiyacı olduğunda yetişkinlerden yardım ister	0	1	2	3			
16	Hikayeler okuduğunda dinler	0	1	2	3			
17	Diğer çocuklara yapılan haksızlığa karşı çıkar	0	1	2	3			
18	Farklı ortamlara iyi uyum sağlar	0	1	2	3			
19	Beceri ve kabiliyetleri akranları tarafından beğenilir	0	1	2	3			
20	Arkadaşları üzgün olduğunda onları teselli eder	0	1	2	3			
21	Diğer çocukları oyuna çağırır	0	1	2	3			
22	Kendisinden istendiğinde çalıştığı ortamı temizler	0	1	2	3			
23	Kurallara uyar	0	1	2	3			
24	Yaralandığında bir yetişkinden yardım bekler	0	1	2	3			
25	Oyuncak ve şahsi eşyalarını paylaşır	0	1	2	3			
26	Haklı olduğu durumlarda itiraz eder	0	1	2	3			
27	Kaza ile başkalarını üzdüğünde özür diler	0	1	2	3			
28	Haksız olduğu durumlarda arkadaşları ile uzlaşma yoluna gider	0	1	2	3			
29	Yetişkinler tarafından verilen kararları kabul eder	0	1	2	3			
30	Oyuncaklarla oynayabilmek için sırasını bekler	0	1	2	3			
31	Sosyal faaliyetlerde kendine güvenir mi?	0	1	2	3			
32	Yanlış düzeltildiğinde uygun bir şekilde yanıtlar	0	1	2	3			
33	Yetişkinlerin problemlerine duyarlı mıdır?(üzgün müsün?)	0	1	2	3			
34	Diğer çocuklara sevgisini gösterir	0	1	2	3			
					Ham puan toplamı			
						Si	SE	SB

Problem Davranış Ölçeği

		Asla	Nadiren	Bazen	Sık sık	Puan Anahtarı	
1	Düşüncesizce hareket eder	0	1	2	3		
2	Üzülduğünde ya da korktuğunda hastalanır	0	1	2	3		
3	Diğer çocuklara sataşır veya onlarla alay eder	0	1	2	3		
4	Başkalarının duygularına tepki vermez	0	1	2	3		
5	Ailesinden ya da bakıcısından ayrılmaya tepki gösterir	0	1	2	3		
6	Gürültü yapar	0	1	2	3		
7	Ani patlama veya sinir krizi geçirme huyu mudur?	0	1	2	3		
8	Bütün dikkati üzerine çekmek ister	0	1	2	3		
9	Endişeli veya gergin midir?	0	1	2	3		
10	Paylaşımçı değildir	0	1	2	3		
11	Fiziksel saldırganlığı var mıdır?(vurur, tekme atar, iter)	0	1	2	3		
12	Çocuklarla oyun oynarken çekingendir.	0	1	2	3		
13	Kızdığında bağırır veya çığlık atar	0	1	2	3		
14	Arkadaşlarının elinden eşyaları alır	0	1	2	3		
15	Konsantre olmakta veya görevini sürdürmekte zorluk çeker mi?	0	1	2	3		
16	Kurallara uymaz	0	1	2	3		
17	Arkadaş edinmede problem yaşar mı?	0	1	2	3		
18	Korkar ve endişe duyar mı?	0	1	2	3		
19	İnatçıdır	0	1	2	3		
20	Hareket etmeden oturamaz - aşırı aktif midir?	0	1	2	3		
21	Diğerlerinden öğ almaya çalışır	0	1	2	3		
22	Ailesine, öğretmenine ya da bakıcısına başkaldırır	0	1	2	3		
23	Ağrı, sızı ya da hastalıktan yakınır	0	1	2	3		
24	Anaokulu ya da bakım evine gitmeye tepki gösteriyor mu?	0	1	2	3		
25	Kıpır kıpır ve hareketli midir?	0	1	2	3		
26	İnsanları isimleriyle çağırır	0	1	2	3		
27	Üzülduğünde teselli etmek zor mudur?	0	1	2	3		
28	Grup çalışmalarından hoşlanmaz	0	1	2	3		
29	Diğer çocukları korkutur veya kabadayılık eder	0	1	2	3		
30	Üzgün ve keyifsiz görünür	0	1	2	3		
31	Davranışlarında ani değişiklikler olur mu?	0	1	2	3		
32	Diğer çocukları kıskanır mı?	0	1	2	3		
33	Yaşından küçük davranır	0	1	2	3		
34	Başkasının malına zarar verir	0	1	2	3		
35	Huysuz ya da değişken ruhlu mudur?	0	1	2	3		
36	Eleştiriye ya da azara karşı aşırı duyarlı mıdır?	0	1	2	3		
37	Mızızlanır ya da şikayet eder	0	1	2	3		
38	Arkadaşlarının hakkını elinden alır mı?	0	1	2	3		
39	Devam eden faaliyetleri bozar	0	1	2	3		
40	Yalan söyler	0	1	2	3		
41	Kolaylıkla kıskırtılır mı?	0	1	2	3		
42	Diğer çocukları sıkır ve kızdırır	0	1	2	3		
Ham puan toplamı							
						SP	ÖP

4. Bölüm Ekstra Bilgiler

Çocuğun davranışlarını anlamada yararlı olabileceğine inandığınız, çocuk hakkında eklemek istediğiniz ekstra bilgiler varsa yazınız.

5. Bölüm Puan Özet Tablosu

Kullanılan tablo örneği: Ev Okul

OADÖ-2 Ölçeği	Ham Puan	Standart Puan	Yüzdelik Sıra	Risk Seviyesi(tanımlanıyorsa)	
				Orta	Yüksek
Sosyal Beceri Alt Ölçeği					
Sosyal İşbirliği (SI)	_____	_____	_____	☐	☐
Sosyal Etkileşim (SE)	_____	_____	_____	☐	☐
Sosyal Bağımsızlık (SB)	_____	_____	_____	☐	☐
Bileşik Puan (Standart puanın alt ölçeğinin toplamı)		_____	_____	☐	☐
Bileşik standart Puan		_____			
Problem Davranış Alt Ölçeği					
Sorunları ifade etme Problemi (EP)	_____	_____	_____	☐	☐
Öğrenme Problemi (ÖP)	_____	_____	_____	☐	☐
Bileşik Puan (Standart puanın alt ölçeğinin toplamı)		_____	_____	☐	☐
Bileşik standart Puan		_____			

Yüksek sosyal beceri puanı kısaca sosyal adaptasyon seviyesinin mükemmel olduğunu tanımlar.
Yüksek problem davranış puanı kısaca problem davranış seviyesinin yüksek olduğunu tanımlar.
Tüm standart puanlar (skorlar) 100'lük sistem ve 15'lik standart sapma üzerinden verilmiştir.

Ek 4. Valilik Oluru

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.10278624

28/05/2018

Konu: Anket ve Araştırma İzin Talebi

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Marmara Üniversitesinin 08.05.2018 tarih ve 1800130199 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Araştırma ve Anket Komisyonunun 22.05.2018 tarihli tutanağı.

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge ERŞAN AKSOY'un "4-6 Yaş Otizmi Olan Çocukların Ebeveyn Tutumlarının Sosyal Davranışları ile İlişkisi" konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile Özel Eğitim Uygulama Merkezlerinde; ebeveyn tutum ölçeği ve okul öncesi ve anaokulu davranış ölçeğini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüzce rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ömer Faruk YELKENCİ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
28/05/2018

Nihat NALBANT
Vali a.
Vali Yardımcısı

- Ek:1- Genelge
2- Komisyon Tutanağı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Ek 5. İl Millî Eğitim Müdürlüğü İzni

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.10386332
Konu: Anket Araştırma İzni

28.05.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi: a) 08.05.2018 tarih ve 1800130199 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamının 28.05.2018 tarih ve 10278624 sayılı oluru.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge ERŞAN AKSOY'un "4-6 Yaş Otizmi Olan Çocukların Ebeveyn Tutumlarının Sosyal Davranışları ile İlişkisi" konulu araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

M. Nurettin ARAS
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 2400-a0c9-3363-a94f-d087 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 6. Ölçek Kullanma İzni

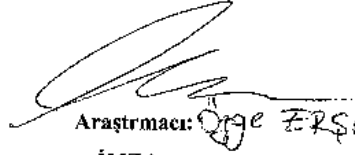
27.02.2018

Sayın Özge ERŞAN,

“Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği”ni (Okuy, 2008) ilgili yerlerde kaynak gösterilmesi şartıyla, araştırmanızda kullanabilirsiniz. Adı geçen ölçek, başka çalışmalarda kullanılmak istendiğinde bilgi verilmeli ve başkalarına verilmemelidir. Çalışmanız yayımlandıktan sonra bir örneğinin tarafıma gönderilmesini rica ederim.

İMZA

Öğr. Gör. Dr. Lale ASLAN

Araştırmacı: **Özge ERŞAN AKSOY**
İMZA